

J. Krishnamurti

Toplu Eserleri 9

Özgürlük Üzerine

Çeviren: Nurgül Demirdöven

Aynа yayınevi

FELSEFE

Özgürlük Üzerine

J. Krishnamurti

AYNA yayınevi

1. basım
nisan 2001, istanbul

Çevıren:
Nurgül Demirdöven

Ekonomik anlamda dünyayı daha rahat edebileceğiniz, daha çok yiyecek, giyecek ve barınak elde edebileceğiniz bir düzene kavuşturabilir ve bunun özgürlük olduğunu düşünebilirsiniz. Bütün bunlar gerekli ve temel şeylerdir, ama özgürlüğün bütünü bu değildir. Özgürlük zihinsel bir nitelik ve haldir.

Poona, 21 Eylül 1958

İçindekiler

9 Önsöz
11 Bombay, 7 Mart 1948
16 Bangalore, 18 Temmuz 1948
18 Poona, 31 Ocak 1953
23 Bombay, 8 Mart 1953
27 Rajghat Okulu'nda Çocuklarla Birlikte, Varanasi, 20 Ocak 1954
29 Poona, 21 Eylül 1958
32 Bombay, 3 Aralık 1958
37 Bombay, 14 Aralık 1958
45 Madras, 22 Kasım 1959
54 Bombay, 23 Aralık 1959
56 Varanasi, 24 Ocak 1960
59 Ojai, 21 Mayıs 1960
66 Varanasi, 1 Ocak 1962
75 Yeni Delhi, 14 Şubat 1962
76 Saanen, 31 Temmuz 1962
80 Saanen, 11 Temmuz 1963
85 Madras, 15 Ocak 1964
88 Bombay, 16 Şubat 1964
95 Bombay, 1 Mart 1964
105 Saanen, 14 Temmuz 1964
109 Varanasi, 26 Kasım 1964
110 Madras, 16 Aralık 1964

113 Saanen, 18 Temmuz 1965
123 Saanen, 27 Temmuz 1965
126 Roma, 10 Nisan 1966
128 Yeni Delhi, 19 Kasım 1967
133 Yeni Delhi, 23 Kasım 1967
137 Özgürlük ve Düzen Üzerine
Krishnamurti Eğitim Üzerine'den, 4. Bölüm
142 Özgürlük ve Alan
Gelenek ve Devrim'den, 19. Söyleşi,
Madras, 16 Ocak 1971
146 Brockwood Park, 9 Eylül 1972
152 Saanen, 1 Ağustos 1976
157 Saanen, 13 Temmuz 1978
162 Brockwood Park, 12 Eylül 1978
163 Zeka, Bilgisayarlar ve Mekanik Zihin
Zekanın Yolu'ndan, Rishi Vadisi, 4 Aralık 1980
168 İnsanın Geleceği
Zekanın Yolu'ndan, 3. Bölüm
Yeni Delhi, 5 Kasım 1981
169 Saanen, 10 Temmuz 1984
175 Brockwood Park, 31 Ağustos 1985

Önsöz

1895 yılında Hindistan'da doğan Jiddu Krishnamurti, on üç yaşındayken Theosophical Society tarafından geleceği ilan edilen *"dünya öğretmeni"* olarak seçildi. Krishnamurti kısa zaman içinde *güçlü, ödün vermeyen* ve *sınıflandırılamayan* bir öğretmen olarak ortaya çıktı. Konuşmaları ve yazıları herhangi bir özel dinle bağıntılı değildi. Ne Doğu'ya ne de Batı'ya, ama bütün dünyaya aitti. 1929 yılında kendisine yakıştırılan mesihlik imgesini büyük bir kararlılıkla yadsıdı. Çevresinde oluşturulmuş geniş ve zengin örgütü açık bir biçimde dağıttı. Hakikatin, *yolları olmayan bir ülke* olduğunu ve ona herhangi bir biçimsel din, felsefe ya da tarikat aracılığıyla yaklaşılamayacağını açıkladı.

Yaşamının kalan bölümünde Krishnamurti, başkalarının kendisine kabul ettirmeye çalıştıkları *guru statüsüne* ısrarlı bir biçimde karşı çıktı. Bütün dünyada geniş dinleyici topluluklarını cezbetmeyi sürdürdü. Ama *hiçbir yetke ileri sürmedi, kimsenin müridi olmasını arzulamadı* ve her zaman *bir birey ile bir başka birey olarak* konuşmayı yeğledi. Öğretisinin kalbinde bulunan şey ise, toplumda gerçekleşecek bir köklü değişimin ancak *bireysel bilinçte bir dönüşüm* ile olanaklı olduğuydu. Kendini bilmeye duyulan gereksinim ile *dinsel ve milliyetçi koşullanmaların sınırlayıcı, ayırıcı etkilerinin* anlaşılmasını vurguladı. Krishnamurti her zaman, *içinde hayal bile edilemeyecek kadar büyük bir*

enerji barındıran beynin içindeki geniş uzay için açıklığın ivedi gereksinimini gösterdi. Bu ise insanın kendisindeki yaratıcılığın birdenbire bir yay gibi fırlayarak ortaya çıkmasının ve yavaş yavaş etki eden bir ilaç gibi halkın geniş bir bölümünü etkilemesinin anahtarıydı.

Krishnamurti, 1986'da doksan yaşında ölene kadar dünyanın her yerinde konuşmalarını sürdürdü. Konuşmaları, söyleşileri, gazete yazıları ve mektupları altmışın üzerinde kitapta ve yüzlerce kayıtta toplandı. Öğretilerinin bu geniş bedeninden, konularına göre sınıflandırılmış bu kitaplar düzenlendi. Her kitap bizim günlük yaşamımız içindeki önceliğine odaklanarak oluşturuldu.

Bombay, 7 Mart 1948

İnsan nasıl dönüşecek, olmaya çalışmaktan varlık durumuna bu köklü değişimi nasıl gerçekleştirecek? Olmaya çalışan, bunun için çabalayan, uğraşan, kendisiyle savaşan biri—böyle biri erdem anlamına, özgürlük anlamına gelen o varlık halini nasıl bilebilir? Başka bir deyişle, yıllar boyunca bir şey olmaya, kıskanç biri olmamaya, kıskanç olmayan biri olmaya çalıştım durdum. Peki uğraşmayı nasıl bırakabilir, durdurabilir ve yalnızca olabilirim? Çünkü doğru insan dediğim biri olmaya çalıştığım sürece, hiç kuşkusuz bir içe kapanma süreci başlatmış olurum; oysa içe kapanmada özgürlük yoktur. Dolayısıyla yapabileceğim tek şey, olmaya çalışma sürecimin farkında olmaktır, bu sürecin edilgin bir biçimde farkında olmaktır. Yüzeysel yaşayan biriysem, bir şey olmaya çabalamadan, yüzeysel yaşadığımın edilgin bir biçimde farkında olabilirim. Öfkeli, kıskanç, acımasız biriysem, yalnızca bunun farkında olabilir ve bununla uğraşmayabilirim. Bir nitelikle uğraşmaya kalkıştığımız an, çabayı ve dolayısıyla direnç duvarını güçlendiririz. Bu direnç duvarının doğruluk olduğu düşünülür, ama doğru bir insan için hakikat asla açığa çıkmaz. Hakikat ancak özgür insan için açığa çıkabilir ve özgür olmak için doğruluk anlamı taşıyan belleğin geliştirilmesi söz konusu olamaz.

Öyleyse insanın bu uğraşın, bu savaşın farkında olması zorunludur. Çabalamadan, yargılamadan farkında olması zo-

runludur; gerçekten seyrederseniz, edilgin ama dikkatli bir biçimde farkında olursanız, kıskançlığın, açgözlülüğün, şiddetin, bütün bunların ortadan kalktığını ve düzenin ortaya çıktığını görürsünüz—sessizce ama hızla düzen ortaya çıkar ve bu içe kapanmanıza neden olan doğruluk değildir. Çünkü erdem özgürlüktür, bir içe kapanma süreci değildir. Hakikat ancak özgürlük varsa açığa çıkabilir. Dolayısıyla doğru olmak değil, erdemli olmak önemlidir, çünkü erdem düzen getirir. Yalnızca doğru insan karmaşa içindedir, çatışma içindedir; yalnızca doğru insan istencini bir direnç aracı olarak kullanır ve istençli biri hakikati asla bulamaz, çünkü asla özgür olamaz. Olanı kavramak, olanı kabul etmek ve onunla yaşamak—onu dönüştürmeye çalışmamak, yargılamamak—erdemi doğurur ve bunda özgürlük vardır. Yalnızca zihin belleği geliştirmediğinde, bir direnç aracı olarak doğruluğun peşinden koşmadığında özgürlük vardır ve bu özgürlükte mutluluğunun deneyimlenmesi gereken gerçeklik açığa çıkar.

*

Soran: Burada, Hindistan'da bağımsızlığımızı kazanmış olduğumuzu pek de göz önüne almıyor gibisiniz. Size göre gerçek özgürlük hali nedir?

Krishnamurti: Özgürlük ulusçu olduğunda soyutlanmaya dönüşür, soyutlanma ise kaçınılmaz olarak kişiyi çatışmaya götürür, çünkü hiçbir şey soyutlanarak var olamaz. Olmak ilişkide olmaktır, kendinizi ulusal sınırlar içinde soyutlamak karmaşayı, sıkıntıyı, açlığı, çatışmayı, savaşı doğurur—bu pek çok kez kanıtlanmıştır. Dolayısıyla bir devletin bağımsızlığı eninde sonunda çatışmaya ve savaşa neden olur, çünkü bağımsızlık çoğumuz için soyutlanma demektir. Kendinizi ulusal bir varlık olarak soyutladığınızda özgürlü-

ğü elde ettiniz mi? Sömürüden, sınıf çatışmasından, çelişen dinlerden, rahiplerden, toplum içi sürtüşmeden, liderlikten özgürleşebildiniz mi? Göründüğü kadarıyla hayır. Yalnızca beyaz sömürücüyü attınız ve onun yerini karası aldı—büyük olasılıkla biraz daha acımasız bir biçimde. Elimizdekiler eskisinin aynı: aynı sömürü, aynı rahipler, aynı kurumsal din, aynı boş inançlar, aynı sınıf savaşları. Peki bu bizi özgürleştirdi mi? Beyler, biz özgür olmak istemiyoruz. Kendimizi kandırmayalım. Çünkü özgürlük zeka demektir, sevgi demektir; özgürlük sömürmeme, yetkeye boyun eğmeme demektir; özgürlük olağanüstü erdem demektir. Daha önce söylediğim gibi, doğruluk bir soyutlanma sürecidir, çünkü doğruluk ve soyutlanma birlikte devinir; oysa erdem ve özgürlük aynı anda vardır. Egemen bir ulus her zaman soyutlanmış bir toplumdur ve bundan dolayı asla özgür olamaz; sürekli sürtüşmeye, kuşkuya, düşmanlığa ve savaşa neden olur.

Kuşkusuz özgürlüğün bütünsel bir süreç olan, kitleye düşman olmayan bireyle başlaması gerekir. Birey dünyanın bütünsel sürecidir, eğer yalnızca kendisini ulusçulukta ya da doğrulukta soyutlarsa, o zaman yıkımın ve mutsuzluğun nedeni olur. Ama eğer birey—bütünsel bir süreç olan, kitleye karşıt olmayan, ama kitlenin, bütünün bir sonucu olan birey—kendisini, yaşamını dönüştürürse, o zaman onun için özgürlük vardır. Bütünsel bir sürecin sonucu olduğu için, kendisini ulusçuluktan, hırstan, sömürüden kurtardığında, bütünü doğrudan etkileyebilir. Bireyin yeniden doğuşu gelecekte değil, şimdidedir; yeniden doğuşunuzu yarına ertelerseniz, karmaşayı çağırırsınız, karanlıklar dalgasına kapılırsınız. Yeniden doğuş şimdidedir, yarında değil, çünkü anlayış yalnızca şimdidedir. Şimdiyi anlamıyorsunuz, çünkü anlamak istediğinize bütün dikkatinizi, kalbinizi ve zihninizi vermiyorsunuz. Zihninizi ve kalbinizi anlamaya

verirseniz anlayabilirsiniz. Zihninizi ve kalbinizi şiddetin nedenini anlamaya verirseniz, onun bütünüyle farkına varırsanız, şu andan başlayarak şiddet yüklü olmazsınız. Ama ne yazık ki, zihninizi dinsel ertelemelerle ve toplumsal töreyle öylesine koşullandırmışsınız ki, buna doğrudan bakamıyorsunuz—işte bizim sorunumuz bu.

Dolayısıyla anlayış şu andadır, kesinlikle gelecekte değildir. Anlayış gelecek günlerde değil, şimdidedir. Soyutlanma anlamı taşımayan özgürlük, ancak her birimiz bütüne karşı sorumluluğunu anladığında var olabilir. Birey bütünün ürünüdür—birey ayrı bir süreç değildir, bütünün sonucudur. Sonuç olarak sizler Hindistan'ın, bütün insanlığın sonucusunuz. Kendinize istediğiniz adı verebilirsiniz, ama siz bütünsel bir sürecin, insanın sonucusunuz. Siz psişik olarak özgür olmazsanız, dışsal olarak nasıl özgür olabilirsiniz, dış özgürlüğün ne önemi olur? Farklı hükümetleriniz olabilir—Tanrı aşkına bu özgürlük müdür? Yüzlerce uzmanlık alanınız olabilir, çünkü her insan bir iş ister, ama bu özgürlük müdür? Beyler, içi boş sözcüklerle dolup taştık, meclisleri anlamsız sözlerle kirletiyoruz; yalandan başka bir şey olmayan propagandalardan usandık. Bu sorunları kendi kendimize hiç düşünmedik, çünkü çoğumuz yönlendirilmek istiyor. Düşünmek ve bulmak istemiyoruz, çünkü düşünmek çok acı verici, yanılsamalardan uyandırıcı. Ya düşünüp yanılsamalardan kurtulur ama olumsuz biri oluruz ya da düşünüp ötesine geçeriz. Bütün düşünce sürecinin üstüne ve ötesine geçerseniz özgürlük vardır. Ve bunda doğru insanın, soyutlanmış insanın anlayamayacağı bir sevinç, yaratıcı varlık söz konusudur.

*

Dolayısıyla sorunumuz düşüncelerimizin havada uçuşup durması; doğal olarak düzen oluşturmaya çalışıyoruz. Peki ama düzen nasıl oluşturulur? Hızla dönen bir makineyi anlamak için onu yavaşlatmanız gerekir, öyle değil mi? Bir dinamoyu anlamanız için önce onun yavaşlatılması ve incelenmesi gerekir, ama onu durdurursanız, o ölü bir şey olur, ölü bir şeyse asla anlaşılamaz. Yalnızca canlı bir şey anlaşılabilir. Dolayısıyla dışlama, soyutlama yoluyla düşünceyi öldüren bir zihin anlayamaz, ama eğer düşünce süreci yavaşlatılırsa, zihin düşünceyi anlayabilir. Ağır çekim bir filmde bir atın atlarken kaslarının ne kadar olağanüstü devindiğini çok daha iyi anlayabilirsiniz. Kasların bu yavaş devinimin-de güzellik vardır, ama at hızla atlarken devinim çabucak gerçekleştiğinde o güzellik yiter. Benzer biçimde, zihin her düşünceyi açığa çıktığı an anlamak istediği için yavaş devindiğinde, düşünmeden özgürleşme; denetlenmiş, disiplin altına alınmış düşünceden özgürleşme vardır. Düşünme belleğin yanıtıdır, bu nedenle düşünme kesinlikle yaratıcı olamaz. Yalnızca yeniyle yeni, tazeyle taze bir biçimde karşılaşıldığında yaratıcı varlık vardır. Zihin anıları kaydeder, toplar. Zihin zorlamalarla durmaksızın canlandırıldığı sürece, düşünce süreci var olmaya zorunludur. Ama eğer her düşünce gözlemlenir, duyumsanır, derinlerine inilir ve bütünüyle anlaşılırsa, belleğin kurumaya başladığını görürsünüz. Burada olgusal bellekten değil, psişik bellekten söz ediyoruz.

Bangalore, 18 Temmuz 1948

Tartışmaya ve bulmaya çalıştığımız şey, yaşamın bir amacının olup olmadığı ve bu amacın ölçülüp ölçülemeyeceği. Bu amaç ancak bilinenin terimleriyle, geçmişin terimleriyle ölçülebilir; yaşamın amacını bilinenin terimleriyle ölçersem, onu beğendiklerime ve beğenmediklerime göre ölçmüş olurum. Dolayısıyla amaç benim arzularımla koşullandırılır, böylece artık amaç olmaktan çıkar. Kuşkusuz bu açık, öyle değil mi? Yaşamın amacının ne olduğunu ancak benim kendi önyargılarımın, isteklerimin ve arzularımın ekranı yoluyla anlayabilirim—yoksa yargıda bulunamam, bulunabilir miyim? Dolayısıyla ölçü, metre, cetvel benim zihnimin bir koşullanmasıdır ve koşullanmamın buyruklarına göre amacın ne olduğuna karar veririm. Peki ama yaşamın amacı *bu mudur*? Benim isteklerimle yaratılmıştır, bu nedenle kuşkusuz yaşamın amacı değildir. Yaşamın amacını bulması için zihnin ölçüden özgür olması gerekir; ancak o zaman bulabilir. Yoksa yalnızca kendi isteğinizi yansıtmış olursunuz. Bu bir mantığa bürüme değildir, derinine inerseniz önemini görürsünüz. Sonuç olarak, yaşamın amacının ne olduğuna önyargılarıma, isteklerime, arzularıma, eğilimlerime göre karar veririm. Dolayısıyla amacı yaratan benim arzumdur. Kuşkusuz yaşamın amacı bu değildir. Hangisi daha önemli, yaşamın amacını bulmak mı, yoksa zihni koşullanmalarından özgürleştirmek mi? Zihin kendi koşullanmalarından özgür olduğunda, bu özgürlüğün kendisi amaçtır.

Çünkü insan yalnızca özgür olduğunda hakikati keşfedebilir.

Öyleyse ilk gereklilik, yaşamın amacının peşinden koşmak değil, özgürlüktür. Özgürlük olmadan amaç bulunamaz; bizim kendi küçük ve önemsiz isteklerimizden, arayışlarımızdan, hırslarımızdan, kıskançlıklarımızdan, kötü niyetlerimizden kurtulmadıkça, yaşamın amacının ne olduğu nasıl sorgulanabilir ve keşfedilebilir? Dolayısıyla yaşamın amacını sorgulayan birinin, öncelikle sorgulama aracının, yaşam süreçlerinin içine, insanın kendi psişik karmaşıklıklarının içine sızmaya yetkin olup olmadığını bulması önemli değil mi? Çünkü elimizdeki yalnızca bu, öyle değil mi?—bizim kendi gereksinimlerimize uymak üzere biçimlendirilmiş bir psişik araç. Bu araç bizim küçük arzularımızla biçimlendirildiğine, kendi deneyimlerimizin, kaygılarımızın, tedirginliklerimizin, kötü niyetlerimizin sonucu olduğuna göre, böyle bir araç gerçekliği nasıl bulabilir? Dolayısıyla, eğer yaşamın amacını sorgulayacaksanız, öncelikle sorgulayanın bu amacın ne olduğunu anlamaya ya da keşfetmeye yetkin olup olmadığını bulmanız önemli değil mi? Sizi köşeye sıkıştırmaya çalışmıyorum, ama yaşamın amacının ne olduğunu sorgularken söylenmek istenen bu. Bu soruyu sorduğumuzda, öncelikle soruyu soranın, sorgulayanın anlamaya yetkin olup olmadığını bulmamız gerekir.

Poona, 31 Ocak 1953

Soran: İngiliz yönetiminin sona ermesinden sonra bile eğitim sistemimizde köklü bir değişim olmadı. Uzmanlaşmanın, teknik ve profesyonel eğitimin üzerinde duruluyor, istem de bu yönde. Eğitim gerçek özgürlüğün elde edilmesinde bir araç durumuna nasıl gelebilir?

Krishnamurti: Gerçek özgürlükle ne demek istiyorsunuz? Siyasi özgürlük mü? Yoksa istediğinizi düşünme özgürlüğü mü? İstediğinizi düşünebilir misiniz? Düşünme özgürleştirir mi? Bütün düşünme koşullu düşünme değil mi? Öyleyse gerçek özgürlükle ne demek istiyorsunuz?

Bildiğimiz kadarıyla eğitim koşullu düşünmedir, öyle değil mi? Bütün ilgilendiğimiz bir iş sahibi olmak ya da bilgiyi kendimizi doyurmak, yüceltmek için kullanmak, dünyada yaşayıp gitmek. Gerçek özgürlükle ne demek istediğimizi görmemiz önemli, değil mi? Belki bunu anlarsak, profesyonel uzmanlık için belirli bir tekniğin eğitimini almanın kendine özgü bir değeri olabilir. Ama gerçek özgürlüğün ne olduğunu anlamadan yalnızca teknik yetkinliği geliştirmek, yıkımla, daha büyük savaşlarla sonuçlanır, bugün dünyada olan da bu. Öyleyse gelin gerçek özgürlükle ne demek istediğimizi bulalım.

Kuşkusuz özgürlük için ilk gereklilik korkunun—yalnızca

toplum baskısından kaynaklanan korkunun değil, aynı zamanda psişik güvensizlik korkusunun—olmamasıdır. Çok iyi bir işiniz olabilir, başarı merdivenini tırmanıyor olabilirsiniz, ama eğer hırs varsa, biri olma çabası varsa, bu korku doğurmaz mı? Ve bu, çok başarılı birinin gerçekte özgür olmadığını göstermez mi? Dolayısıyla geleneklerden, toplumun buyruklarının yüklediği sözde sorumluluktan kaynaklanan korku, ölüm korkusu, güvensizlik korkusu, hastalık korkusu—bütün bunlar gerçek özgürlüğü engeller, değil mi?

Öyleyse herhangi bir iç ya da dış zorlama olduğunda özgürlük olamaz. Toplumun düzenine, sizin iyi ya da kötü olarak belirlediğiniz düzene uyma dürtüsü zorlamaya neden olur. Düzen düşünceyle yaratılır, düşünce ise geçmişin, geleneğinizin, eğitiminizin, geçmişe dayanan bütün deneyimlerinizin sonucudur. Dolayısıyla herhangi bir zorlama—devletin, dinin bir zorlaması ya da sizin başarma, büyük biri olma arzunuz yoluyla oluşturduğunuz kendi düzeniniz—olduğu sürece, gerçek özgürlük söz konusu olamaz. Bunu gerçekleştirmek kolay değil, gerçek özgürlükle ne demek istediğimizi anlamak da kolay değil. Ama şunu görüyoruz ki, korkunun herhangi bir biçimi olduğu sürece, gerçek özgürlüğün ne olduğunu bilemeyiz.

Bireysel ya da toplumsal anlamda korku, zorlama varsa, özgürlük olamaz. Gerçek özgürlüğün ne olduğuna ilişkin varsayımlarda bulunabiliriz, ama gerçek özgürlük, özgürlük üzerine varsayımlara dayalı görüşlerden farklıdır.

Zihin herhangi bir güvenlik biçimi aradığı sürece—pek çoğumuzun istediği bu—herhangi bir kalıcılık biçimi aradığı sürece, özgürlük olamaz. Bireysel ya da toplumsal olarak güvenlik peşinde koştuğumuz sürece, savaşın olması zo-

runludur; bu apaçık ortada, bugün dünyada olan da bu. Dolayısıyla ancak zihin güvenlik, kalıcılık arzusunun bütün bu sürecini anladığında gerçek özgürlük söz konusu olabilir. Tanrılarınızdan, gurularınızdan istediğiniz de budur. Toplumsal ilişkilerinizde, hükümetlerinizde güvenlik istersiniz; böylece tanrılarınızı sizin üzerinizde olan en üst güvenlikle donatırsınız; bu imgeyi sizin bir varlık olarak son derece kalımsız olduğunuz, en azından bu noktada kalıcılığınız olduğu düşüncesiyle süslersiniz. Böylece önce dinsel kalıcılık arzusuyla başlarsınız, ve bütün siyasi, dinsel ve toplumsal etkinlikleriniz bu kalıcılık arzusuna—emin olma; aileniz, ulusunuz, bir görüş ya da oğlunuz aracılığıyla kendinizi sürdürme arzusuna—dayanır. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak hiç durmadan kalıcılık, güvenlik peşinde koşan bir zihin nasıl özgür olabilir, böyle bir zihnin nasıl özgürlüğü olabilir?

Aslında biz gerçek özgürlüğü aramıyoruz. Biz özgürlükten başka bir şeyi arıyoruz; daha iyi koşullar, daha iyi bir ortam arıyoruz. Biz özgürlük istemiyoruz; daha iyi, daha rahat, daha soylu koşullar arıyoruz ve buna eğitim diyoruz. Böyle bir eğitim dünyada barışı sağlayabilir mi? Kuşkusuz hayır. Tersine daha büyük savaşlar ve yoksulluk yaratır. Siz bir Hindu, bir Müslüman, ya da ne isterseniz o olduğunuz sürece, kendiniz, komşunuz ve ulusunuz için sürtüşme yaratırsınız. Bunu anlayabiliyor muyuz? Olan bitenlere bir bakın. Bunu size benim söylememe gerek yok, siz zaten biliyorsunuz.

Bütünleşmiş insanlar olmak yerine ayrı ayrı düşünüyorsunuz; etkinlikleriniz dağılmış, parçalanmış, ayrılmış—hepiniz savaşıyorsunuz. Bütün bunlar sözde özgürlüğün, sözde eğitimin sonucu. Dinsel bağlamda birlik içinde olduğunuzu söylüyorsunuz, ama gerçekte savaşıyorsunuz, birbirinizi

yok ediyorsunuz, çünkü bütünsel yaşam sürecini görmüyorsunuz, çünkü yalnızca yarınla ve daha iyi bir iş sahibi olmakla ilgileniyorsunuz. Bunlan dinledikten sonra dışan çıkıp yine aynı şeyleri yapacaksınız. Dünyanın geri kalanını unutan ayrılıkçı biri olacaksınız. Böyle düşünmeyi bırakmadığınız sürece, savaşlar, yoksulluk, yıkım olacak. Güvende olmak isteseniz de asla olmayacaksınız, ne siz ne de çocuklarınız; hep böyle dar kapsamlı düşüneceksiniz. Yolunuz bu olduğu sürece savaşlar bitmeyecek.

Şimdiki yaşama biçiminiz gerçekte özgür olmak istemediğinizi gösteriyor; sizin istediğiniz daha iyi bir yaşam, daha çok doyum, işinizden emin olmak, dinsel ve siyasi konumunuzdan emin olmak. Bu gibi insanlar yeni bir dünya yaratamazlar. Bunlar dindar insanlar değillerdir. Zeki insanlar değillerdir. Bütün siyasetçiler gibi o anlık çözümler üretirler. Biliyorsunuz ki, dünyayı siyasetçilere bıraktığınız sürece, yıkım, savaşlar, yoksulluk bitmeyecek. Beyler, lütfen gülümsemeyin. Bu sizin sorumluluğunuz, liderlerinizin sorumluluğu değil; bu sizin bireysel sorumluluğunuz.

Özgürlük bundan bütünüyle farklı bir şey. Özgürlük kendiliğinden gelir; onun peşinden koşulamaz. Özgürlük korku olmadığında, kalbinizde sevgi olduğunda açığa çıkar. Hem sevip hem bir Hindu, bir Hıristiyan, bir Müslüman gibi düşünemezsiniz. Özgürlük ancak zihin artık gelenekte ya da bilgide güven aramadığında açığa çıkar. Bilgiyle yüklenmiş ya da bilgiyle sakatlanmış bir zihin özgür bir zihin değildir. Zihin ancak yaşamla her an yüzleşebildiği, her olayın, her düşüncenin, her deneyimin ortaya çıkardığı gerçeklikle yüzleşebildiği zaman özgürdür. Ama bu ortaya çıkış, zihin geçmişle sakatlandığında olanaksızdır.

Öğretmenin görevi yeni bir insan yaratmaktır; korkusuz,

kendine güvenen, kendi toplumunu—korkuya, kıskançlığa, hırsa, bozulmaya dayanan bizim toplumumuza hiç benzemeyen bir toplum—yaratacak farklı bir insan oluşturmaktır. Gerçek özgürlük ancak zeka var olduğunda—başka bir deyişle varoluş sürecinin bütünü anlaşıldığında—açığa çıkabilir.

Bombay, 8 Mart 1953

Soran: Özgürlükten söz ediyorsunuz. Özgürlük ödev gerektirmez mi? Topluma, kendime karşı ödevim nedir?

Krishnamurti: Özgürlük ve ödev birbiriyle karşılaştırılabilir mi? Ödev duygusu olan bir çocuk özgür olabilir mi? Topluma karşı ödevlerim olup aynı zamanda özgür olabilir miyim? Hem ödev duygum olup hem de ekonomik anlamda değil, gerçek anlamda devrimci olabilir miyim? Belirli bir dinsel ya da siyasi dizgeyi izlersem, özgür olabilir miyim? Yoksa yalnızca öykünmüş, kopya etmiş mi olurum? Bütün bu dizge öykünmeye dayanmıyor mu? Ödev duygusu olan bir çocuk olmam, babamın benden istediği şeyi yapmam, topluma uyan doğru şeyi yapmam—bütün bunlarda bir öykünme anlamı yok mu? Babam benim avukat olmamı ister; benim ödevim avukat olmak mıdır? Babam bana dinsel bir örgüte katılmamı söyler, benim ödevim bunu yapmak mıdır?

Ödev sevgiyle bağdaşır mı? Yalnızca sevgi olmadığında, özgürlük olmadığında, 'ödev' sözcüğü olağanüstü önem kazanır. O zaman ödev geleneğin yerini alır. Biz bu durumda yaşarız; bizim durumumuz bu, öyle değil mi?—Ödev duygum olmalı.

Topluma karşı ödevim nedir? Kendime karşı ödevim nedir?

Beyler, toplum sizden çok şey bekler: Boyun eğmeniz, izlemeniz, belirli törenlere katılmanız, belirli ritüelleri gerçekleştirmeniz, inanmanız gerekir. Toplum kişiyi belirli düşünce ve inanç biçimlerine koşullandırır. Gerçeğin ne olduğunu bulmaya çalışıyorsanız—topluma karşı ödevinizin ne olduğunu bulmaya değil, belirli bir düzene uymaya değil—hakikatin ne olduğunu bulmaya çalışıyorsanız, özgür olmanız gerekmez mi?

Özgür olmak bazı şeyleri bir yana atmanız, her şeye karşı düşmanca bir tutum almanız gerektiği anlamına gelmez: Özgürlük bu değildir. Özgürlük düşüncenin sürekli farkındalığını gerektirir; ödevin etkilerini açığa çıkaran ve kendisinden özgürlüğün çıktığı bir şeyi gerektirir—ama belirli bir özgürlüğü bir yana atarak değil. Kınarsanız, onaylarsanız, kendinizi belirli bir düşünce ya da görüşle özdeşleştirirseniz, bütün gelenekleri anlayamaz, onların bütün önemini kavrayamazsınız. Kendime ya da topluma karşı ödevimin ne olduğunu sorgulamaya başlarsam, bunu nasıl bulabilirim? Ölçüt nedir? Standart nedir? Yoksa neden bu sözcüklere bağlı olduğumuzu mu bulmamız gerekir? Araştıran, arayan, sorgulayan bir zihin 'ödev' sözcüğüne ne kadar da çabuk kapılıveriyor. Yaşlanmaya başlayan baba oğluna "Bana destek olmak senin ödevin," der ve oğlu babasına destek olması gerektiğini hisseder. Başka bir şey yapmak, örneğin babasına ve kendisine bakmaya yetecek kadar para kazandırmayacak olsa da resim yapmak ister, ama ödevinin para kazanmak ve gerçekten yapmak istediği şeyi bir yana koymak olduğunu söyler; ömrünün sonuna kadar da bu ağa yakalanmış olarak kalır. Ömrünün sonuna kadar acı çeker, yüreği sıkışır, anne babasına para verir. Bizim yaşamımız bu; acı çekerek yaşar, acı çekerek ölürüz.

Gerçekten sevmediğimiz ve özgür olmadığımızdan dolayı,

düşüncelerimizi denetlemek için, kalplerimizi ve duygularımızı biçimlendirmek için sözcükleri kullanırız ve bununla yetiniriz. Kuşkusuz devrimin tek yolu sevgi olabilir, öyledir de. Ama çoğumuz devrimlere karşıyız, yalnızca yüzeysel, ekonomik devrimlere değil, aynı zamanda daha temel, daha derin, daha önemli düşünce devrimlerine, yaratma devrimlerine de. Buna karşı olduğumuz için yalnızca yüzeyde yenilemeye gideriz, açıkları sözcüklerle, tehditlerle, hırslarla yamarız.

Bunların sonunda, "Topluma, babama, kendime karşı ödevim nedir?" diye sorduğunuz soruyu yanıtlamadığımı söyleyeceksiniz. Ben de bunun yanlış bir soru olduğunu söyleyeceğim. Bu özgür olmayan, devrimci olmayan, uysal, boyun eğen, sevgisi olmayan bir zihnin sorduğu bir soru. Uysal, boyun eğen, sevgisi olmayan, acının gölgesinde yaşayan böyle bir zihnin topluma ya da kendisine karşı ödevi olabilir mi? Böyle bir zihin yeni bir dünya, yeni bir yapı yaratabilir mi?

Başınızı sallamayın. Ne istediğinizi biliyor musunuz? Siz başkaldırmak istemiyorsunuz, zihninizin devrim yaşamasını istemiyorsunuz, çocuklarınızı sizinle aynı koşullar altında yetiştirmek istiyorsunuz. Onların aynı sizin gibi koşullanmalarını, sizin gibi düşünmelerini, dinsel törenlere katılmalarını, sizin inandıklarınıza inanmalarını istiyorsunuz. Onları keşfetmek için yüreklendirmiyorsunuz. Koşullanmalarınız içinde kendinizi yok ettiğiniz gibi başkalarını da yok etmek istiyorsunuz. Dolayısıyla sorun "benim topluma karşı ödevimin ne olduğu" değil, "bu özgürlüğü ve sevgiyi nasıl bulacağım ya da uyandıracağım." Bu sevgi açığa çıktığı anda hiç ödev duygunuz olmayabilir.

Sevgi en devrimci şeydir, ama zihin bu sevgiyi kavrayamaz.

Bu sevgi geliştirilemez, orada olması gerekir; arka bahçede yetiştirilebilecek bir şey değildir; yetkeyi izlemediğinizde, korkunuz olmadığında—başka bir deyişle, hata yapabildiğiniz ve bu hatalar sonucu bulduğunuzda—sürekli sorgulamayla, yetinmeme ve başkaldırmayla ortaya çıkan bir şeydir. Korkusu olmayan bir zihin küçük değildir, gerçekten derinliği vardır; böyle bir zihin sevginin ne olduğunu, özgürlüğün ne olduğunu bulabilir.

Rajghat Okulu'nda Çocuklarla Birlikte, Varanasi, 20 Ocak 1954

Soran: Özgürlük nedir?

Krishnamurti: Merak ediyorum, acaba özgürlüğün ne olduğunu gerçekten bilmek istiyor mu! Özgürlüğün ne olduğunu hiçbirimiz biliyor muyuz? Bütün bildiğimiz bir şeyler yapmaya zorlandığımız; koşullar ya da kendi korkularımız yüzünden bir şeyler yapmaya zorlandığımız ve bu durumdan kaçmak istediğimiz. Engellerden, zorlamalardan, korkudan ya da başka bir şeyden kaçmaya özgürlük diyoruz. Lütfen dinleyin.

Engelden, sınırlamadan, zorlamadan kaçmak özgürlük değildir. Özgürlük bir şeyden özgürlük değildir, kendinde bir şeydir. Lütfen bunu anlayın. Hapishaneye atılan bir tutuklu bir nedenle kaçmak ve özgür olmak ister. Yalnızca kaçmayı düşünür. Öfkeliysem, öfkeden kaçabildiğim anda özgür olacağımı duyumsarım. Kıskançsam, kıskançlıktan kurtulmak özgürlük değildir; kaçmak, kurtulmak, bastırmak aynı şeyi bir başka yoldan dışavurma biçimidir; özgürlük değildir. Özgürlük bir şeyden özgürlük değildir, kendinde bir şeydir. Bir şeyi o olduğu için sevmek özgürlüktür. Size ün ya da konum kazandırdığı için değil, resim yapmayı sevdi-

ğiniz için resim yapmakta özgürlük vardır. Okulda resim yapmayı seviyorsanız, bu sevgi özgürlüktür ve bunun anlamı zihnin bütün yollarının şaşırtıcı bir biçimde anlaşılmasıdır. Ayrıca bir şeyi size getireceği ödül ya da ceza için değil, yalnızca o olduğu için yapmak çok kolaydır. Bir şeyi o olduğu için sevmek özgürlüğün başlangıcıdır.

Dersinizin on dakikasını bu konularda konuşarak geçiriyor musunuz? Yoksa doğrudan coğrafyaya, matematiğe, İngilizce'ye mi başlıyorsunuz? Ne yapıyorsunuz? Gerçekte sizi ilgilendirmeyen, ama yapılması gereken saçma birtakım şeylerle zamanınızı tüketmek yerine, neden gününüzün on dakikasını bu konulara ayırmıyorsunuz? Neden öğretmeninizle birlikte sınıfta biraz zaman ayırıp bunları konuşmuyorsunuz? Bu sizin çok büyük, başarılı ya da ünlü biri olmanızı sağlamasa da, size yaşamınızda yardımcı olacak. Eğer her gün on dakika boyunca, zekice, korkusuzca bu konularda konuşursanız, bu size bütün yaşamınızda yardımcı olacak, çünkü sizi düşündürecek, papağan gibi aynı şeyleri yinelemenizi engelleyecek. Öyleyse lütfen öğretmenlerinizden sizinle bu konularda konuşmalarını isteyin. O zaman hem sizin hem de öğretmeninizin daha zeki insanlar olmaya başladığını göreceksiniz.

Poona, 21 Eylül 1958

Kuşkusuz pek çok özgürlük türü var: siyasi özgürlük; bir şeyleri nasıl yapacağınızı bilmenin, bilginin sağladığı özgürlük; dünyada istediği yere gidebilen zengin birinin sahip olduğu özgürlük; yazma, dile getirme, açıkça düşünme yetkinliğinin verdiği özgürlük. Bir şeyden özgürlük de var: baskıdan özgürlük; kıskançlıktan, gelenekten, hırstan özgürlük, vb. Bunlardan başka, bir şeyin sonunda—bir disiplinin, erdemli olmanın, çabanın sonunda—elde edileceği umulan, belirli şeyleri yaptığımızda ulaşacağımızı umduğumuz özgürlük de var. Öyleyse yetkinliğin verdiği özgürlük, bir şeyden özgürlük ve erdemli bir yaşamın sonunda elde edileceğini varsaydığımız özgürlük—bunlar hepimizin bildiği özgürlük türleri. Peki bu tür özgürlükler yalnızca birer tepki değil mi? "Öfkeden özgür olmak istiyorum," dediğinizde, bu yalnızca bir tepkidir; öfkeden özgürlük değildir. Erdemli bir yaşamın sonunda, uğraşarak, disiplin yoluyla elde edeceğinizi düşündüğünüz özgürlük de olmuş olana bir tepkidir. Lütfen bunu dikkatle izleyin, çünkü tanışık olmadığınız için size biraz zor gelebilecek bir şey söyleyeceğim. Bir *şeyden* özgürlük olmayan, nedeni olmayan, ama özgür olma hali olan bir özgürlük duygusu vardır. Bizim bildiğimiz özgürlük her zaman istençle ortaya çıkar, öyle değil mi? Özgür olacağım; bir teknik öğreneceğim; bir uzman olacağım; öğrenim göreceğim—ve bu beni özgürleştirecek. Dolayısıyla biz istenci özgürlüğe ulaşmakta bir araç

olarak kullanırız, değil mi? Yoksul biri olmak istemem, bu nedenle özgür olmak için yetkinliğimi, istencimi kullanırım. Ya da kibirli biriysem, kibirli olmamak için istencimi kullanırım. Öyleyse biz istenç aracılığıyla özgürlüğe kavuşacağımızı düşünürüz. Ama istenç özgürlük getirmez, tam tersine.

*

Sözünü ettiğim gibi, bir şeyden özgürlük özgürlük değildir. Öfkeden özgür olmaya çalışıyorsunuz; öfkeden özgür olmamanız gerektiğini söylemiyorum, ama bunun özgürlük olmadığını söylüyorum. Açgözlülükten, sığlıktan, kıskançlıktan ve daha onlarca şeyden kurtulabilir, ama yine de özgür olmayabilirim. Özgürlük zihinsel bir niteliktir. Bu nitelik, çok dikkatli, saygın araştırmalar ve sorgulamalar, son derece dikkatli çözümlemeler ya da fikir üretmeler yoluyla ortaya çıkmaz. Bizim sürekli istediğimiz özgürlüğün bir şeyden, örneğin üzüntüden özgürlük olduğunu görmek bu nedenle önemli. Bu, üzüntüden özgürlük olmadığı anlamına gelmez, ama üzüntüden özgür olma isteği yalnızca bir tepkidir ve bundan dolayı sizi üzüntüden özgürleştirmez. Söylediklerim yeterince açık mı? Çeşitli nedenlerden ötürü üzülürüm ve özgür olmam gerektiğini söylerim. Üzüntüden özgür olma dürtüsü acıdan doğmuştur. Kocamdan, oğlumdan ya da başka bir şeyden dolayı acı çekerim; içinde bulunduğum durumdan hoşlanmam ve bundan kurtulmak isterim. Bu özgürlük arzusu bir tepkidir, özgürlük değildir. Olana karşı çıkarak arzu edilebilir başka bir hale geçmek isterim. Yeterince parası olduğu için bir adamın dünyayı dolaşabilmesi özgür olduğu anlamına gelmez, akıllı ya da yetenekli biri için de aynısı geçerlidir, çünkü özgür olma isteği aynı biçimde yalnızca bir tepkidir. Öyleyse özgürlüğün, kurtuluşun öğrenilemeyeceğini, herhangi bir tepkiyle elde edilemeyeceğini, peşinden koşulamayacağını göremez mi-

yim? Bunun için tepkiyi anlamam gerekir, aynı zamanda özgürlüğün çabayla ya da istençle açığa çıkarılamayacağını da anlamam gerekir. İstenç ve özgürlük birbiriyle çelişir, düşüncenin ve özgürlüğün birbiriyle çeliştiği gibi. Düşünce özgürlük yaratamaz, çünkü düşünce koşulludur. Ekonomik anlamda dünyayı daha rahat edebileceğiniz, daha çok yiyecek, giyecek ve barınak elde edebileceğiniz bir düzene kavuşturabilir ve bunun özgürlük olduğunu düşünebilirsiniz. Bütün bunlar gerekli ve temel şeylerdir, ama özgürlüğün bütünü bu değildir. Özgürlük zihinsel bir nitelik ve haldir. Biz bu niteliği sorguluyoruz. Bu nitelik olmadan ne istersenız yapın, dünyadaki bütün erdemleri kendinizde geliştirin, özgür olamazsınız.

Bombay, 3 Aralık 1958

İletişimin her biçiminde sözcükler elbette çok önemlidir. Soyut ve oldukça karmaşık sorunlarla ilgilendiğinizde, sözcükler daha da önemli hale gelirler, çünkü bu durumda herkes her sözcüğü kendi anlayışına göre yorumlayacaktır. Dolayısıyla insanın bütün karmaşıklıkları ve incelikleriyle birlikte yaşamı ele alması son derece zordur. Sözcükler, onların sözlük anlamlarını yitirmediğimiz ve aynı zamanda yalnızca tanımın ötesine, bir sözcüğün aktarabileceği herhangi bir sonucun ötesine geçmek için kendimize izin verdiğimiz sürece, gerçekten çok önemlidirler.

Örneğin *özgürlük* sözcüğünü ele alalım. Bu sözcüğü herkes kendine özgü gereksinimlere, isteklere, baskılara ve korkulara göre yorumlayacaktır. Hırslı biriyseniz, bu sözcüğün size göre yorumu hırslarınızı, arzularınızı gerçekleştirmek için gerekli bir şey olduğudur. Belirli geleneklere bağlı biri için özgürlük korkulacak bir sözcüktür. Kendini düşlere ve arzulara kaptırmış biri içinse bu sözcük daha çok düşkünlük olasılığı anlamına gelir. Öyleyse sözcüklerin yaşamımızda olağanüstü önemi vardır; sözcüklerin öneminin ne kadar derin ve kapsamlı olduğunu fark edip etmediğinizi bilmiyorum. *Tanrı, özgürlük, komünist, Amerikalı, Hindu, Hıristiyan* gibi sözcükler bizi yalnızca sinirsel anlamda etkilemekle kalmaz, aynı zamanda varlığımızın derinliklerinde bizi sözel anlamda sarsarak belirli tepkilere yol açarlar.

Bütün bunları kavrayabiliyor musunuz bilmiyorum, eğer kavrayabilirseniz, zihni sözcükten özgürleştirmenin çok zor olduğunu görürsünüz. Sizinle çok karmaşık bir konu üzerinde konuşmak istediğim için, sanırım buna yavaş yavaş ilerleyen ve berrak bir zihin haliyle girmemiz iyi olur, öyle ki zihin yalnızca sözcükleri ve sözcüklerin önemini anlamakla kalmasın, aynı zamanda sözcüğün ötesine geçmeye de yetkin olsun.

Bugünün dünyasında neler olup bittiğini görebilirsiniz: Zorbalığın olduğu yerde özgürlük yadsınıyor; kilisenin, dinin güçlü bir biçimde örgütlendiği yerde özgürlük yine yadsınıyor. *Özgürlük* sözcüğünü kullanmalarına karşın, hem dinsel hem de siyasi örgütler özgürlüğe karşı. Benzer biçimde nüfusun çok yoğun olduğu yerlerde özgürlüğün kaçınılmaz olarak azaldığını, aşırı örgütlenmenin, kitle iletişiminin olduğu yerde özgürlüğün yadsındığını görebilirsiniz. Bütün bunlan gören sizin ya da benim gibi bir bireyin özgürlüğü nasıl yorumlaması beklenir? Bu dünyada olduğu gibi, bütünüyle örgütlere bağlı, tekniğin çok önemli olduğu bir toplumda yaşadıkça zihin belirli tekniklerin, yöntemlerin, yolların kölesi haline gelir. Öyleyse biz *özgürlük* sözcüğünü hangi düzeyde, hangi derinlikte yorumluyoruz? Ofisinizden çıkıp gidecek olsanız, bu özgürlük anlamına gelmez, olsa olsa işinizi kaybetmiş olursunuz. Yanlış yönde araba kullanıyorsanız, polis peşinize düşer ve özgürlüğünüz kısıtlanır. Her istediğinizi yaptığınızda ya da çok zengin biri olduğunuzda, devlet sizi denetlemeye kalkar. Çevremiz yaptırımlarla, yasalarla, geleneklerle, çok çeşitli baskı ve üstünlük biçimleriyle sarılmış durumda, bütün bunlar özgürlüğü engelliyor.

Dolayısıyla siz bir insan olarak bu sorunu, bu gerçek sorunu anlarsanız, ne derinlikte sorguluyor olursunuz? Yoksa

bunlarla hiç ilgilenmiyor musunuz? Korkarım pek çoğumuz ilgilenmiyoruz; bizim ilgilendiğimiz günlük kazancımız, ailelerimiz, küçük sorunlarımız, kıskançlıklarımız, hırslarımız; ama daha büyük, daha derin sorunlarla hiç ilgilenmiyoruz. Sorunun çözümüyle daha çok ilgilenmek bir çare üretmeyecektir. Geçici çözümler bulabilirsiniz, ama bu da yalnızca daha büyük sorunlara yol açacaktır. Öyleyse siz *özgürlük* sözcüğüne ne düzeyde, ne derinlikte yanıt veriyorsunuz?

İnsan aynı zamanda sözcüğün şey olmadığını da anlamalıdır. *Hakikat* sözcüğü hakikat değildir. Ama çoğumuz için sözcük yeterlidir; sözcüğün ötesine gidip onun ardında neyin yattığını sorgulamayız. Lütfen bunu bir düşünün. *Müslüman* sözcüğü sizi o sözcüğü temsil eden insana bakmaktan alıkoyar. Bu sözcüğe karşı sinirsel ve psişik tepki son derece derindir, içinizde binbir türlü düşünce, inanç, önyargı uyandırır. Ama eğer insan çok derin bir biçimde düşünebilirse, sözcüğü gerçek şeyden ayırması gerektiğini açıkça görür. İlişkilerimizde, sözcüklere verdiğimiz yanlış önemin ardında pek çok yanlış anlama yatar. Bu nedenle sizin ve benim, iki birey olarak, doğru iletişim kurmamız ve böylece birbirimizi aynı anda, aynı düzeyde anlamamız son derece önemlidir. Daha önce fark ettiniz mi bilmiyorum, ama birini seviyorsanız, ikiniz arasındaki iletişim dolaysızdır. Benzer biçimde, eğer aramızda böyle bir ilişki oluşturabilirsek, bu çok karmaşık sorunu açığa çıkarabileceğimizi düşünüyorum. İletişim kurmada en büyük zorluk sözcüktür; birbirimizle ilişki kurmak, açacağımız, tartışacağımız sorunu paylaşmak istiyorsak, sözcüğü delip geçmeli, onun ötesine gitmeliyiz.

*

Düşünme sürecinin her zaman bir makine gibi işleyen belleğin bir yanıtı olduğunu görüyoruz. Sonra biri şu soruyu soruyor: "Özgürlük ne demektir?" Umarım bu soruyu anlıyorsunuzdur, umarım söylediklerim yeterince açıktır. Eğer benim bütün zihnim zamanın sonucuysa; geleneğin, çeşitli kültürlerin, deneyimlerin, koşullanmaların, ailemle aynı geçmişe, ırka, inanca sahip olmanın, hep bilinenin alanı içinde işlemenin sonucuysa—o zaman özgürlük nerede? Şimdi olduğu gibi hep anılarla ve zamanın ürünüyle dolu kendi zihnimin sınırları içinde deviniyorsam, zihin kendisinin ötesine nasıl geçebilir? Böyle bir zihin için *özgürlük* sözcüğünün hiçbir anlamı yoktur—değil mi?—çünkü zihin "Nasıl özgür olabilirim?" diyerek özgürlüğü yalnızca başka bir isteğe dönüştürür. Lütfen bunu dikkatle izleyin, o zaman anlayacaksınız. Bilinçli ya da bilinçsiz olarak, yaşamımın çok dar çerçeveli bir yaşam olduğunu, sürekli endişe, uğraş, korku, mutsuzluk, üzüntü, vb. yaşadığımı görürüm ve "Özgür olmalıyım," "Zihnimi huzura kavuşturmalıyım," "Bu sınırlardan kurtulmalıyım," derim. Her birimizin istediği budur. Dışsal anlamda, çeşitli zorba hükümetlerin yönetimi altında özgürlük yoktur—ne yapmanız gerektiği söylenir, siz de yaparsınız—içsel anlamda da aynı sorun sürer. Burada, sözde demokratik bir ülkede, dışarıdan bakıldığında aşağı yukarı—aşağı yukarı—özgürsünüz, ama içinizde birer tutsaksınız ve özgürlükle ilgili bu soruyu soruyorsunuz. Kilisenin ya da toplumun örgütlenişi ne kadar büyükse, kitle iletişimin araçları ve yetkinliği ne kadar büyükse, çatışma ve kargaşa o kadar büyüktür. Dolayısıyla biz çevremizle ve kendimizle hep savaşım içindeyiz. Savaşım sürüp gidiyor, her yerde çelişki ve mutsuzluk var: "Karım beni sevmiyor." "Ben bir başkasını seviyorum." "Er ya da geç öleceğiz." "İnanıyorum, inanmıyorum." Tıpkı denizde olduğu gibi, bir kargaşa ve huzursuzluktur gidiyor.

Denizi hiç seyrettiniz mi? Bazı günler rüzgar yoktur, hava çok durgundur, yıldızlar denizin üzerine yansır. Bir dinginlik, devinimsizlik, huzur duygusu vardır, ama derinlerde büyük akıntılar, devinimler söz konusudur; denizin suları çok geniş bir alanı kaplar ve aslında hiç durgun değildir, durmadan devinmektedir. Çıkan her soluk sessizliği, dinginliği bozar. Zihin için de durum aynıdır. Sürekli huzursuzdur ve bunun farkına varınca, "Bana huzur ver. Tanrıyı bulayım. Bu sefaletten kurtulmak, sonsuz bir huzurun, mutluluğun olup olmadığını bulmak istiyorum," deriz. Bütün istediğimiz budur, bu yüzden böylesine korkunç bir savaşım, çelişkili bir gerilim yaşarız, bu yüzden bir arzu ötekiyle savaş halindedir. Hırs, düş kırıklığına ve boşluğa neden olur, yeniden başarma arzusu ise düş kırıklığıyla sonuçlanır. Benim içinde bulunduğumuz hali açıklayıp durmama gerek yok—hepimiz bunun farkındayız, öyle değil mi?—karmaşa, kargaşa, mutsuzluk, acı dolu bir halden, geçici sevinçler duyduğumuz, ara sıra başımızı göğe çevirip "Ne kadar güzel, olağanüstü!" dediğimiz ve sevgi duygusunu ara sıra tattığımız bir hale geçeriz. Ama bunlar geçicidir, olup biter, sürekli değişir. Bu nedenle zihin "Kalıcı bir huzur hali yok mu?" diye sorarak, kalıcı bir tanrı, hakikat fikri geliştirir. Bütün dinler bu kalıcılık fikrini desteklerler. Dünyadaki bütün dinler aramanız gereken ve ulaşabileceğiniz bir kalıcılık, bir mutluluk olduğunu söylerler. Karmaşadan gerçekliğe uzanan bir yol olduğunu söylerler. Anlıyor musunuz? Kalıcı bir hal peşinde koşmaya kalkıştığınız anda, buna ulaşmak için bir yol, bir inanç, bir yöntem, bir dizge, bir uygulama biçimi bulmak zorundasınız. Bana sorarsanız ne kalıcılık var, ne de yöntem. Gerçekliği keşfetmek için hiçbir yöntem yok.

Bombay, 14 Aralık 1958

Düşünme kuşkusuz yüzeyseldir; belleğin—biriktirilmiş deneyimlerin, koşullanmaların yanıtıdır—ve düşünce arkatasarımız olan bu koşullanmaya göre herhangi bir zorluğa yanıt verir. Düşünce her zaman bu biriktirilmiş deneyime bağlıdır; burada soru şu: Düşünme özgür olabilir mi? Çünkü insan yalnızca özgürse gözlemleyebilir, keşfedebilir; yalmzca hiçbir zorlamanın, isteğin, toplumsal baskının olmadığı bir kendiliğindenlik halinde gerçek keşif olanaklıdır. Kuşkusuz ne düşündüğünüzü, neden düşündüğünüzü, düşüncenizin kaynağını ve güdüsünü gözlemlemek için belirli bir kendiliğindenlik, özgürlük duygusu gerekir, çünkü ne olursa olsun her etki gözlemi çarpıtır. Düşünmeyle, eğer herhangi bir zorlama ya da baskı varsa, düşünce çarpık bir duruma gelir. Öyleyse düşünce insanı özgürleştirir mi, zihni özgür kılabilir mi ve insan hakikati keşfetmek istiyorsa özgürlük özsel bir gereklilik midir? Genelde iki farklı özgürlük türü vardır: Bir şeyden özgürlük ya da başarma, bir şey olma özgürlüğü. Bir de özgürlük, salt özgürlük vardır. Çoğumuz bir şeyden özgür—zamandan ya da bir akrabamızdan özgür, başarmak ve kendimizi dışavurmak için özgür—olmak isteriz. Özgürlükle ilgili bütün görüşlerimiz bu ikisiyle sınırlıdır—bir şeyden özgürlük ya da bir şey olma özgürlüğü. Bunlann ikisi de birer tepkidir, öyle değil mi? İkisi de düşüncenin sonucudur, içsel ya da dışsal bir zorlamanın ürünüdür. Düşünce bu sürece yakalanır; düşünce zorbalıktan,

çürümüş bir hükümetten, belirli bir ilişkiden, kaygı duygusundan özgürlük arar ve kendisini özgürleştirince başka bir şeyde başarılı olmayı umar. Dolayısıyla biz her zaman bir şeyden özgürlük ya da bir şey olma, başarma özgürlüğü bağlamında düşünürüz. Ama öyle görünüyor ki, özgürlüğü yalnızca iki başlık altında düşünmek son derece yüzeysel.

Peki salt bir tepki olmayan, içinde ne bir şeyden ne de bir şey olmak için devinimin bulunduğu bir özgürlük var mı? Ve böyle bir özgürlük düşünce tarafından bir fikir olarak yakalanabilir mi, oluşturulabilir mi? Çünkü yalnızca bir şeyden özgürseniz gerçekte özgür olmazsınız, eğer başarılı olma anlamında özgürseniz her zaman kaygı, korku, düş kırıklığı ve sıkıntı vardır. Düşünce zihni özgürleştirebilir mi, öyle ki sıkıntı ve kaygı tümüyle ortadan kalksın? Kuşkusuz, tıpkı sevgide olduğu gibi, gerçek iyilik düşünce tarafından geliştirilemez; o bir zihinsel haldir, ama o hal kendisine "İyi olmalıyım," diyen bir zihin tarafından açığa çıkarılamaz. Bu durumda insan, türlü düşünce kanallarını tarayarak, özgürlüğün ne olduğunu bulabilir mi? Düşünce yaşamın gerçek anlamını bulabilir, gerçekliği açığa çıkarabilir mi? Yoksa gerçekliğin olması için düşüncenin bütünüyle askıya alınması mı gerekir?

Bunu farklı bir biçimde açıklayayım. Bir şey arıyorsunuz, öyle değil mi? Eğer sözde dindar biriyseniz, tanrı dediğiniz bir şeyi arıyorsunuz, ya da belki daha çok para, daha çok mutluluk arıyorsunuz, ya da iyi biri olmak istiyorsunuz; hırsınızı açığa vurmak istiyorsunuz. Herkes bir şey arıyor.

Peki aramakla ne demek istiyoruz? Aramak ne aradığınızı bildiğiniz anlamını taşır. Zihinsel huzuru aradığınızı söylediğinizde, ya bu hali daha önce yaşadınız ve geri istiyorsunuz, ya da gerçekliği olmayan, düşüncenin uydurduğu

sözde bir görüşü yansıtıyorsunuz demektir. Dolayısıyla arayış, aradığınız şeyi daha önceden bildiğiniz ya da deneyimlediğiniz anlamını çağrıştırır. Bilmediğiniz bir şeyi arayamazsınız. Tanrıyı aradığınızı söylediğinizde, ya tanrıyı önceden biliyorsunuz ya da koşullanmanız bir tanrı olduğu görüşünü yansıtıyor demektir. Böylece düşünme sizi düşüncenin kendisinin yansıttığı bir şeyi aramaya iter. Yüzeysel olan düşünceden, biriktirilerek sizin arkatasarınızı oluşturan, pek çok deneyimin sonucu olan düşünceden bir görüş yansıtırsınız ve sonra da onun peşinden koşarsınız! Tanrıyı arayışınızda bazı görüler, bazı deneyimler elde edersiniz, bu da yalnızca sizin arayışınızı güçlendirir ve sizi arkatasarınızın yansımalarını izlemeye iter. Dolayısıyla arayışınız yine de düşüncenin devinimidir. İnsan çatışma, karmaşa içindedir, bu karmaşadan kaçmak için düşünce barışın, kalıcı mutluluğun olduğu tasarımını geliştirmeye başlar, sonra da bunu aramaya girişir. Gerçekten de her birimizde olan bu. İnsan bu sefil varoluşu, bu bitmek tükenmek bilmeyen karmaşayı anlamaz ve sonsuz bir mutluluk haline kaçmak ister. Şimdi, bu hal zihnin bir tasarımıdır, zihinse şöyle der: "Bu hale ulaşmak için yardım bulmalıyım." Böylece yöntemler, dizgeler, uygulamalar başlar. Sorunu düşünce yaratır ve sonra tasarladığı kalıcı hale ulaşmak için çeşitli dizgeler yoluyla sorundan kaçmaya çalışır. Dolayısıyla düşünce kendi yansımasını, kendi gölgesini izler. Şimdi asıl soru şu: Zihin düşünceyi askıya alabilir ve her günkü deneyimlerle farklı bir zihin niteliği aracılığıyla yüzleşebilir mi? Bu, biriktirilen anılann, deneyimlerin unutulması, gözardı edilmesi anlamına gelmez. Elbette teknikerlere, köprü yapımcılarına, bilim adamlarına, memurlara gereksinim var, ama düşünmenin sorunlarımızı çözemeyeceğini fark ederek düşünceyi askıya almak ve sorunu gözlemlemek olanaklı mı? Bir soruna düşüncenin rahatsızlığı, karmaşası, huzursuzluğu söz konusu olmadan gerçekten bakmayı hiç denediniz

mi bilmiyorum. Düşünme huzursuzluk, kaygı, çözüm bulma arzusuyla dolu bir dizi devinim yaratır. Düşünceyi bastırmayı, askıya almayı ve yalnızca sorunu gözlemlemeyi hiç denediniz mi? Lütfen bunu ben konuşurken deneyin. Düşüncenin yarattığı rahatsızlık olmadan soruna bakabilecek biçimde dinleyin.

İster o anlık, ister ivedi ya da küçük olsun pek çok sorununuz var—ilişkiden, aileden kaynaklanan sorunlar; işten, sorumluluklarınızdan kaynaklanan sorunlar; toplumsal, çevresel ya da siyasi yaşamınızın neden olduğu sorunlar. Bu sorunlardan herhangi birini alın ve ona bakın. Ona bugüne dek hep "Bu sorunu çözmeliyim; ne yapacağım; bu mu doğru yoksa öteki mi; bu onaylanabilir mi yoksa olanaksız mı?" gibi sorular soran düşüncenin huzursuzluğuyla baktınız, öyle değil mi? Sorunu bu rahatsız düşünceyle incelersiniz, kuşkusuz bu rahatsızlıkla ne çözüm bulursanız bulun, çözümünüz doğru bir yanıt değildir ve yalnızca daha çok sorun yaratır. Gerçekte bu her birimiz için geçerli. Öyleyse soruna düşüncenizi askıya alarak bakabilir misiniz? Düşünce biriktirilmiş deneyimlerin sonucudur ve soruna bu anılar yanıt verir; düşüncenizi askıya alabilir misiniz, öyle ki zihniniz o an için baskı altında olmasın, binlerce dünün ağırlığıyla ezilmesin? Bu "Düşünmeyeceğim," demek anlamına gelmez. Bu olanaksızdır. Ama yalnızca koşullanmalarına, arkatasarına, birikmiş deneyimlerine göre yanıt veren rahatsız bir zihnin sorunu çözemeyeceği ve anlayamayacağı gerçeğini görürseniz—bu olgunun gerçekliğini bütünüyle görürseniz—o zaman sorunlarımızı çözecek aracın düşünce olmadığını anlarsınız.

Bunu farklı bir biçimde açıklayayım. Öyle görünüyor ki, insanın yaptığı her şeyi yetkin bir elektronik makine de yapabilir. Şu sıra bunun üzerinde çalışılıyor, on ya da yirmi yıl

içinde kusursuz bir hale getirilecek; insanın yaptığı her şeyi bu makine de oldukça yetkin bir biçimde yapabilecek. Büyük olasılıkla bu makine beste yapabilecek, şiir yazabilecek, kitap çevirebilecek. Bunun yanında insanı kaygıdan kurtarmak, rahat ve huzur sağlamak için kimyasal ilaçlar, yatıştırıcılar yapıyorlar. Ne olacağını görebiliyor musunuz? Makineler sizin işinizi elinizden alıp onu büyük olasılıkla sizden daha iyi yapacak ve bu arada ilaçlar zihninizde huzuru sağlayacak, öyle mi? Zihninizi olağandışı ölçüde dinginleştirecek ilaçlar alabileceğinizi, böylece çeşitli disiplinler, denetimler, soluk alıp verme teknikleri gibi aldatmacalara başvurmanız gerekmediğini varsayın. O zaman kendi hakkında pek az düşünebilen küçük, önemsiz, sığ ve sınırlı zihnin kaygıları kalmaz, huzura kavuşur. Ama böyle bir zihin yine de küçük ve önemsiz bir zihindir, sınırları bilinebilir ve bütün düşünceleri yüzeyseldir. Hap alarak çok dinginleşmiş olsa da, kendi sınırlarını yıkamamıştır, değil mi? Tanrı üzerine düşünen, beyne kazınmış bir imgeden ötekine geçen, pek çok söz söyleyip pek çok dua mırıldanan küçük bir zihin her şeye karşın küçük bir zihindir. Çoğumuz için durum bu. Öyleyse her zaman yüzeysel, küçük, sınırlı olan düşünce, hiçbir sınır olmayacak, özgürlük olacak—bir şeyden ya da bir şey olmak için özgürlük değil—bir biçimde nasıl askıya alınabilir? Umarım soruyu anlıyorsunuz.

İnsan kendisini sınırsızca geliştirebilir—biraz daha çok düşünebilir, kendisini gelişmeye adayabilir, daha kibar, daha cömert olabilir, ama bütün bunlar hep kendinin, ben'in (me) alanı içindedir. Başaran, bir şey olmaya çalışan ben'dir ve bu ben her zaman deneyimlerin, anıların toplamı olarak tanınır. Sorun bu ben'in sınırlarının nasıl çözüleceği, nasıl yıkılacağıdır. 'Nasıl' dediğimde bir yöntemi değil, sorgulamayı dile getiriyorum. Çünkü bütün yöntemler düşüncenin

işlemesini, düşüncenin denetlenmesini, bir düşüncenin yerini bir başka düşüncenin almasını kapsar. Dolayısıyla yalnızca yöntemler, dizgeler, disiplinler olduğunda, sorgulama yoktur.

Bütün bunları, düşüncenin belleğin sonucu, biriktirilmiş sınırlı deneyimlerin sonucu olduğunu, gerçeklik, tanrı, hakikat, kusursuzluk, güzellik arayışının aslında düşüncenin bir tasarımı—bugünle çelişen ve bir gelecek fikrine doğru giden bir tasarım—olduğunu, bütün bunları gördüğünüzde, kuşkusuz düşüncenin askıya alınmasının gerektiği açığa kavuşacak. Kuşkusuz düşüncenin yakalayıp belleğe atamayacağı, bütünüyle yeni, bütünüyle bilinemez, tanınamaz bir şey olmalı. Peki siz, düşüncelerinizdeki bütün huzursuzlukla, bu hali nasıl anlayacaksınız?

Anlamak zamana mı bağlıdır? Bunu, üzerinde düşünerek yarın anlayabilecek misiniz? Nasıl olduğunu bilirsiniz; bir sorununuz varsa, düşünce bunu araştırır, çözümler, parçalara ayırır, olabildiğince derinine iner, ama yine de yanıtı yoktur, çünkü sürekli sorunun kaygısını taşır. Sonra vazgeçer, boşverir, böylece sorun artık zihinde baskı yaratmaz, bilinçli ya da bilinçsiz olarak yanıt geliverir. Eminim bu size de olmuştur.

Öyleyse bütün bu düşünme sorununu anlayamaz mıyız? Sözcüklerden ve fikirlerden başka bir şey olmayan bilgiyle dolu, ama yine de yüzeysel yaşayan entelektüel bir insana nasıl taptığınızı bilirsiniz. "Ben bilirim," diyen bir insana nasıl da içten içe bir çekim duyduğunuzu hiç gözlemlediniz mi? Öyleyse bütün bunlardan sonraki soru düşüncenin askıya alınıp alınamayacağıdır. Sorunu anladıysanız, ben onu biraz daha açarken izleyebilirsiniz.

*

Ölüm sorunu, *tanrı*, erdem, ilişki sorunu var; sonra içinde bulunduğumuz durum, iş, parasızlık sorunu var; yoksulluk, açlık sorunu, çaresizlik ve umutsuzluktan kaynaklanan büyük bir sefillik var. Bu sorunları birer birer çözemezsiniz; bu olanaksız. Hepsini birden çözmelisiniz, azar azar değil, bir bütün halinde; yoksa hiçbir zaman hiçbirini çözemezsiniz. Çünkü bir sorunu çözerken, sanki o sorun başka sorunlardan ayrıymış gibi, yeni bir sorun daha yaratırsınız. Hiçbir sorun ayrı, soyut değildir. Her sorun bir başka sorunla yüzeysel olarak ya da derinden bağıntılıdır, bu nedenle onu tamamıyla kavramanız gerekir. Ama düşünce onu hiçbir zaman tamamıyla kavrayamaz, çünkü düşünce eksiktir, parçalara ayırıcıdır. Öyleyse zihin sorunu nasıl çözmeli? Sorunu soyut bir sorunmuş gibi ele alarak çözemezsiniz; entelektüel bir soyutlanma yoluyla çözüm bulamazsınız; onu biriktirilmiş anılar aracılığıyla çözemezsiniz; tapınağa, alkole, *sekse ya da başka bir şeye kaçarak* çözemezsiniz. Sorunun bütünüyle, tam anlamıyla kavranması, anlaşılması zorunludur, bu ise ancak düşünce askıya alındığında gerçekleşebilir. Zihin devinimsiz ve dingin olduğunda, sorunun zihin üzerine yansıyışı bütünüyle farklıdır. Göl dinginse, dibini görebilirsiniz, her bir balığı, otu, çırpıntıyı görebilirsiniz; benzer biçimde zihin bütünüyle devinimsiz olduğunda, insan çok çok açık bir biçimde görebilir. Ancak bu, sorunu çözmek için değil, ama düşüncenin önemini, parçalayıcı doğasını görmek için düşüncenin askıya alınmasıyla olanaklıdır; o zaman düşüncenin kendisi dinginlik, devinimsizlik kazanır, ama yalnızca bilinç düzeyinde değil, çok kapsamlı olarak.

Kendinin bilgisi bunun için, kendiniz hakkında öğrenmek için gereklidir. Ama bakmazsanız ya da biriktirilmiş bilgiyle dolu bir zihinle bakarsanız, kendiniz hakkında öğrenemezsiniz. Öğrenmek için özgür olmalısınız. O zaman soru-

nun yalnızca yüzeyine bakmazsınız; o zaman her soruna, her zorluğa düşüncenin erişemeyeceği bir derinlikten yanıt verirsiniz.

Devinimsiz, dingin bir zihin, ilaçla, düzenli soluk alıp vererek ya da kendini uyutmaya dayanan herhangi bir yöntemle durgunlaştırılan zihin gibi çürümüş, ölü, bozulmuş bir zihin değildir. Bütünüyle canlı bir zihindir; ayak basılmamış her bir köşesi ışıkla dolar ve o bu ışık merkezinden yanıt verir—tek bir gölge bile yaratmaz.

Madras, 22 Kasım 1959

Bir şeye bağlı olmaya yönelik bu olağandışı dürtünün farkında mısınız acaba? Birçoğunuzun bir siyasi partiye, belirli bir gruba ya da kurumsal inanca bağlı olduğunuzdan eminim; belirli bir düşünme ya da yaşama biçimine kendinizi adamışsınız, ama bu, kuşkusuz, özgürlüğü yadsımaktır. Bir şeye bağlı olma, kendini bir ülkeyle, bir dizgeyle, bir grupla, belirli siyasal ya da dinsel inançlarla özdeşleştirme dürtüsünü hiç inceleyip incelemediğinizi bilmiyorum. Kuşkusuz bu bağlı olma dürtüsü anlaşılmadan, yalnızca bir siyasi partiden diğerine geçmenin hiçbir anlamı yoktur, çünkü kısa süre içinde kendinizi başka bir partiye adayacaksınız demektir.

Bunları siz de yapmıyor musunuz? Bir "-izm"i bırakıp bir başkasına—Katolikliğe, Komünizme, vb.—yöneliyorsunuz. Bir şeye bağlı olma dürtüsüyle kendinizi önce bir şeye, sonra başka bir şeye adıyorsunuz. Neden? Bence bu, kişinin kendisine sorması gereken önemli bir soru. Neden bağlı olmak istiyorsunuz? Kuşkusuz, zihin bütünüyle tek başına durabildiğinde doğru olanı almaya yetkindir—kendisini bir partiye ya da inanca adadığında değil. Lütfen bu soru üzerine düşünün, onunla kalbinizde ilişki kurun. Neden bir şeye bağlısınız? Neden kendinizi bir ülkeye, bir partiye, bir ideolojiye, bir inanca, bir aileye, bir ırka adadınız? Neden kendinizi bir şeyle özdeşleştirme arzusu var? Bu kendini

adayışın sonuçları ne? Yalnızca bütünüyle bunların dışında olan bir insan anlayabilir—belirli bir gruba bağlı olan, ya da sürekli bir gruptan başka bir gruba, bir bağlanmadan başka bir bağlanmaya geçen kişi değil.

Bir şeye bağlı olmak istiyorsunuz, çünkü bu size güven duygusu veriyor—yalnızca toplumsal güven değil, aynı zamanda içsel güven duygusu. Bir şeye bağlı olduğunuz zaman kendinizi güvende hissediyorsunuz. Hinduluk denen bu şeye bağlı olduğunuz için kendinizi toplumsal açıdan saygın, içsel olaraksa güvende hissediyorsunuz. Öyleyse güvende, emniyette olmak için kendinizi bir şeye adıyorsunuz—bu da özgürlüğün sınırını daraltıyor, öyle değil mi?

Çoğumuz özgür değiliz. Hinduluğa, Komünizme, şu ya da bu topluma, liderlere, siyasi partilere, kurumsal dinlere, gurulara köleyiz, bu yüzden insanlık onurumuzu yitirdik. Yalnızca özgürlük denen bu olağandışı şeyi tattığınızda, kokladığınızda, bildiğinizde insanlık onuru söz konusu olabilir. Özgürlüğün yeşermesiyle insanlık onuru ortaya çıkar. Ama özgürlüğü bilmezsek köle oluruz. Bugün dünyada olan da bu, değil mi? Bir şeye bağlı olma, kendini adama arzusu, özgürlüğün sınırlanmasının nedenlerinden biri. Bu bağlı olma dürtüsünden kurtulmak, kendini adama arzusundan özgür kalmak için insanın kendi düşünme biçimini sorgulaması, kendisiyle, kendi kalbi ve arzularıyla konuşması gerekir. Bunu yapmak çok zordur. Sabır gerektirir, incelikli bir yaklaşım, yargılamadan ya da kabul etmeden kendi içine doğru sürekli ve ısrarlı bir araştırma gerektirir. Doğru meditasyon budur, ama bunun kolay olmadığını ve çok azımızın bunu üstlenmeye istekli olduğunu göreceksiniz.

Çoğumuz kolay yol olan yönlendirilmeyi seçiyoruz; bir şeye bağlı olduğumuz için insanlık onurumuzu yitiriyoruz.

Büyük olasılıkla, "Bunları daha önce de duydum, en sevdiği konuda konuşuyor," deyip geçeceksiniz. Keşke bunları ilk kez dinliyormuş gibi dinleyebilseniz—tıpkı günbatımını ya da arkadaşınızın yüzünü ilk kez görüyormuşsunuz gibi. O zaman öğrenebilirsiniz, ve öğrendiğiniz için özgürlüğü—bir başkasının sunduğu sözde özgürlükten farklı bir özgürlüğü—keşfedebilirsiniz.

Öyleyse özgürlüğün ne olduğu sorusunu sabırla ve ısrarla sorgulayalım. Kuşkusuz ancak özgür bir insan hakikati, zihnin ölçebileceğinin ötesinde sonsuz bir şey olup olmadığını kavrayabilir; kendi deneyimleri ve bilgisiyle yüklü insan hiçbir zaman özgür olamaz, çünkü bilgi öğrenmeyi engeller.

Birlikte özgürlüğün ne olduğunu, özgürlüğe nasıl ulaşılacağını konuşup sorgulayacağız. Sorgulamak için kuşkusuz en başta özgür olmak gerekir, yoksa sorgulayamazsınız, öyle değil mi? Bağlı olmayı bütünüyle bırakmalısınız, çünkü zihniniz ancak o zaman sorgulamaya yetkindir. Ama eğer zihniniz, kendinizi siyasal, dinsel, toplumsal ya da ekonomik alanda bir şeye adadığınız için tutukluysa, bu sizi sorgulamaktan alıkoyacaktır, çünkü sizin için özgürlük yoktur.

Lütfen söylenenleri dinleyin ve ilk sorgulama eyleminin özgürlükten doğması gerektiği gerçeğini kendiniz görün. Hem kendinizi adayıp hem de sorgulayamazsınız, bu sorgulama ağaca bağlanmış bir hayvanın gidebileceğinden uzağa gidemez. Kendinizi Hinduluğa, Budizme, Müslümanlığa, Hıristiyanlığa, Komünizme ya da uydurduğunuz bir şeye adadığınız sürece zihniniz bir köle olarak kalacaktır. Bu nedenle, şu andan başlayarak, sorgulamak için en baştan özgürlük gerektiğini kavrayamazsak, birlikte ilerleyemeyiz. Bunun için geçmişin terk edilmesi zorunludur—isteksizce,

zorla değil, onu bütünüyle bir yana bırakarak.

Aya gitme sorununu ele almak için biraraya gelen bilim adamları, her ne kadar ülkelerinin köleleriydilerse de, sorgulamak için özgürlerdi. Burada yalnızca bir araştırma istasyonunda çalışan bir bilim adamının o kendine özgü özgürlüğünden söz ediyorum. Bu bilim adamı, en azından o an için, laboratuvarında özgürdür. Ama bizim laboratuvarımız yaşamımızdır, günden güne, aydan aya, yıldan yıla bütün bir yaşam aralığıdır ve bundan dolayı sorgulama özgürlüğü de tam olmak zorundadır, teknik işlerle uğraşan insanlarda olduğu gibi parçalanmış olamaz. Bu nedenle, eğer özgürlüğün ne olduğunu öğrenecek ve anlayacaksak, onun anlaşılmaz boyutlarının derinine ineceksek, en başta kendimizi adadığımız her şeyi bir yana koymalı ve tek başımıza durmalıyız. Bunu yapmak çok zordur.

Geçen gün Kaşmir'de birkaç sanyasi bana "Biz bu karın ortasında tek başımıza yaşıyoruz. Hiç kimseyi görmüyoruz. Kimse de bizi görmeye gelmiyor," dedi. Ben de onlara "Gerçekten tek başınıza mısınız, yoksa yalnızca fiziksel olarak insanlardan ayrı mısınız?" diye sordum. "Evet," dediler, "tek başımızayız." Ama aslında Vedaları ve Upanişadlarıyla birlikteydiler, deneyimleri ve biriktirdikleri bilgileriyle, meditasyonları ve ibadetleriyle birlikteydiler. O anda bile koşullanmalarının yükünü taşıyorlardı. Tek başınıza olmak bu değildir. Bu gibi adamlar safran sarısı kumaşlara sarınıp "Biz dünyayı terk ettik," derler. Ama terk etmemişlerdir. Dünyayı asla terk edemezsiniz, çünkü dünya sizin bir parçanızdır. Birkaç ineği, bir evi, malı terk edebilirsiniz, ama soyunuzu, geleneğinizi, birikmiş deneyimlerinizi, koşullanmanızın bütün yükünü terk etmek olağanüstü bir sorgulamayı, araştırmayı gerektirir, bu da öğrenme eylemidir. Öteki yolsa—bir keşiş ya da münzevi olmak—çok kolaydır.

Öyleyse düşünün ve işinizin, otuz yıl, kırk yıl, elli yıl boyunca evden ofise gidip gelmenizin, bir mühendis, avukat, matematikçi, öğretmen olarak belirli konulardaki teknik bilginizin, bütün bunların sizi nasıl köleye çevirdiğini görün. Elbette bu dünyada insanın bir işinin olması ve bu işin nasıl yapılacağını bilmesi gerekir, ama bütün bunların özgürlüğün sınırlarını nasıl daraltığını düşünün. Gelişim, bolluk, güvenlik, başarı—her şey zihni daraltıyor, öyle ki sonunda, hatta belki şimdi, zihin mekanikleşiyor ve yalnızca öğrendiği belirli şeyleri yinelemeyi sürdürüyor.

Özgürlüğü sorgulamak ve onun güzelliğini, enginliğini, dinamizmini, sözcüğün dünyevi anlamıyla, ilginç bir biçimde etkin olmaması niteliğini keşfetmek isteyen bir zihin—böyle bir zihin en başta kendini adamayı, bağlı olma arzusunu bırakmalıdır, sonra bu özgürlükle sorgulamalıdır. Bu noktada pek çok soru açığa çıkar. Sorgulamak için özgür bir zihin hali nedir? Kendimizi adadığımız şeylerden özgür olmak ne demektir? Evli bir insan kendisini adadığı şeylerden özgürleşmeli midir? Kuşkusuz, sevginin olduğu yerde kendini adama söz konusu olamaz; siz karınıza ait olmadığınız gibi, o da size ait değil. Ama biz birbirimize aitiz, çünkü sevgi denen bu olağanüstü şeyi hiç duyumsamadık, bizim sorunumuz bu. Kendimizi evliliğe adadık, tıpkı bir tekniği öğrenmeye adadığımız gibi. Sevgi kendini adamak değildir, ama yine bu da anlaşılması çok zor bir şeydir, çünkü sözcük şey değildir. Bir başkasına karşı duyarlı olmak, zihnin kirletmediği o arı duyguyla dolu olmak—sevgi kuşkusuz budur.

Anlağın (intellect) doğasını hiç düşünüp düşünmediğinizi bilmiyorum. Anlak ve onun etkinlikleri belirli bir düzeye kadar normaldir, öyle değil mi? Ama anlak o arı duyuya karıştığı zaman sıradanlık başlar. Anlağın işlevini bilmek ve

o an duygunun farkında olmak, ama bu ikisinin birbirine karışmasına ve birbirini yok etmesine izin vermemek, berrak, çok keskin bir farkındalık gerektirir.

Şimdi, bir şeyi sorgulamamız gerektiğini söylediğimizde, gerçekte yapılması gereken bir sorgulama mıdır, yoksa yalnızca doğrudan bir algı mı vardır? Anlıyor musunuz? Umarım söylediklerim yeterince açıktır. Sorgulama genellikle bir çözümleme ve sonuca varma sürecidir. Zihnin, anlağın işlevi budur, değil mi? Anlak, "Çözümledim ve şu sonuca vardım," der. O sonuçtan başka bir sonuca geçer ve bu böyle sürüp gider.

Kuşkusuz düşünce bir sonuçtan çıktığı zaman artık o düşünme değildir, çünkü zihin çoktan bir sonuca varmıştır. Yalnızca sonuç olmadığında düşünme vardır. Bu da yine kabul etmeden ya da yadsımadan üzerinde düşünmemiz gereken bir şey. Komünizmin, Hıristiyanlığın ya da başka bir şeyin ne olduğu sonucuna varırsam, düşünmeyi durdurmuş olurum. Bir tanrı olduğu ya da olmadığı sonucuna varırsam, sorgulama sona erer. Sonuç inanca dönüşür. Tanrının olup olmadığını ya da bireyle ilişkisinde devletin gerçek işlevinin ne olduğunu bulmak istiyorsam, kesinlikle işe bir sonuçla başlayamam, çünkü sonuç kendini adamanın bir biçimidir.

Öyleyse anlağın işlevi her zaman için sorgulamak, çözümlemek, araştırmaktır, öyle değil mi? Ama içsel olarak, psişik olarak korktuğumuz için, yaşamdan kaygı duyduğumuz için bir sonuca ulaşırız ve buna bağlanırız. Bir bağlanıştan ötekine geçeriz; ben bir sonucun kölesi olan böyle bir zihnin, böyle bir anlağın düşünmeyi, sorgulamayı durdurduğunu söylüyorum.

Anlağın yaşamınızda ne kadar büyük bir rol oynadığını hiç gözlemlediniz mi? Gazeteler, dergiler, çevremizdeki her şey usu geliştiriyor. Usa karşı olduğum düşünülmesin. Tam tersine insanın son derece açık, son derece keskin bir uslamlama yetisinin olması gerekir. Ama eğer gözlemlerseniz, anlağın hiç durmadan neden bağlı olduğumuz ya da olmadığımız konusunda, insanın gerçekliği bulmak için neden toplumun dışında durması gerektiği konusunda çözümlemelere gittiğini görürsünüz. Çözümleme sürecini biz kendimiz öğrendik. Öyleyse bir yanda sorgulama, çözümleme, uslamlama, sonuca varma yetisi bulunan anlak, öte yanda sürekli anlağın araya girdiği, değdiği duygu, arı duygu var. Anlak arı duyguya karıştığı zaman, bu durumun sonucu sıradan bir zihindir (mind). Bir yanda beğendiklerine ve beğenmediklerine, koşullanmasına, deneyimine ve bilgisine dayanan bir uslamlama yetisine sahip anlak var, öte yanda ise toplumla, korkuyla bozulmaya uğramış duygu. Bu ikisi hakikati açığa çıkarabilir mi? Yoksa yalnızca algı mı var, başka hiçbir şey yok mu? Korkarım yeterince açamadım. Ne demek istediğimi açıklayayım.

Bana göre yalnızca algı var—algı, bir şeyin doğru ya da yanlış olduğunu anında görmektir. Doğru ya da yanlış olanı anında algılamak temel etkendir—kurnazlıklarına, bilgisine, kendini adadığı şeylere dayanarak uslamlayan anlak değil. Bir şeyin hakikatini—örneğin bir şeye bağlı olamayacağınız hakikatini—anında gördüğünüz duygusuna zaman zaman kapılmışsınızdır. Bu algıdır: bir şeyin hakikatini hemen, çözümlemeden, uslamlamadan, anlağın algıyı ertelemek amacıyla yarattığı bütün o şeyler olmadan görmektir. Algı, kolayca ve dikkatsizce kullandığımız bir sözcük olan 'sezgi'den bütünüyle farklıdır. Algının deneyimle de hiçbir ilgisi yoktur. Deneyim sizin bir şeye bağlı olmanız gerektiğini, yoksa zarar göreceğinizi, işinizi, ailenizi, malınızı, ko-

numunuzu ya da saygınlığınızı yitireceğinizi söyler.

Dolayısıyla anlak, bütün uslamlamalarıyla, bütün kurnazca değerlendirmeleriyle, koşullu düşünceleriyle sizin bir şeye bağlı olmanız, yaşayabilmek için kendinizi bir şeye adamanız gerektiğini söyler. Ama eğer bireyin bütünüyle tek başına olması gerektiği hakikatini algılarsanız, o zaman bu algı kurtarıcı bir etkendir; tek başına olmak için uğraşmanız gerekmez.

Bana göre yalnızca bu doğrudan algı var—uslamlama, hesaplama, çözümleme değil. Çözümleme yetinizin, uslamlamak için iyi, keskin bir zihninizin olması zorunludur, ama uslamlamayla ve çözümlemeyle sınırlı bir zihin hakikatin ne olduğunu algılamaktan yoksundur. Herhangi bir dinsel örgüte bağlı olmanın aptalca olduğu hakikatini anında görmek için kalplerinizin derinlerine bakmanız, onu tam anlamıyla bilmeniz, zihnin ürettiği bütün engellerden uzak olmanız zorunludur. Eğer kendinizle derinden bir ilişki kurabilirseniz, neden bağlı olduğunuzu, kendinizi neden adadığınızı bulursunuz; hatta kendinizi biraz daha zorlarsanız, bu adayışın zorunlu kıldığı köleliği, özgürlüğün sona erişini, insan onurundan yoksunluğu görürsünüz. Bütün bunları bir anda gördüğünüzde, özgürsünüz demektir; özgür olmak için herhangi bir çabada bulunmanız gerekmez. Algı bu nedenle temeldir. Bütün özgürleşme çabaları içsel çelişkiden doğar. Çaba gösteririz, çünkü kendi içimizde çelişkili bir hal yaşarız ve bu çelişki, bu çaba pek çok kaçış yolları doğurur, ama yine de biz köleliğin çarkı içine sonsuza dek hapsoluruz.

Dolayısıyla bana öyle geliyor ki, insan son derece ciddi olmalı—ama kendini bir şeye adamak anlamında bir ciddilikten söz etmiyorum. Kendini bir şeye adayan insanlar hiç de

ciddi değillerdir. Bunlar kendi istedikleri sonuca ulaşmak, kendi konumlarını ve saygınlıklarını elde etmek için bir şeye bağlanırlar. Ben böyle insanları ciddi diye adlandırmıyorum. Ciddi insan özgürlüğün ne olduğunu bulmak isteyen insandır ve bunun için hiç kuşkusuz kendi köleliğini sorgulamak zorundadır. Köle olmadığınızı söylemeyin. Bir şeylere bağlısınız ve bu köleliktir; liderleriniz özgürlükten söz etseler bile. Hitler'in yaptığı buydu, Kruçev'in yaptığı buydu. Bütün zorbalar, bütün gurular, bütün başkanlar ve başkan yardımcıları, din ve siyaset alanındaki herkes özgürlükten söz eder. Ama özgürlük bütünüyle farklı bir şeydir. Özgürlük, yokluğunda insanın onurunu yitireceği eşsiz bir meyvedir. Onsuz tanrıyı, hakikati ya da o adlandırılamayan şeyi asla bulamayacağınız sevgidir. Ne yaparsanız yapın—her türlü erdemi geliştirin, adaklar adayın, köle olun, insanlara hizmet etmenin yollarını arayın—özgürlük olmadan bunların hiçbiri kendi kalbinizdeki gerçekliği aydınlığa kavuşturamaz. O gerçeklik, o ölçüye sığmayan şey, özgürlük olduğunda—yalnızca kendinizi adamadığınızda, hiçbir şeye bağlı olmadığınızda, hiçbir acı, olumsuzluk, umutsuzluk ya da düş kırıklığı olmadan bütünüyle tek başınıza ayakta durabildiğinizde var olan o bütünsel iç özgürlük olduğunda—açığa çıkar. Yalnızca böyle bir zihin ve kalp ölçülemez olanı almaya yetkindir.

Bombay, 23 Aralık 1959

Derinlemesine, bütünüyle kendi içinize inmek için özgürlük duygusu gerekir—sonunda değil, en başta. Özgürlüğe nasıl ulaşacağınızı sormayın. Hiçbir meditasyon biçimi, hiçbir kitap, hiçbir ilaç, kendi üzerinizde uygulayacağınız hiçbir psişik aldatmaca sizi özgürlüğe ulaştırmaz. Özgürlük, özgürlüğün özsel olduğu algılandığında ortaya çıkar. Özgürlüğün özsel olduğunu algıladığınız anda, başkaldırırsınız—bu çirkin dünyaya, ortodoksluğa, geleneğe, siyasal ve dinsel liderliğe karşı başkaldırırsınız. Zihnin çerçevesi içinde gerçekleşen başkaldırı kısa sürede yok olup gider, ama özgürlüğün özsel olduğunu anladığınız zaman gerçekleşen kalıcı bir başkaldırı vardır.

Ne yazık ki pek çoğumuz kendimizin farkında değiliz. İşlerimize, öğrendiğimiz tekniklere kafa yorduğumuz kadar zihnimize kafa yormuyoruz. Kendimize gerçekten hiç bakmıyoruz; hiçbir hesap, amaç olmadan, bir şey elde etmeyi beklemeden kendi içimize inmiyoruz. Hiçbir amacımız olmadan kendi içimize doğru bir yolculuğa çıkmıyoruz. Bir dürtünüz, bir amacınız olduğu anda o amacın kölesi olursunuz; kendi içinizde özgürce dolaşamazsınız, çünkü hep değişmeyi, ilerlemeyi düşünürsünüz. Kendi ilerlemenize bağlanıp kalırsınız, oysa ilerleme kişinin kendi sınırlı, küçük zihninin bir yansıtmasıdır.

Lütfen bu söylediklerime kulak verin, yalnızca sözle kalmayın, zihninizi, gerçek iç halinizi gözlemleyin. Bir köle olarak kaldığınız sürece, tanrı hakkında, hakikat hakkında, kutsal kitaplardan öğrendiğiniz bütün o şeyler hakkında konuşup durmanızın hiçbir önemi yok; bu yalnızca sizi daha çok köle yapar. Ama zihniniz özgürlüğün gerekliliğini algılamaya başlarsa, kendi enerjisini üretecek ve bu enerjiyle, sizin tasarlanmış çabalarınız olmadan, özgür olmak için işleyecektir.

Dolayısıyla bireyin özgürlüğüyle ilgileniyoruz. Ama bireyi keşfetmek son derece zordur, çünkü bizler henüz birey değiliz. Biz çevremizin, kültürümüzün ürünüyüz; yediğimiz yiyeceklerin, ortamımızın, geleneklerimizin, göreneklerimizin ürünüyüz. Kuşkusuz bu bireysellik değildir. Benim düşünceme göre, ancak zihni köle eden çevrenin ve geleneğin insanı ele geçirici devinimi bütünüyle fark edildiğinde bireysellik oluşur. Geleneğin, belirli bir kültürün buyruklarını kabullendiğim, anılarımın, deneyimlerimin—bunlar da benim koşullanmamın sonucudur—ağırlığını üzerimde taşıdığım sürece, bir birey olamam, yalnızca bir ürün olarak kalırım.

Varanasi, 24 Ocak 1960

Gazeteleri okuyarak ve dünyada gelişen olayları gözlemleyerek, özgürlüğün gün geçtikçe azaldığını, sınırlarının daraldığını görebilirsiniz. Ne demek istediğimi biliyor musunuz? Zihnin özgür olmak için çok az şansı var, düşünmeye, duyumsamaya, keşfetmeye yetkin değil, çünkü bütün dünyada örgütlenmiş dinler, dogmatik inançlarıyla, düşünmemizi felce uğratmış; boş inançlar ve gelenekler zihni sınırlandırmış, koşullandırmış. Sizler birer Hindusunuz, Hıristiyansınız, Müslümansınız, ya da çocukluğunuzdan beri işlenen kurumsal bir inanca bağlısınız ve dar ya da geniş, bu sınırlı çerçeve içinde hareket ediyorsunuz. Bir Hindu, bir Müslüman olduğunuzu söylediğinizde, lütfen kendi zihninizi gözlemleyin. Yalnızca size söylenmiş olan şeyleri yinelemiyor musunuz? Bilmiyorsunuz, yalnızca kabul ediyorsunuz—kabul ediyorsunuz, çünkü bu size rahat geliyor. Kabul etmek ve bu döngü içinde yaşamak size toplumsal ve ekonomik açıdan güven sağlıyor. Dolayısıyla özgürlük yadsınıyor—yalnızca Hindu, Hıristiyan, Müslüman tarafından değil—aynı zamanda kurumsal bir dinin sınırlarına yakalanmış kişiler tarafından da.

Gözlemlerseniz, mesleğiniz ne olursa olsun, bunun da sizi köleye çevirdiğini görürsünüz. Belirli bir işte kırk yılını tüketmiş bir insan nasıl özgür olabilir? Bir doktoru ele alalım. Bu kişi yedi sekiz yılını okulda geçirdikten sonra, yaşamı-

nın geri kalan bölümünde pratisyenlik ya da uzmanlık yapar ve mesleğinin kölesi durumuna gelir. Kuşkusuz, özgürlüğün sınırları son derece dar. Siyasetçiler, toplumsal yenilikçiler, idealistler, yaşamda bir amacı olanlar için de durum aynı.

Öyleyse gözlemlerseniz, dünyanın her yerinde özgürlüğün ve insan onurunun sınırlarının giderek daraldığını görürsünüz. Zihinlerimiz yalnızca birer makine. Bir meslek öğreniyoruz, sonra sonsuza dek onun kölesi haline geliyoruz. Bana öyle geliyor ki, zihnin ve toplumun her birimizin çevresine ördüğü bu çemberi kırmak için büyük ölçüde anlayış, gerçek algı ve sezgi gerekir. Bu köleliklere yepyeni bir biçimde yaklaşmak, bunlarla kökten, temel, derin bir biçimde ilgilenmek için bence insan devrimci olmalı—bunun anlamı özgürce düşünmek, duyumsamak ve şeylere yalnızca dışarıdan bakmamaktır. Bunun için kişide alçakgönüllülük duygusu olmalı, öyle değil mi?

Alçakgönüllülüğün geliştirilebilen bir erdem olduğunu düşünmüyorum. Geliştirilebilen erdem korkunçtur, çünkü bir erdem geliştirdiğiniz anda, o şey erdem olmaktan çıkar. Erdem kendiliğinden gelir, zamana bağlı değildir, her zaman şimdide etkindir. Alçakgönüllülüğü geliştiren bir zihin, gerçekten alçakgönüllü olmanın derinliğini, doluluğunu, güzelliğini asla bilemez; zihin bu halde değilse öğrenebileceğini sanmıyorum. Mekanik bir biçimde işleyebilir, ama öğrenme, kuşkusuz, bilginin mekanik bir biçimde biriktirilmesi değildir. Öğrenme bütünüyle farklı bir şeydir. Öğrenmesi için zihnin büyük bir alçakgönüllülük duygusuna sahip olması gerekir.

Özgürlüğün ne olduğunu bilmek istiyorum—bir şeye tepki olarak kendi kendinize yansıttığınız varsayımlara dayanan

özgürlüğü değil. Gerçek özgürlük diye bir şey var mı—içinde zihnin gerçekten yüzyıllar boyunca kendisine yüklenen bütün geleneklerden ve kurallardan kendini kurtardığı bir hal var mı? İnsanların çağlar boyunca peşinde koştuğu bu olağandışı şeyin ne olduğunu bilmek istiyorum; onu bulmak, onun hakkında öğrenmek istiyorum. Alçakgönüllülük duygusu yoksa bunu nasıl yapabilirim? Alçakgönüllülüğün, zihnin kendisine yüklediği kendini korumaya yönelik ağırbaşlılıkla hiçbir ilgisi yoktur. Bu çirkin bir şeydir. Alçakgönüllülük geliştirilemez, kesinlikle deneyimlenmesi en zor şeylerden biridir, çünkü kendimizi belirli konumlara oturtmuşuz. Belirli fikirlerimiz, değerlerimiz, belirli bir düzeyde deneyimimiz, bilgimiz var ve bu arkatasar bizim etkinliklerimizi, düşüncelerimizi belirliyor. Kendi deneyimleri ve başkalarının deneyimleri yoluyla bilgi biriktirmiş ve önem, konum, güç, saygınlık sahibi olma dürtüsüyle yaşayan yaşlı bir adam—böyle bir adam nasıl alçakgönüllü olabilir ve kendisiyle ilgili değersiz şeyleri nasıl öğrenebilir? Bu nedenle bana öyle geliyor ki, olağanüstü ölçüde dikkatli ve bu alçakgönüllülük duygusunun farkında olmalıyız.

Ojai, 21 Mayıs 1960

Bu dünyada ne kadar çok gelişme gösterirsek gösterelim, gökyüzünde ne kadar uzağa gidersek gidelim, Ay'a, Venüs'e ulaşalım, pek çoğumuzun yaşamı yine de son derece sığ ve yüzeysel; dıştan göründüğü gibi. İçe doğru gitmek çok daha zor; bunun belirli bir tekniği yok, hiçbir profesör bunu öğretemez, içe doğru yolculuk etmeyi öğrenebileceğiniz bir laboratuvar yok. Sizi yönlendirebilecek bir öğretmen yok ve—lütfen buna inanın—zihin denen bu karmaşık varlığı araştırmanıza yardım edebilecek hiçbir tür yetke de yok. Bunu bütünüyle kendiniz hiçbir şeye bağımlı olmadan gerçekleştirmelisiniz. Çağdaş uygarlık her geçen gün daha da karmaşık, dışsal bir duruma geldikçe, ilerledikçe, hepimizin çok daha yüzeysel yaşaması yönünde bir eğilim oluşuyor, öyle değil mi? Konserleri daha sık izliyoruz, zekice yazılmış kitaplar okuyoruz, hiç durmadan sinemaya gidiyoruz, entelektüel tartışmalar yapmak için bir araya geliyoruz, analistlerin yardımıyla kendimizi psişik olarak sorguluyoruz. Ya da son derece yüzeysel yaşamlar sürdüğümüz için, kiliseye yöneliyoruz, zihinlerimizi akla uygun olsun olmasın o çevrenin dogmalarıyla, neredeyse saçma inançlarla dolduruyoruz ya da gizemciliğe kaçıyoruz. Başka bir deyişle, günlük yaşamımızın sığ olduğunu fark edince, ondan kaçmaya çalışıyoruz. Zihinlerimizi kuramsal felsefelerle, meditasyon dediğimiz şeyle, düşüncelerle dolduruyoruz, oysa bütün bunlar kendi kendini uyutmaktır. Ya da entelek-

tüel biriysek, kendimize içinde doyduğumuz, hoşnut yaşadığımız bir düşünce dünyası yaratıyoruz.

Bütün bu süreci görünce, bana öyle geliyor ki, sorun ne yapmak, nasıl yaşamak, dünya üzerinde sürüp giden savaşlarla ve kargaşayla karşılaştığımızda nasıl davranmak gerektiği değil, özgürlüğü nasıl sorgulayacağımızdır. Çünkü özgürlük olmadan yaratma olmaz. Özgürlük derken istediğinizi yapma, arabaya atlayıp gaza sonuna kadar basma, istediğinizi düşünme ya da belirli bir etkinlikle uğraşma özgürlüğünden söz etmiyorum. Bu gibi özgürlükler bana gerçekte hiç de özgürlük gibi gelmiyor. Zihnin özgür olması olanaklı mı? Çoğumuz bu yaratıcı hal içinde yaşamadığımıza göre, bence düşünceli, ciddi her insanın bu soru üzerinde derinlemesine ve çok ciddi bir biçimde düşünmesi zorunlu.

Gözlemlerseniz, özgürlüğün sınırlarının günden güne daraldığını göreceksiniz; siyasi, dinsel, teknolojik açıdan zihinlerimiz biçimlendiriliyor, günlük yaşamımız o özgürlük niteliğinden çok şey eksiltiyor. Uygarlık düzeyi arttıkça özgürlük azalıyor. Uygarlığın bizi yalnızca birer teknikere dönüştürdüğünü fark ettiniz mi bilmiyorum, bir teknikle donanan zihin özgür bir zihin değildir. Kiliseyle, dogmalarla, kurumsal dinle biçimlendirilen bir zihin de özgür bir zihin değildir. Bilgiyle körleşen bir zihin özgür bir zihin değildir. Kendimizi gözlemlersek, kısa süre sonra zihinlerimizin bilgiyle ne kadar yüklü olduğunu—ne kadar çok bildiğimizi—anlarız. Zihnimiz yeryüzündeki bütün kurumsal dinlerin yüklediği inançlara ve dogmalara bağlı. Aldığımız eğitim geçimimizi daha kolay sağlamak için daha çok teknik öğrenmeye yönelik bir biriktirme süreci. Dolayısıyla çevremizdeki her şey zihinlerimizi biçimlendiriyor, her türlü etki bizi yönlendiriyor, denetliyor. Böylece özgürlüğün sınırları

günden güne daralıyor. Sorumluluğun korkunç ağırlığı, toplumun görüşünü kabullenme, kendi korkularımız, kaygılarımız—bütün bunlar, kişi farkındaysa, özgürlüğün niteliğinden kaybettiriyor. Belki de tartışıp anlayabileceğimiz bu: İnsan nasıl hem zihnini özgürleştirip hem de bu dünyada bütün tekniklerle, bilgilerle, deneyimlerle birlikte yaşayabilir? Bence sorun bu, yalnızca bu ülkede değil, Hindistan'da da, Avrupa'da da, dünyanın her yerinde temel sorun bu. Yaratıcı değiliz, gün geçtikçe daha da mekanikleşiyoruz. Yaratıcılıkla yalnızca bir şiir yazmaktan, bir resim çizmekten, yeni bir şey bulmaktan söz etmiyorum. Bunlar yalnızca yetenekli bir zihnin yetileridir. Kendisi yaratma olan bir halden söz ediyorum.

Ama bütün bunlara merkezi sorunu, zihinlerimizin günden güne koşullandığını, özgürlüğün sınırının daraldığını anladığımızda gireceğiz. Bizler bayrağın ardındaki bütün coşkulu, ulusal nitelikleriyle ya Amerikalıyız, ya da Rusuz, Hintliyiz. Bizler sınırlarla, dogmalarla, çelişkili düşünme yollarıyla, farklı dinsel ve kurumsal düşünce biçimleriyle birbirimizden ayrılmışız; siyasi, dinsel, ekonomik, kültürel açıdan ayrılmışız. Çevremizde olup biten bu bütünsel süreci inceleyecek olursanız, birey olarak biz insanların çok az öneminin olduğunu, hemen hemen hiçbir şey olmadığımızı görürsünüz.

Birçok sorunumuz var, hem bireysel hem de toplumsal anlamda. Bireysel olarak belki bunların bazılarını çözebiliriz, toplu olarak da elimizden geleni yapmamız gerekir. Ama kuşkusuz bütün bu sorunlar temel sorun değil. Bana göre temel sorun zihni özgürleştirmek, ama kendisini anlamadığı sürece insan kendisini özgürleştiremez ya da zihin kendisini özgürleştiremez. Bu nedenle kendinin bilgisi gerekir: kendini bilmek. Bu belirli bir farkındalık niteliği gerektirir;

çünkü insan kendisini bilmezse uslamlamak, düşünmek için dayanabileceği bir temel olamaz. Ama bilmek ve bilgi iki farklı şeydir. Bilmek sürüp giden bir süreçtir, oysa bilgi her zaman durağandır.

Bu nokta yeterince açık mı bilemiyorum; değilse, belki konuştukça açıklayabilirim. Ama şimdi yapmak istediğim belirli şeylere dikkat çekmek; sonra bunları araştırabiliriz. İşe tablonun bütününü görerek başlamalıyız—belirli bir noktaya, belirli bir soruna ya da eyleme yoğunlaşarak değil, varoluşumuzun bütününe bakarak. Bu olağanüstü tablomuzu bir kez görünce, kendi kitabımızı elimize alıp onu bölüm bölüm, sayfa sayfa inceleyebiliriz.

Bana göre temel sorun özgürlüktür. Özgürlük bir şeyden özgürlük değildir; öyle olursa yalnızca bir tepkidir. Özgürlük bundan bütünüyle farklı bir şeydir. Korkudan özgürsem bu başka bir şeydir. Korkudan özgürlük bir tepkidir ve yalnızca belirli bir yüreklilik göstergesidir. Ben bir şeyden özgürlük olmayan, bir tepki olmayan özgürlükten söz ediyorum ve bu oldukça derin bir anlayış gerektiriyor.

Dinleyenlerin biraz zaman ayırıp bu konuştuğumuz şey üzerine düşünmelerini öneririm. Hiçbir şeyi yadsımıyoruz ya da onaylamıyoruz, çünkü ben hiçbir biçimde sizin için yetke değilim; kendimi sizin karşınıza bir öğretmen olarak koymuyorum. Bana göre ne öğretmen var ne de öğrenci—lütfen buna inanın, çok ciddi söylüyorum. Ben sizin öğretmeniniz değilim, sizler benim izleyicilerim değilsiniz. İzlediğiniz anda bağlanırsınız, özgür olamazsınız. Herhangi bir kuramı kabul ettiğiniz anda o kurama bağlı olursunuz; herhangi bir dizgeye girerseniz, ne kadar karmaşık, eski ya da modern olursa olsun, o dizgenin kölesi haline gelirsiniz.

Bizim yapmaya çalıştığımız araştırmak, birlikte bulmak. Siz yalnızca benim gösterdiğimi dinlemiyorsunuz, aynı zamanda özgürleşmek için kendinizi keşfetmeye çalışıyorsunuz. Konuşan kişinin bir önemi yok, ama söylenenler, açığa çıkarılanlar, sizin kendi kendinize keşfettikleriniz çok önemli. Bir kişiye düşkünlük, onu izlemek ya da yetke durumuna getirmek son derece zarar vericidir. Önemli olan zihni nasıl özgürleştireceğinizi araştırırken keşfettikleriniz, böylece bir insan olarak yaratıcı olabilirsiniz.

Sonuç olarak gerçeklik ya da söze dökülemeyen o şey, engellenen, yüklenen bir zihin tarafından bulunamaz. Bana göre öyle bir hal var ki, ne ad verirseniz verin, o hal hiçbir azizin, arayış içindeki hiçbir kişinin deneyimi değildir, çünkü bütün deneyimler gerçekte geçmişin devamıdır. Deneyim yalnızca geçmişi güçlendirir; dolayısıyla deneyim zihni özgürleştiremez. Özgürleştirici öğe, deneyimleyen varlık olmadan deneyimleme yetisine sahip bir zihnin içinde bulunduğu haldir. Yine bunun da açıklanması gerekli, bu nedenle şimdi bu konuya gireceğiz.

Söylemek istediğim yalnızca bireysel olarak değil, aynı zamanda bütün dünyada büyük ölçüde rahatsızlık, belirsizlik olduğu; bu rahatsızlık, bu belirsizlik nedeniyle her türlü felsefe ortaya çıktı: çaresizlik felsefesi, an'ı yaşama felsefesi, varoluşu olduğu gibi kabul etme felsefesi. Gelenekleri yıkma, kabul etmeme, bir tepki dünyası kurma söz konusu. Bir dini terk edip bir başka dine geçiyorsunuz; bir Katolikseniz, Katoliklikten vazgeçip Hindu oluyorsunuz ya da başka bir gruba katılıyorsunuz. Kuşkusuz bu tepkilerin hiçbiri zihninizi özgürleştirmenize hiçbir biçimde yardım edemez.

Özgürlüğün olması için kendinin bilgisinin olması, düşünme biçiminizi bilmeniz ve bu süreçte zihnin bütün yapısını

keşfetmeniz gerekir. Olgu bir şeydir, simge başka bir şey; sözcük bir şeydir, sözcüğün temsil ettiği başka bir şey. Çoğumuz için simge—bayrağın, haçın simgesi—son derece önemli bir duruma gelmiş, bu nedenle simgelerle, sözcüklerle yaşıyoruz. Ama sözcük, simge kesinlikle önemli değildir. Sözcüğü, simgeyi kırıp onun ötesine geçmekse şaşırtıcı ölçüde zor bir iştir. Zihni "Sen bir Amerikalısın, Katoliksin, demokratsın, Russun, Hindusun" gibi sözlerden özgürleştirmek çok zordur. Ama biz özgürlüğün ne olduğunu sorgulamak istiyorsak, simgeyi, sözcüğü yıkmalıyız. Zihnin sınırları eğitimle, içinde yetiştirildiğimiz kültürü kabul etmekle, kalıtımızın bir parçası olan teknolojiyle çizilir ve düşünmemizi koşullandıran bütün bu katmanlann içine sızmak son derece dikkatli, duyarlı bir zihin gerektirir.

Sanırım en başta bu konuşmaların hiçbir koşulda sizin düşünmenizi yönetmek, denetlemek ya da zihninizi biçimlendirmek amacı taşımadığını anlamak en önemlisi. Bizim sorunumuz belirli bir örgüte üye olarak, bir konuşmacıyı dinleyerek, bir Doğu felsefesini kabul ederek, Zen Budizmine kendimizi kaptırarak, yeni bir meditasyon yöntemi bularak, meskalin ya da benzer bir uyuşturucu alıp yeni düşlere dalarak çözülemeyecek kadar büyük bir sorun. Bize gereken berrak bir zihin—sorgulamaktan korkmayan, tek başına kalabilen, kendi yalnızlığıyla, boşluğuyla yüzleşebilen, bulmak için kendisini yok edebilen bir zihin.

Dikkatinizi çekmek istediğim nokta gerçekten ciddi olmanın önemi: Buraya eğlenmek için ya da meraktan gelmiyorsunuz. Bütün bunlar zaman kaybı olur. Bundan çok daha derin, çok daha geniş, kendimiz için keşfetmemiz gereken bir şey var: kendi bilincimizin sınırlarının ötesine nasıl gideceğimiz. Çünkü bütün bilinç bir sınırlamadır ve bilinç alanı içindeki hiçbir değişim gerçekte değişim değildir. Ba-

na göre, zihnin koyduğu sınırların ötesine—gizemli bir biçimde değil, bir yanılsama haliyle değil, ama gerçekten—geçmek olanaklı. Ama bunu ancak zihnin niteliğini sorguladığınız ve kendinize ilişkin gerçekten kapsamlı bilgi sahibi olduğunuz zaman gerçekleştirebilirsiniz. Kendinizi bilmeden uzağa gidemezsiniz, çünkü yanılsamaya kapılıp kaybolursunuz, düş ürünü sanılara, ayrımcılığın yeni biçimlerine kaçarsınız.

*

Konuşmacıya göre, yaşamımızın bütün bu yönlerini ele aldıktan sonra, temel sorunumuz özgürlük sorunudur. Çünkü ancak özgürseniz keşfedebilirsiniz; ancak özgürseniz yaratıcı bir zihin olabilir; ancak zihin özgür olduğunda sonsuz enerji vardır—ve gerçekliğin devinimi bu enerjidir.

Sonuç olarak size zihninizin köle olduğunu düşünmenizi, gözlemlemenizi ve bunun farkına varmanızı öneririm. Bu ana kadar söylenenler yalnızca kitabın içindekilerin bir özeti; eğer özetle, başlıklarla, birkaç görüşle yetiniyorsanız, korkarım pek uzağa gidemezsiniz. Bu bir onaylama ya da yadsıma sorunu değil, daha çok kendinizi sorgulama sorunu—sorgulamak hiçbir yetke gerektirmez. Tersine, hiç kimseyi izlememenizi, kendi üzerinize ışık saçmanızı gerektirir. Saygılı, dindar olmak gibi belirli bir davranış biçimine, etkinliğe bağlanırsanız kendi üzerinize ışık saçamazsınız. İnsan çok uzağa gitmek için çok yakından başlamalı, ama insan kendini bilmezse çok uzağa gidemez. Kendini bilmek hiçbir analiste bağlı değildir. İnsan her tür ilişkide, her gün kendini gözlemleyebilir. Bu anlayış olmadan zihin asla özgür olamaz.

Varanasi, 1 Ocak 1962

Birçoğumuzun bu denli gerekli toplu eylem varken, bireysel eylemi önemsiz olarak gördüğünü düşünüyorum. Çoğumuza göre bireysel eylem genellikle toplu eyleme karşıttır. Çoğumuz toplu eylemin bireysel eylemden çok daha önemli olduğunu, toplum için daha büyük önem taşıdığını düşünürüz. Bize göre bireysel eylem bizi hiçbir yere götürmez; toplumda belirli bir düzen değişikliği, belirli bir devrim gerçekleştirmek için yeterli ölçüde önemli ve yaratıcı değildir. Dolayısıyla toplu eylemin bireysel eylemden çok daha etkili, çok daha ivedi olduğuna inanırız. Gün geçtikçe zihinlerin daha teknik ve mekanik bir biçimde işlediği bu dünyada bireysel eylemin pek az yeri var; bundan dolayı bireyin önemi günden güne azalıyor, topluluğun önemi ise hızla artıyor.

İnsan zihni ele geçirilirken, ortaklaştırılırken—söz yerindeyse—öncekinden daha çok uymaya zorlanırken bunu gözlemlemek olası. Zihin artık özgür değil. Siyasetle, eğitimle, dinsel örgütlü inanç ve dogmayla biçimlendiriliyor. Bütün dünya çapında özgürlük azalıyor ve birey önemini yitiriyor. Özgürlüğün—bağımsız düşünme özgürlüğünün, doğru olduğunu düşündüğünüz bir şeyi savunma özgürlüğünün, kurulu düzene 'hayır' diyebilme, keşfetme, sorgulama, kendi kendinize bulma özgürlüğünün—kuruyup gittiğini yalnızca kendi yaşamlarınızda değil, genelde de göre-

bilirsiniz. Gün geçtikçe liderlik önem kazanıyor, çünkü ne yapılacağının bize söylenmesini istiyoruz, yönlendirilmek istiyoruz. Ne yazık ki, bu gerçekleşirse yozlaşma kaçınılmazdır, zihin bozulur—teknik işleyen zihin değil; köprüler, atom reaktörleri yapma yetisi değil—yaratıcı zihnin niteliği bozulur. Bu *yaratıcı* sözcüğünü genelde kullanılan anlamından farklı bir anlamda kullanıyorum. Şiir yazmak, köprü yapmak ya da yakaladığınız bir görüntüyü mermere ya da taşa aktarmak gibi bir yaratıcılıktan söz etmiyorum—bunlar yalnızca kişinin duyumsadıklarını ya da düşündüklerini dışavurma biçimleridir. Ama biz oldukça farklı anlamda bir yaratıcı zihinden söz ediyoruz: özgür, yaratıcı bir zihin; dogmalara, inançlara bağlı olmayan bir zihin; deneyimin sınırları içinde kendini korumaya almayan bir zihin; geleneğin, yetkenin, hırsın engellerini yıkıp geçen bir zihin; artık kıskançlık ağları içinde olmayan bir zihin—böyle bir zihin yaratıcı bir zihindir. Bana öyle geliyor ki, savaş tehdidinin, genel bir bozulmanın, teknolojik değil bütün öteki alanlarda bir bozulmanın yaşandığı bir dünyada, böylesine yaratıcı, özgür bir zihnin olması gerekli.

İnsan düşüncesinin, insan varoluşunun bütün akışı kesinlikle, hemen değiştirilmeli, çünkü bu akış her geçen gün daha mekanik bir hal alıyor. Bu bütünsel devrim bireyden başka bir şeyde nasıl gerçekleşebilir anlamıyorum. Topluluklar devrimci olamaz; yalnızca izleyebilir, uygunluk sağlayabilir, öykünebilir, uyabilir. Ama bütün bu koşullanmaları sarsabilecek, yıkıp geçebilecek ve yaratıcı olabilecek olan bireydir; 'siz'siniz. Bu zihni, bu yeni zihni gerektiren şey bilinçlerdeki krizdir. Ama gözlemlendiği kadarıyla, öyle görünüyor ki, insanlar bu sözler hakkında hiç düşünmüyorlar, her zaman gelişmenin—teknolojik, mekanik gelişmenin—mucizevi bir yolla yaratıcı bir zihin, korkudan özgür bir zihin yaratacağını sanıyorlar.

Öyleyse biz, mekanik edimlerle dolu ortak dünyada gerek duyulan teknik gelişmelerle değil, ama daha çok bu yaratıcı zihni, bu yeni zihni nasıl ortaya çıkaracağımızla ilgileneceğiz. Çünkü bu ülkede, görülebileceği gibi, belki sanayi alanı dışındaki alanlarda daha çok para kazanmaya, demiryolları yapmaya, kanallar açmaya, ırmaklar kazmaya, çelikle uğraşmaya, daha çok mal üretmeye genel bir eğilim var—bunların hepsi de gerekli işler. Ama bunlar yeni bir uygarlık yaratmayacak. Gelişme yaşanacak, ama görülebileceği gibi, gelişme insanı özgürleştirmez. Eşyalar gerekli, mallar gerekli; daha çok barınak, daha çok giyecek ve yiyecek kesinlikle gerekli; ama eşit ölçüde gerekli olan başka bir şey daha var—'hayır' diyebilen bireyler.

'Hayır' demek 'evet' demekten çok daha önemlidir. Hepimiz 'evet' deriz, hiçbir zaman 'hayır' deyip ona sahip çıkmayız. Yadsımak çok zordur, uymaksa çok kolaydır; çoğumuz uyarız, çünkü korku nedeniyle, güvende olma arzusu nedeniyle uymaya kaçmak çok kolaydır, böylece yavaş yavaş durağanlaşır, dağılırız. Ama 'hayır' demek en yüksek düşünme biçimini gerektirir, çünkü 'hayır' demek olumsuzlayarak düşünme anlamına gelir—yani yanlış olanı görme. Yanlış olanın algılanması, neyin yanlış olduğunun açık seçik görülmesi—bu algılama yaratıcı eylemdir. Ne kadar kutsal, ne kadar güçlü, ne kadar yerleşik olursa olsun, bir şeyin yadsınması, sorgulanması derin bir kavrayış gerektirir, kişinin kendi görüşlerini, geleneklerini paramparça etmesini gerektirir. Propagandanın, kurulu dinlerin, uydurma şeylerin ipleri eline aldığı modern dünyada böyle bir bireye kesinlikle gereksinim var. Bunun önemini siz de sözel, kuramsal anlamda değil, gerçekten görebiliyor musunuz bilmiyorum.

Bilirsiniz, şeylere bakma biçimimiz vardır. Onlara ya dolay-

sızca bakarız ve gördüğümüzü deneyimleriz ya da gördüğümüz şeyi sözel, zihinsel olarak inceleriz, 'olan' hakkında kuramlar üretiriz, açıklamalar buluruz. Ama açıklama bulmadan, yargılama yapmadan—buna daha sonra geleceğiz—bir şeyin yanlış olduğunu dolaysızca algılamak dikkat gerektirir, bütün yetkinliğinizi gerektirir. Ama görünen o ki, özellikle geleneğin, yetkenin ve eski sözde bilgeliğin egemen olduğu bu şanssız ülkede, yanlışı görmek, onu yadsımak ve bu yadsıyışın arkasında durmak için gereken o enerji niteliğinden eser yok. Oysa yanlış olanı sorgulamak özgür bir zihin gerektirir. Eğer kendinizi belirli bir inanç, deneyim, davranış biçimine adadıysanız, soru sormazsınız. Belirli bir hükümet modeline bağlandıysanız, sorgulayamazsınız, soru sorma yürekliliğini gösteremezsiniz, çünkü konumunuzu, etkinizi, yitirmekten korktuğunuz şeyleri yitirirsiniz. Bir Hindu, bir Budist olarak kendinizi dinin bir biçimine adarsanız, soru soramazsınız, bulmak için her şeyi yıkıp yerle bir etmeyi göze alamazsınız. Ama ne yazık ki, çoğumuz siyasi, ekonomik, toplumsal ya da dinsel anlamda bir şeye bağlanmışız ve oradan, o bağlı olduğumuz yerden merkezi, bağlı olduğumuz şeyi hiç sorgulamıyoruz. Bu nedenle özgürlüğü durmaksızın düşüncelerde, kitaplarda, bitmek tükenmek bilmeyen sözcüklerde arıyoruz.

Öyleyse, izin verirseniz size önereceğim şey, dinlediğiniz sırada salt bir iletişim aracı, her biriniz tarafından yorumlanması gerekli bir simge olan sözcükleri yalnızca duymakla kalmayıp, aynı zamanda sözcükler aracılığıyla kendi zihin halinizi keşfetmeniz; sıkı sıkıya, bütün zihninizle ve kalbinizle bağlı olduğunuz şeyleri keşfetmeniz—gerçekten keşfetmeniz ve bu bağlandığınız şeyleri yıkmanın ve doğru olanı bulmanın olanaklı olup olmadığını görmeniz. Çünkü dünyada başka nasıl bir yenilenme gerçekleştirilebilir bilmiyorum. Toplumsal karışıklıklar olacak—ister komünist, ister

başka nedenle; bolluk da olacak, daha çok yiyecek, daha çok fabrika, daha çok gübre, daha çok makine, hepsi olacak. Ama kuşkusuz bütün yaşam bu değil, bu yalnızca yaşamın bir parçası. Bir parçanın içinde yaşayıp ona tapmak insanların sorunlarını çözmez. Sıkıntı yine de var, ölüm yine de var, kaygı, suç, sanıların, umutların, umarsızlıkların neden olduğu sancı yine de var; hepsi bizimle.

Öyleyse size önereceğim şey, dinlerken kendisini inceleyen, kendi süreçlerini inceleyen bir zihinle dinlemeniz, onayladığınız ya da onaylamadığınız sözcükleri dinlemekle kalmamanız—bunun pek bir önemi yok. Çünkü biz yalnızca olgularla ilgileniyoruz: insanların her geçen gün daha mekanik bir hal aldığı, özgürlüğün gün geçtikçe azaldığı, karmaşaya düşüldüğü an yetkeye başvurulduğu, dışta savaş içte mutsuzluk, umarsızlık, korku biçiminde karmaşa yaşandığı olgusuyla. Bütün bunlar kuramsal değil, edimsel olarak uğraşılması gereken olgular. Dolayısıyla ilgilendiğimiz şey, bireyde, dinleyicide nasıl bir değişim, köklü bir devrim gerçekleştireceğimiz, çünkü yalnızca birey yaratıcı olabilir, politikacı değil, lider değil, önemli adam değil; bunlar kendilerini adayarak çukura yuvarlanmışlardır bile. Ün isterler; güç, konum isterler. Siz de bunları istiyor olabilirsiniz, ama yine de bunlara dikkatli yaklaşıyorsunuz, bu nedenle hâlâ biraz umut var, çünkü bütünüyle bağlanmamışsınız, ülkenin büyük adamlarından değilsiniz. Hâlâ küçük insanlarsınız, lider değilsiniz, patronluğunu yaptığınız çok büyük kuruluşlarınız yok, sıradan ortalama insanlarsınız. Bütünüyle bağlanmış olmadığınız için de hâlâ sizin için umut var.

Bu nedenle, son dakikada olsa da, içimizde bu değişimi gerçekleştirebiliriz. Dolayısıyla ilgilendiğimiz tek şey bu: İçimizde bu olağanüstü devrimi nasıl gerçekleştireceğiz?

Çoğumuz zorlama yoluyla, dışsal bir etki, korku, ceza ya da ödül yoluyla değişiriz—bizi değiştirecek tek şey budur. Bunu izleyin beyler, bütün bunları gözlemleyin. Kendi isteğimizle hiç değişmeyiz, her zaman bir dürtüyle değişiriz, ama dürtü yoluyla değişmek hiç de değişim değildir. Dürtülerin, etkilerin, zorlamaların farkında olmak ve bunları yadsımak değişim yaratmaktır. Koşullar bizi değiştirir; aile, yasalar, hırslarımız, korkularımız bizde değişim yaratır. Ama bu değişim bir tepkidir ve dolayısıyla gerçekte dirençtir, bir zorlamaya karşı psişik dirençtir. Bu direnç kendi değişikliklerini, değişimlerini yaratır, bu nedenle de gerçekte değişim değildir. Toplumdan bir şey beklediğim için değişir ya da kendimi topluma uydurursam, bu bir değişim olabilir mi? Yoksa ancak beni değişmeye zorlayan şeyleri ve bunların aldatıcılığını gördüğümde mi bir dönüşüm gerçekleşir? İyi ya da kötü bütün etkiler zihni koşullandırır ve koşullanmayı öylece kabullenmek içte her türlü değişime, her köklü değişime direnmek demektir.

Dolayısıyla yalnızca bu ülkede değil, gelişimin özgürlüğü yadsıdığı, bolluğun zihni eşyalara gün geçtikçe daha çok bağladığı ve bu nedenle özgürlüğün giderek azaldığı, dinsel örgütlerin insanın tanrıya ya da tanrı olmayana inanmasını sağlayacak inanç formüllerini her gün daha çok kendi ellerine geçirdikleri bir dünyada, bu durumu görerek, zihnin mekanikleştiğini görerek ve aynı zamanda elektronik beyinlerin ve modern teknolojik bilginin insana daha çok boş zaman sağladığını gözlemleyerek—henüz her yerde değil, ama olacak—bütün bunları görerek, özgürlüğün ne olduğunu, gerçekliğin ne olduğunu bulmalıyız.

Bu sorular mekanik bir zihin tarafından yanıtlanamaz. İnsanın bu soruları kendisine köklü, derin, içsel anlamda sorması ve yanıtları, eğer yanıt varsa, kendisinin bulması gere-

kir—bunun anlamı bütün yetkeyi gerçekten sorgulamaktır. Kuşkusuz bu yapılması en zor şeylerden biridir. Toplumu hiçbir zaman düşman olarak görmeyiz. Onu birlikte yaşamamız gereken bir şey olarak görürüz; topluma uyarız, kendimizi duruma uydururuz; toplumun gerçekte insanın düşmanı olduğunu, özgürlüğün ve doğruluğun düşmanı olduğunu hiç düşünmeyiz. Bunu düşünün; buna bakın. Çevre, yani toplum, özgürlüğü yok ediyor. Toplum özgür insan istemez, toplumsal kurumları değiştirecek, destekleyecek, onaylayacak azizler ya da devrimciler ister. Ama din bütünüyle farklı bir şeydir. Dindar insan toplumun düşmanıdır. Dindar insan kiliseye ya da tapınağa giden, Gita okuyan, her gün ibadet eden biri değildir; böyle biri hiç de dindar değildir. Gerçekten dindar bir insan bütün hırslardan, kıskançlıklardan, açgözlülükten, korkudan kurtulmuştur, öyle ki insanoğlunun oluşturduğu ve adına din dediği bütün her şeyin ötesinde ne olduğunu araştırmak, bulmak için genç, taze, yeni bir zihni vardır. Ama bütün bunlar büyük ölçüde kendini sorgulamayı, kendini bilmeyi gerektirir ve bu temel olmadan insan çok uzağa gidemez.

Öyleyse zihinde bir başkalaşım, bütünsel bir devrim, küçük bir değişim değil, tam bir başkalaşım gerekli. Sorun bunun nasıl gerçekleştirileceği. Bunun gerekli olduğunu görüyoruz. Düşünen, dünyanın durumunu gözlemleyen, kendi içinde ve dışında neler olduğuna duyarlı her insan bu başkalaşımı istemeli. Peki ama bunu nasıl yapacaksınız?

Şimdi, öncelikle 'nasıl'—yöntem, dizge, yol, uygulama anlamında 'nasıl'—var mı? Eğer bir yol varsa, bir yöntem varsa, bir dizge varsa ve siz bir başkalaşım gerçekleştirmek için bunu uygularsanız, zihniniz yalnızca bir dizgenin kölesi olur; zihniniz bu dizge, bu yöntem, bu uygulama tarafından biçimlendirilir ve dolayısıyla asla özgür olamaz. Bu,

"Özgür olmak için kendimi disiplin altına alacağım," demekle aynıdır. Özgürlük ve disiplin birlikte var olamaz, ama bu sizin disiplinsiz olacağınız anlamına gelmez. 'Özgürlüğü arayış' eylemi kendi disiplinini birlikte getirir. Ama kendisini bir dizgede, formülde, inançta, görüşte disiplin altına alan bir zihin—böyle bir zihin kesinlikle özgür olamaz. Dolayısıyla insan en başta uygulama, disiplin, bir formülün izlenmesi anlamlarını çağrıştıran 'nasıl'ın başkalaşımı engellediğini anlamalı. Kişinin anlaması gereken ilk şey bu, çünkü uygulama, yöntem ya da dizge, özgürlüğü ve dolayısıyla başkalaşımı yadsıyan yetkeye dönüşür. İnsan bu olguyu, bunun hakikatini gerçekten görmeli. *Görmek* demekle entelektüel, sözel bir görüşten değil, bu olguyla duygusal olarak temas kurmaktan söz ediyorum. Bir yılan gördüğümüzde bu olguyla duygusal olarak temastayızdır; bundan kuşku yoktur, dolaysız bir tehlike ve dolaysız bir tepki söz konusudur. Aynı biçimde, ne kadar iyi düşünülmüş olursa olsun—kimin düşünmüş olduğu önemli değil—her dizgenin özgürlüğe derin yaralar verdiği, yaratmayı durdurduğu görülmeli, çünkü dizge, kazanma, başarma, bir yere, bir ödüle ulaşma anlamı taşır ve bu nedenle özgürlüğü yadsır. Bundan dolayı birini izlersiniz, kazanç sağladığınız bir aracın—disiplin biçimindeki bir aracın—peşinden sürüklenirsiniz.

Zihnin tümüyle özgür olması, özgürlüğün olması gerektiği olgusunu görmeniz zorunlu—bunun olanaklı olup olmadığı farklı bir konu—yoksa herhangi bir olağanüstü makine gibi mekanik bir hale gelirsiniz. Özgürlüğün özsel olduğunu çok açık bir biçimde görmeniz gerek. Ancak özgür olduğunuzda tanrı ya da çok büyük, insan ölçüsünün ötesinde bir şey olup olmadığını keşfedebilirsiniz. Öyleyse her dizgeyi, her yetkeyi, her toplumsal yapıyı sorgulamaya başlayacaksınız. Kriz böyle bir zihni gerektiriyor. Kuşkusuz an-

cak böyle bir zihin zamanın ötesinde, insanın düşüncesinde oluşturduğu her şeyin ötesinde bir şey olup olmadığını bulabilir.

Bütün bunlar olağanüstü enerji gerektirir, enerjinin özüyse çatışmanın yadsınmasıdır. İster kendi içinde isterse dışında, dünyada olsun, çatışma içinde yitip giden bir zihnin enerjisi yoktur. Bütün bunlar çok büyük sorgulama ve anlayış gerektirir. Benim umudum bunu yapabilmemiz: gerçeğin farkına varmak ve sonuna dek onun peşini bırakmamak; zihnin, bizim zihnimizin, sizin zihninizin gerçekten özgür olup olamayacağını görmek.

Yeni Delhi, 14 Şubat 1962

Özgür olmak zorundayız, sözde özgürlükten, yalnızca siyasi özgürlükten, kurumsal dinlerden özgür olmaktan söz etmiyorum. Dünyanın durumunun farkında olan birçok insanın bu kurumsal yaşam biçimlerinden uzaklaştığını düşünüyorum; bu kişiler yaşamımızda yüzeysel bir etki yaratmış olsalar da, içimizde, derinlerde pek etki yaratmadılar. İnsan özgürlüğü bulmak için her şeyi, her kurumu sorgulamalı—aileyi, dini, evliliği, geleneği, toplumun bize yüklediği değerleri, eğitimi, toplumsal ve ahlaksal örgütlenmenin bütün yapısını sorgulamalı. Ama *biz* neyin doğru olduğunu keşfetmek için değil, bir çıkış yolu bulmak için sorguluyoruz, bu nedenle psişik açıdan kesinlikle özgür değiliz. Özgürlükle değil, daha çok dirençle ilgileniyoruz. Bunu anlamanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Saanen, 31 Temmuz 1962

Geçen gün düşünmeden hareket etmekten söz ediyorduk; çünkü, daha önce belirttiğim gibi, düşünce belleğimizin bir yanıtıdır; düşünce her zaman sınırlıdır, geçmişle koşulludur ve hiçbir zaman özgürlüğe yol açmaz.

Bunu anlamak çok önemli. Düşüncenin savunmacı süreci bütünüyle anlaşılmadığı sürece psişik açıdan özgürlük olamaz. Bir tepki olmayan ya da özgür olmamanın karşıtı olmayan bir özgürlük özseldir, çünkü insan ancak özgür olduğunda keşfedebilir. Yalnızca zihin bütünüyle özgür olduğunda hakikatin ne olduğu algılanabilir.

Hakikat sürekliliği olan ve uygulama ya da disiplin yoluyla sürdürülebilecek bir şey değildir, bir anda görülebilecek bir şeydir. Hakikatin algılanması herhangi tür bir koşullu düşünme sonucu değildir, dolayısıyla düşüncenin hakikati imgelemlemesi, düşünmesi ya da açıklaması olanaksızdır.

Hakikati bütünüyle anlamak için özgür olmak gerekir. Birçoğumuz için özgürlük bir sözcüktür, bağlarımızdan, üzüntülerimizden, sıkıcı günlük yaşamımızdan kaçış sağlayan bir tepki ya da entelektüel fikirdir, ama bu özgürlük değildir. Özgürlüğe onun peşinden koşarak ulaşamazsınız; çünkü özgürlüğü arayamazsınız, özgürlük bulunamaz. Özgürlük yalnızca kendi sınırlarını, kendi engellerini, koşullanmış

ve koşullayıcı bir arkatasardan yansımalarını yaratan zihnin bütün sürecini anladığımızda ortaya çıkar.

Gerçekten dinsel bir zihin için sözcüğün, düşüncenin, bütün deneyimin ötesinde olanı anlamak son derece önemlidir. Onu anlaması, bütün deneyimlerin ötesinde olanla birlikte olması, onu bir anda büyük bir derinlikle görmesi için zihnin özgür olması zorunludur. Görüş, kavram, yapı, sanı, yargı ya da herhangi bir kurallaştırılmış disiplin zihnin özgürlüğünü engeller. Özgürlük kendi disiplinini birlikte getirir—uygunluğun ya da baskının sonucu olan disiplin değil, düşüncenin, güdünün sonucu olmayan bir disiplin.

Kuşkusuz böylesine çatışma ve sefillik dolu karmaşık bir dünyada, özgürlüğün—rahatlığın değil, anlık hazzın ya da o hazzın sürekliliğinin değil, tam bir özgürlüğün, yalnızca kendisinden mutluluk çıkabilecek bir özgürlüğün—insan zihninin temel gereksinimi olduğunu anlamak olağanüstü derecede ivedidir. Mutluluk kendi içinde bir son değildir; erdem gibi o da özgürlüğün bir yan ürünüdür. Özgür insan erdemlidir, ama toplum tarafından oluşturulmuş bir yapıya uyarak erdemli olmaya çalışan bir insan hiçbir zaman özgürlüğün ne olduğunu bilemez ve bundan ötürü hiçbir zaman erdemli olamaz.

Özgürlüğün niteliği hakkında konuşmak ve bu konuya birlikte girip giremeyeceğimizi görmek istiyorum, ama söylenenleri nasıl dinlediğinizi bilmiyorum. Yalnızca sözcükleri mi dinliyorsunuz? Anlamak, deneyimlemek için mi dinliyorsunuz? Böyle dinliyorsanız, söylenenlerin pek az önemi olacaktır. Önemli olan yalnızca sözcükleri dinlemek ya da bu olağanüstü özgürlük niteliğini deneyimleme umuduyla dinlemek değil, çaba harcamadan, uğraşmadan, bir rahatlık duygusuyla dinlemektir. Ama bu belirli bir dikkat niteliği

gerektirir. Dikkat derken bütün zihninizle ve kalbinizle orada olmanızdan söz ediyorum. O zaman, böyle dinlerseniz, bu özgürlüğün peşinden koşulacak bir şey olmadığını, düşüncenin, duygusal ya da coşkulu isteklerin sonucu olmadığını keşfedersiniz. Özgürlük bütün dikkatinizi verdiğinizde, siz onu aramadan ortaya çıkar. Tam dikkat, sınırı, engeli olmayan ve bu nedenle her bir izlenimi edinmeye, her şeyi görmeye ve duymaya yetkin bir zihnin niteliğidir. Bu yapılabilir, olağanüstü ölçüde zor bir şey değil. Yalnızca alışkanlıklara böylesine kendimizi kaptırdığımız için zor ve benim sizlerle konuşmak istediğim şeylerden biri de bu.

*

Kıskançlıktan yavaş yavaş kurtulabileceğimizi düşünür ve onu azar azar bir yana atmak için çaba gösteririz, böylece araya zamanı sokmuş oluruz. "Kıskançlıktan yarın ya da kısa bir süre sonra kurtulmayı deneyeceğim," deriz, ama bu arada kıskanç olmayı sürdürürüz. *Denemek* ve *bu arada* sözcükleri zamanın tam da özüdür; zaman etkenini araya soktuğunuzda, alışkanlıktan özgürlük söz konusu olamaz. Bir alışkanlıktan ya o anda vazgeçersiniz ya da o alışkanlık zihni yavaş yavaş körelterek ve daha başka alışkanlıklar yaratarak sürüp gider.

Zihnin bir yere yavaş yavaş varma, bir şeyi yavaş yavaş aşma, yavaş yavaş özgür olma düşüncesinden hemen kurtulması olanaklı mıdır? Bana göre özgürlük bir zaman sorunu değil—özgürlükten kurtulunacak ya da bir erdeme ulaşılacak bir yarın yoktur. Yarın yoksa korku da yoktur. Yalnızca şimdide bütünsel bir yaşam vardır; bütün zaman sona ermiştir ve bundan dolayı oluşan hiçbir alışkanlık yoktur. *Şimdi* sözcüğüyle hemen şu an demek istiyorum, bu anlık hal geçmişe bir tepki ya da geleceği engelleme demek de-

ğildir. Yalnızca tam farkındalık anı vardır; kişinin bütün dikkati şu anda, buradadır. Kuşkusuz bütün varoluş şimdidedir; çok mutlu ya da çok üzüntülü olabilirsiniz, hepsi bu andadır. Ama bellek yoluyla zihin geçmişten deneyim toplayarak bunu geleceğe yansıtır.

Geçmişten özgür olmadıkça bütünsel bir özgürlük yoktur, çünkü o zaman zihin yeni, genç, arı değildir. Yalnızca genç, arı zihin özgürdür. Özgürlüğün yaşla hiçbir ilgisi yoktur, deneyimle hiçbir ilgisi yoktur ve bana öyle geliyor ki, özgürlüğün özü hem bilinçli hem de bilinçsiz alışkanlıklarımızın bütün düzeneğini anlamakta yatar. Alışkanlığı sona erdirme sorunu değildir bu, alışkanlığın yapısını bütünüyle görme sorunudur. Alışkanlıklann nasıl oluştuğunu, bir alışkanlığı yadsıyarak ya da ona karşı durarak yeni bir alışkanlığın nasıl yaratıldığını gözlemlemelisiniz. Önemli olan alışkanlığın tamamıyla bilincinde olmaktır; çünkü o zaman, sizin de göreceğiniz gibi, alışkanlığın oluşması sona erer. Alışkanlığa karşı koymak, onunla savaşmak, onu yadsımak ona yalnızca süreklilik kazandırır. Belirli bir alışkanlıkla savaştığınızda ona yaşam kazandırırsınız, alışkanlıkla savaşmak başka bir alışkanlığa dönüşür. Ama karşı koymadan yalnızca alışkanlığın bütün yapısının farkında olursanız, ondan özgür olduğunuzu görürsünüz ve bu özgürlükte yeni bir şey açığa çıkar.

Saanen, 11 Temmuz 1963

Özgürlükten söz etsek de pek çoğumuz özgür olmak istemiyoruz. Bu gerçeği hiç gözlemlediniz mi bilmiyorum. Modern dünyada—toplumun son derece örgütlenmiş olduğu, hep daha çok 'gelişim'in olduğu, üretimin son derece kolay olduğu ve geniş bir alana yayıldığı bir dünyada—insan mallara, eşyalara köle haline gelir ve bunlarda güven bulur. Pek çoğumuzun tek istediği fiziksel ve duygusal güvendir, bu nedenle gerçekte özgür olmayı istemeyiz. Özgürlükle bütünsel bir özgürlük demek istiyorum, belirli bir alanda özgürlük değil. Bu özgürlüğü bizim istememiz, bu özgürlükte ısrar etmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Özgürlük başkaldırıdan farklıdır. Başkaldırı bir şeye karşıdır: Bir şeye karşı başkaldırırsınız ve başka bir şeyin yanında olursunuz. Başkaldırı bir tepkidir, ama özgürlük tepki değildir. Özgürlük hali içinde herhangi bir şeyden özgür olmazsınız. Bir şeyden özgür olduğunuz anda, gerçekte o şeye karşı başkaldırıyorsunuz demektir; dolayısıyla özgür değilsinizdir. Özgürlük, 'bir şeyden özgürlük' değildir, ama zihin kendi içinde özgürdür. Zihnin kendi içinde özgür olması, kendi açısından özgürlüğü bilmesi olağanüstü bir duygudur.

İnsan özgür olmadıkça nasıl yaratıcı olabilir bilmiyorum. *Yaratıcı* sözcüğünü resim yapan, şiir yazan ya da bir maki-

ne bulan bir adam gibi dar anlamında kullanmıyorum. Bana göre bu insanlar hiç de yaratıcı değildir. O an için esinlenmiş olabilirler, ama yaratma bütünüyle farklıdır. Yalnızca bütünsel bir özgürlük olduğunda yaratma olabilir. O özgürlük hali içinde bir bütünlük vardır, o zaman şiir yazmanın, resim yapmanın ya da bir taşı oymanın tamamıyla farklı bir anlamı olur. O zaman bunlar yalnızca kendini dışavurma biçimi, düş kırıklığının sonucu, bir amacın sonucu değildir: bütünüyle farklı bir şeydir. Bana öyle geliyor ki, bu bütünsel özgürlüğü yalnızca içimizde değil dışımızda da bilmeyi istemeliyiz.

Bu nedenle ilk olarak özgürlükle başkaldırı ya da devrimi birbirinden ayırmamız gerektiğini düşünüyorum. Başkaldırı ve devrim temelde bir tepkidir. Aşırı solun kapitalizme, kilisenin egemenliğine başkaldırısından söz edilebilir. Polis devlete, örgütlü zorbalığın gücüne karşı başkaldırıdan da söz edilebilir, ama bugünlerde bunun hiçbir yararı yok, çünkü sizi sessizce öldürüyorlar, bir yana atıyorlar.

Bana göre özgürlük tamamıyla farklı bir şey. Özgürlük bir tepki değildir, tepkiyi anladığımızda ortaya çıkan zihin halidir. Tepki meydan okumaya verilen yanıttır, hazdır, öfkedir, korkudur, psişik acıdır; yanıtın bu çok karmaşık yapısını anladığımızda özgürlüğe ulaşırız. O zaman özgürlüğün öfkeden, yetkeden, vb. özgürlük olmadığını görürsünüz. Özgürlük kendi başına bir haldir, siz bir şeye karşı olduğunuz için değil, yalnızca kendisi için deneyimlenebilir.

Çoğumuz kendi güvenliğimizle ilgileniyoruz. Bir eş istiyoruz ve mutluluğu belirli bir ilişkide bulmayı umut ediyoruz; ünlü olmak, yaratmak, kendimizi dışavurmak, gelişmek, başarmak istiyoruz; güç, konum, saygınlık sahibi olmak istiyoruz. Çoğumuzun gerçekte ilgilendiği aşağı yukarı bu,

özgürlük, tanrı, hakikat, sevgi bunlardan sonra aranması gereken şeyler haline geliyor. Dolayısıyla, daha önce söylediğim gibi, dinimiz yüzeysel bir şey, yaşamlarımızda pek de önemli bir yer tutmayan bir tür hobi. Önemsiz şeylerle yetiniyoruz, bundan dolayı dikkat yok, yaşamak diye adlandırdığımız bu karmaşık süreci anlamak için gerekli algı yok. Varoluşumuz sürekli bir savaşım, anlamsız, sonsuz bir çaba—peki ama ne için? Varoluşumuz, içinde hapsolduğumuz, kendi tepkilerimizle, korkularımızla, umutsuzluklarımızla, kaygılarımızla yaptığımız bir kafes. Bütün düşünmelerimiz birer tepki. Geçen gün "Düşüncenin doğru işlevi nedir?" diye sorulduğunda bu konuya girmiştik. Bu konuya dikkatle girmiş ve düşünmemizin belleğin bir tepkisi, yanıtı olduğunu bulmuştuk. Bilincimizin, düşüncemizin bütün yapısı tepkilerimizin artığıdır, deposudur. Kuşkusuz düşünce özgür olmamızı sağlayamaz, çünkü özgürlük bir tepkinin sonucu değildir. Özgürlük bize acı veren şeylerin yadsınması ya da bize haz veren ve kölesi olduğumuz şeylerden uzaklaşma değildir.

*

Tek gerçek özgürlük bilinenden özgürlüktür. Lütfen bunu izlemeye çalışın. Gerçek özgürlük geçmişten özgürlüktür. Kuşkusuz bilinenin kendine özgü bir yeri vardır. Günlük yaşamda iş görebilmek için belirli şeyleri bilmem zorunludur. Nerede yaşadığımı bilmezsem kaybolurum. Ayrıca birikmiş bir bilim, tıp, teknoloji bilgisi var ve bunlara her gün bir yenisi eklenmekte. Bütün bunlar bilinenin alanı içindedir ve kendine özgü bir yeri vardır. Ama bilinen her zaman mekaniktir. Çok geçmişte ya da daha dün yaşadığınız her deneyim bilinenin alanı içindedir ve bütün öteki deneyimleri bu arkatasardan yola çıkarak bilirsiniz. Bilinenin alanında korkuları ve umutsuzluklarıyla bağlılık vardır; bu alan

içinde hapsolan zihin, ne kadar geniş, ne kadar kapsamlı olursa olsun, özgür değildir. Çok zekice kitaplar yazabilir, aya nasıl gidileceğini bilebilir, en karmaşık ve en olağandışı makineleri icat edebilir—bu makinelerin bir ikisini gördüyseniz, gerçekten de ne kadar olağandışı olduklarını biliyorsunuzdur—ama bu zihin yine de bilinenin alanı içinde kısılıp kalmıştır.

*

Bütün bunlardan özgürlük bilinenden özgürlüktür; "Bilmiyorum" diyen ve yanıt aramayan bir zihnin içinde bulunduğu haldir. Böyle bir zihin hiçbir şeyin peşinden koşmaz, hiçbir şey beklemez, ancak bu halde "Anlıyorum" diyebilirsiniz. Bu hal zihnin özgür olduğu tek haldir ve siz bu halden bilinen şeylere bakabilirsiniz—tersi olamaz. Bilinenden bakarak bilinmeyeni göremezsiniz, ama özgür zihnin—"Bilmiyorum" diyen, bilmiyor olarak kalan ve bundan dolayı masum olan zihnin—içinde bulunduğu hali bir kez anladığınızda, bu halde iş görebilirsiniz, bir yurttaş olabilirsiniz, evlenebilirsiniz, dilediğinizi yapabilirsiniz. O zaman yaptığınız şeylerin yaşamda bir uygunluğu, önemi vardır. Ama biz bütün çatışmaları, uğraşları, tartışmaları, düşmanlıklarıyla bilinenin alanında kalır ve bu alanda bilinmeyeni bulmaya çalışırız; bu nedenle gerçekte özgürlüğü anyor olmayız. Tek istediğimiz aynı eski şeyin, bilinenin sürekliliğidir, uzantısıdır.

*

Düşünceden özgür olmanız gerektiğini burada ilk kez duyuyorsanız, "Zavallı adamcağız, aklını kaçırmış," diyebilirsiniz. Ama gerçekten dinlediyseniz, yalnızca bu kez değil, birçoğunuzun bu konuda çok şey okuduğu yıllar boyunca

dinlediyseniz, söylenen şeyin olağanüstü önemi olduğunu, içinize işleyen bir hakikat taşıdığını bilirsiniz. Yalnızca kendisinden bütün bilineni boşaltan zihin yaratıcıdır. Yaratma budur. Yarattığı şeyin kendisiyle hiçbir ilgisi yoktur. Bilinenden özgürlük yaratma durumundaki bir zihnin halidir. Yaratan bir zihin nasıl kendi kendisiyle ilgilenebilir? Bu nedenle, bu zihin halini anlamanız için kendinizi bilmelisiniz, kendi düşünme sürecinizi gözlemlemelisiniz—onu değiştirmek için değil, aynada kendinizi görüyormuş gibi gözlemlemelisiniz. Özgürlük varsa bilgiyi kullanabilirsiniz, o zaman bilgi insanlığa zarar vermez. Ama özgürlük yoksa ve siz bilgiyi kullanıyorsanız, ister Rusya'da, ister Amerika'da, ister Çin'de, isterse başka bir yerde olsun, bütün insanlar için mutsuzluk yaratıyorsunuz demektir. Bilinenin neden olduğu çatışmanın farkında olan, ona kapılmayan, bilineni değiştirmeye, geliştirmeye çalışmayan zihni ben ciddi zihin olarak adlandırıyorum; çünkü bilinenin uzandığı yolda sıkıntının ve mutsuzluğun sonu yoktur.

Madras, 15 Ocak 1964

Özgürlük—özgür olmak—her geçen gün daha da zorlaşıyor. Toplum karmaşıklaştıkça ve sanayileşme geniş alana yayılıp yoğunlaştıkça daha az özgürlük kalıyor. Gözlemlenebileceği gibi, devlet bütün gücü ele aldığında, toplumsal refah sağlandığında, refah devletinin yurttaşlarına gösterdiği özen o kadar eksiksizdir ki, dışsal anlamda özgürlük git gide azalır. Yine dışsal anlamda insan toplumun, toplum baskısının kölesi olur; bu örgütlü varoluşun baskısı altında artık kabilelere özgü bir varoluş değil, sanayileşmiş, örgütlü, merkezileştirilmiş denetim vardır. Dış özgürlük azalır. 'Gelişme' yaşandıkça özgürlük azalır. Karmaşıklaşan, daha örgütlü bir duruma gelen her toplumda bu açıkça görülebilir.

Öyleyse dışsal anlamda—teknoloji ve sanayi bağlamında—denetimin baskısı, bireyin zihninin biçimlendirilmesi söz konusudur. Dıştan böylesine ele geçirildiğinde, doğal olarak içte de, psişik olarak, belirli bir varoluş modeline hapsolma eğilimi vardır. Bu da yine apaçık bir olgudur. Dolayısıyla, gerçeklik diye bir şeyin olup olmadığını, hakikatin—insanın korkuları ve umutsuzluklarıyla oluşturmadığı; bir gelenek, bir yineleme, propagandanın bir aracı olmayan hakikatin—ne olduğunu bulma konusunda ciddi olan bir insanın bunu yapabilmesi için bütünüyle özgür olması gerekir. Belki dışta özgürlük olmayabilir; ama içte tam bir özgürlüğün olması zorunludur.

Bu özgürlük sorununu anlamak en zor şeylerden biridir. Bu konulara daha önce hiç girdiniz mi, hatta bunları hiç düşündünüz mü bilmiyorum. Özgür olmanın ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Özgürlük derken soyut, idealleştirilmiş bir özgürlükten, kurtuluştan söz etmiyorum—bu çok soyuttur, konudan çok uzaktır; hiçbir gerçekliği olmayabilir; çaresiz, korku dolu ve acı içindeki bir zihnin, edimsel değil sözel bir hale ulaşmayı umarak sözel bir model oluşturmuş bir zihnin uydurmacası olabilir. Biz soyut değil edimsel bir özgürlükten söz ediyoruz; içte, psişik olarak hiçbir şeye tutsaklığın olmadığı her günkü özgürlükten söz ediyoruz. Böyle bir özgürlük olanaklı mı? Kuramsal ve ideal anlamda olanaklı olabilir. Ama biz görüşlerle, kuramlarla, varsayımsal, dinsel umutlarla ilgilenmiyoruz: Biz olgularla ilgileniyoruz.

*

Ne kadar bilgece, ne kadar zekice olursa olsun, bir başkası tarafından dile getirilen, tanımlanan hakikat, hakikat değildir. Onu siz kendiniz bulmalısınız; siz anlamalısınız. *Bulmak* sözcüğünü geri alıyorum—hakikati bulamazsınız; özellikle, bilinçli olarak hakikati bulmak için yola çıkamazsınız. Onunla bilmeden, habersizce karşılaşmak zorundasınız. Ama eğer zihniniz, psişeniz içsel olarak, bütünüyle özgür değilse, hakikatle karşılaşamazsınız.

Bilim alanında olsa bile, bir şeyi keşfetmek için zihnin özgür olması gerekir. Zihin yeni bir şeyi görebilmek için engellenmemelidir. Ama ne yazık ki, birçoğumuzun zihni görmek, gözlemlemek, anlamak için taze, genç ve masum değil. Bizler deneyimlerle yüklüyüz; yalnızca yakın zamanda—'yakın zamanda' demekle son elli, altmış ya da yüz yıl demek istiyorum—biriktirdiğimiz deneyimlerle değil, aynı

zamanda insanoğlunun sonsuz deneyimleriyle yüklüyüz. Bilinçli ya da bilinçsizce bizim bilgimiz olan bütün her şeyle karmakarışık bir duruma gelmişiz; bilinçli bilgi dediğimizde, modern dünyada, günümüzde eğitimle elde ettiğimiz bilgiyi söylüyoruz.

*

Dolayısıyla hakikati anlayacak olan bir zihin, özgürlüğün bütünsel önemini gerçekten anlamalıdır. Özgürlük cennet gibi bir dünyada kurtuluşu bulmak değildir, her gün yaşanacak özgürlüktür, kıskançlıktan, bağlılıktan, hırstan özgürlüktür, yanşmadan—'daha çoğu', 'daha iyi olmalıyım', 'buyum ama şu olmalıyım'dan—özgürlüktür. Ama ne olduğunuzu gözlemlediğinizde, olduğunuzdan başka bir şey olmanız söz konusu değildir; o zaman 'olan'ın dolaysızca dönüşümü gerçekleşir.

Öyleyse çok uzağa gitmek için zihin çok yakından başlamalıdır. Ama yalnızca insanın hakikat olarak, tanrı olarak ortaya koyduğu bir şeyi ezberlerseniz, çok uzağa gidemezsiniz. Çok yakından başlamalı ve temeli atmalısınız. Ama o temeli atmak için bile özgürlük gereklidir. Bu nedenle temeli özgürlük üzerine, özgürlüğün içine atarsınız. Böylece o artık temel olmaktan çıkar; bir devinimdir—durağan bir şey değildir.

Ancak zihin bilginin, özgürlüğün ve öğrenmenin olağanüstü doğasını anladığında çatışma sona erer; ancak o zaman zihin son derece berraklaşır, kesinleşir. Sanılara, yargılara kapılmaz; dikkatlidir, bu nedenle tam bir enerji ve öğrenme halindedir. Zihin ancak dingin olduğunda öğrenebilir; ne öğrendiği önemli değildir, önemli olan öğrenme halidir, öğrendiği zaman içinde bulunduğu sessizlik halidir.

Bombay, 16 Şubat 1964

Özgürlük sözcüğü siyasi, dinsel, toplumsal pek çok anlamla yüklü. Bu sözcüğün gerçekten olağanüstü bir önemi ve derinliği var; onu tıpkı 'sevgi' gibi her türlü anlamla dolu bir duruma getirdik. Siyasi ve toplumsal özgürlük var, çalışma özgürlüğü var; dinsel dogmalardan, inançlardan özgürlük var; sorumluluklardan, sorunlardan, kaygılardan, korkulardan, zihnin istediği pek çok şeyden özgürlük var. Bize özgürlükmüş gibi görünen sözel bir yapı oluşturduk, ama gerçekten özgür olmanın, özgürlüğü duyumsamanın, onun hakkında tartışmamanın, onu tanımlamamanın, "Özgürlükle ne demek istiyorsun?" dememenin ne anlama geldiğini bilmiyoruz. Belirli bir düzeyde değil bütün düzeylerde özgürlüğün niteliğini, duygusunu, onu istemeyi bilmiyoruz.

Bütünsel özgürlük olmadan her algı, her nesnel yargı çarpıtılır. Yalnızca bütünüyle özgür olan insan dolaysızca bakabilir ve anlayabilir. Özgürlük gerçekten de zihnin bütünüyle boşaltılması anlamını taşır, öyle değil mi? Zihnin bütün içeriğinin tamamıyla boşaltılması—gerçek özgürlük budur. Özgürlük yalnızca koşullara başkaldırı değildir; başkaldırı zihni köleleştiren başka koşullar, başka çevresel etkiler doğurur. Zihin en üst düzeyinde işleyebildiği zaman doğal olarak, kolayca, biz istemeden gelen özgürlükten söz ediyorum.

Çoğumuzun beyni tembel. Beyinlerimiz eğitim, uzmanlaşma, çatışma, dış zorlamalar ve her tür içsel psişik savaşım yoluyla köreltilmiş. Beyinlerimiz yalnızca anlık bir istem, anlık bir kriz olduğunda işliyor. Bunun dışındaki zamanlarda bir hipnoz halinde, tekdüze bir yaşam sürüyor, tembel tembel işimiz ve görevlerimizle uğraşıyoruz; dolayısıyla beyinlerimiz keskin değil, uyanık, tetikte, duyarlı değil, çalışabileceği en üst yetkinlikte çalışmıyor.

Beyin en üst yetkinliğinde çalışmıyorsa özgür olamaz. Çünkü körelmiş, sığ, sınırlı, dar, küçük bir zihin yalnızca çevresine tepki verir ve bu tepki yoluyla o çevrenin kölesi haline gelir. Bundan da insanın kendisini çevreden kurtarması ve her tür etkiye, buyruğa, dürtüye köle olmaması sorunu doğar. Öyleyse önemli olan bütünüyle özgür duyumsama niteliğidir.

İki tür özgürlük vardır: biri bir şeyden özgürlük, bu bir tepkidir; öteki tepki değildir, 'özgür olmak'tır. Bir şeyden özgürlük bizim seçimimize, karakterimize, yaradılışımıza, çeşitli koşullanma biçimlerine bağlı olarak verdiğimiz yanıttır. Örneğin, topluma başkaldıran bir genç özgür olmak ister. Kansından özgür olmak isteyen bir adam ya da kocasından özgür olmak isteyen bir kadın; öfkeden, kıskançlıktan, umutsuzluktan özgür olmayı istemek; bunları da örnek verebiliriz. Ama bütün bunlar sizin özgürce, rahatça davranmanızı engelleyen belirli koşullara verilen tepkilerdir, yanıtlardır.

Kişisel özgürlük isteriz. Ama bu, geleneklerin, törelerin, alışkanlıkların olağanüstü önem taşıdığı bir toplumda yadsınır; o zaman başkaldırı gerçekleşir. Ya da zorbalığa başkaldırılır. Pek çok başkaldırı, anlık isteklere verilen yanıt türü vardır. Gerçekte bunların özgürlükle hiçbir ilgisi yoktur,

çünkü her tepki başka tepkileri doğurur, bunlar da zihni yeniden köleye çevirecek başka ortamlar yaratır, dolayısıyla başkaldırı, koşulların tutsağı olma ve bu koşullara başkaldırı bitip tükenmeksizin yinelenir durur.

Biz tepki olmayan bir özgürlükten söz ediyoruz. Özgür bir zihin hiçbir şeyin, hiçbir koşulun, hiçbir belirli düzenin kölesi değildir; belirli bir işte uzmanlaşmış olsa da o işin kölesi değildir, ona tutsak değildir; toplum içinde yaşıyor olsa da topluma bağlı değildir. Kendinde biriktirdiği her şeyi, günlük tepkileri durmaksızın boşaltan bir zihin—ancak böyle bir zihin özgür bir zihindir.

Eylem halinde yaşarız. Eylem zorunludur, gereklidir. Düşünceden doğan ve özgürlükten doğan iki ayrı eylem vardır. Kabul edip etmemenizi değil, beyninizin çok çabuk işlemesini gerektiren bir şeye giriyoruz şimdi. Ev yanıyor, dünya yanıyor, kendini yok ediyor ve eyleme geçmeniz gerek. Bu eylem sizin yangınla ilgili düşüncelerinize, kovanın büyüklüğüne ya da ne yapacağınıza bağlı değildir. Yangını söndürmek için eyleme geçersiniz. Yangını söndürürken o yangın hakkında düşünemezsiniz, evi kimin ateşe verdiğini, yangının nasıl bir şey olduğunu, vb. düşünüp varsayımda bulunamazsınız. O anda eyleme geçilmesi gereklidir. Bunun anlamı zihnin tam bir başkalaşıma uğramasının zorunlu olduğudur.

İnsanoğlu biyolojik olarak yaklaşık iki milyon yıldır yaşıyor. Pek çok deneyim, bilgi biriktirdi; pek çok uygarlık, baskı ve gerilim yaşadı. Bu insan sizsiniz, bilseniz de bilmeseniz de. Kabul etseniz de etmeseniz de bu insan sizsiniz, siz iki milyon yılın sonucusunuz. Ya sonsuza dek acı çekerek, kaygı ve çatışma içinde yavaş yavaş evrim geçirmeyi sürdürürsünüz, ya da bir zaman o akıştan bütünüyle kurtulursu-

nuz, tıpkı bir sandaldan ırmağın kıyısına çıkmak gibi—bunu her zaman için yapabilirsiniz. Ve bunu ancak özgür bir zihin yapabilir.

*

Özgürlüğün ve eylemin ne olduğunu anlamak için bütün düşünce sürecinizi anlamalısınız; başka bir deyişle, kendinizi bilmelisiniz. Ve bu, büyük olasılıkla üstlenebileceğiniz en zor işlerden biridir. Çünkü kendini bilmek, daha önce elde ettiği bilgi olmadan kendine bakabilme yetkinliğinde olmayı gerektirir. Kendinize daha önceden sahip olduğunuz bilgiyle bakarsanız, yalnızca gördüğünüzü geçmişe göre yansıtırsınız ya da dönüştürürsünüz, dolayısıyla kendinize bakmış olmazsınız. Kendinize bakmak her dakika zihinsel bir tazelik gerektirir. İşin zorluğu da burada. Lütfen bunu anlayın. Çünkü şimdi söylenenleri anlamazsanız, özgürlük sorununa girdiğimizde, sorunla ilgilenemez ve konuya giremezsiniz.

*

Kendimizi gözlemlersek, çoğumuzun bilgimize, deneyimimize, bir Hindu, Budist, Hıristiyan, Komünist, mühendis ya da aile babası olarak koşullanmamıza göre davrandığımızı buluruz. Böyle biri pek çok deneyim elde etmiştir ve bu biriktirdikleriyle tepki verir. Kendisine bu bilgiyle bakar. Sonra da: "Bu iyi," "Bu kötü," "Bunu korumalıyım," "Bunu atmalıyım," der. Böyle yaptığında kendine bakmıyordur; yalnızca bilgisini gördüğü şeye yansıtıyor ve gördüğü şeyi deneyimine, bilgisine ve koşullanmasına göre dönüştürüyor ya da yorumluyordur.

*

Lütfen kendinizi seyredin. Zihninizin ne kadar duyarsızlaştığını görün. Bir haz ya da acı duygunuz, kendiliğinden gelen bir sevinç duygunuz olduğunda, bunu duyduğunuz an hemen adlandırarak yanıt verirsiniz; onu hemen adlandırırsınız. Lütfen bunu izleyin, kendi içinizde gözlemleyin. Çünkü bütün bunlan izlemezseniz, özgürlükten söz ettiğimde sizin için hiçbir anlamı olmayacak. Adlandırmayan bir zihinden söz ediyorum. Bir şey duyumsadığınız anda onu hemen adlandırırsınız, ona bir ad verirsiniz. Bu adlandırma süreci gözlemlememe durumudur. Onu belleğinizde bir deneyim olarak tutmak için adlandırırsınız ve sonra, ertesi gün, mekanikleşen bu bellek onun yinelenmesini ister. Dolayısıyla bir sonraki gün günbatımına baktığınızda, o artık bir önceki gün kendiliğinizden baktığınız şey olmaktan çıkar. Öyleyse herhangi bir duygunun adlandırılması, herhangi bir gözlem sırasında sizi bakmaktan alıkoyar.

*

Kendinizi bilmek kendinize yükleyebileceğiniz en zor iştir. Aya gidebilirsiniz, yaşamınızda her şeyi gerçekleştirebilirsiniz, ama kendinizi bilmezseniz, boş, körelmiş, aptal biri olup çıkarsınız. Bir başbakan, birinci sınıf bir mühendis ya da olağanüstü bir tekniker olsanız da, yalnızca mekanik alanda işlersiniz. Öyleyse başkalarının sizinle ilgili söylediklerini, kendinizin üstün bir varlık mı küçük bir varlık mı olduğunuzu değil, kendinizi bilmenin önemini, ciddiliğini duyumsayın. Başkalarının söylediklerini silip atın, kendi zihinlerinizi ve kalplerinizi gözlemleyin ve oradan eyleme geçin.

*

Ne kadar yüce, ne kadar hoş, ne kadar güzel olursa olsun,

ideallerimizin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü olanla olması gereken arasında çatışma yaratır. Olan önemlidir, olması gereken değil. Lütfen bu yalın psişik olguyu anlayın: Önemli olan 'olan'dır. Öfkelisiniz, şiddet yüklüsünüz, acımasızsınız, nefret dolusunuz, hoşlanmıyorsunuz, güvenliğinizi bedeli ne olursa olsun koruyorsunuz—gerçek olan bunlar, sizin şiddet yüklü olmamanız, hiçbir canlıya şiddet göstermemeniz değil, bunlar çok saçma. Olandan bir uzaklaşma, sakınma yaratan ideal olmaksızın olanı gözlemlediğinizde, ya "Evet, olanı kabul ediyorum, onunla birlikte yaşayacağım ve mutsuz olacağım," dersiniz, ya da onunla ilgili bir şey yaparsınız ya da o sizin üzerinizde bir şey yapar. Öyleyse önemli olan, 'olan'ı—öfkeli, şehvetli, bunu ya da şunu istiyor olup olmadığınızı—gerçekten gözlemleyebilmektir. İnsanların kendi içinde nasıl olduklarını bilirsiniz. Adlandırmadan, "Öfkeliyim, öfkelenmemeliyim," demeden yalnızca gözlemlemek, bütün ayrıntılarını, gizlerin ardında yatan derinliğin, olağanüstü duygunun ne anlama geldiğini bilmek—böyle gözlemlerseniz, bu gözlemin sonunda özgürlüğün olduğunu ve bu özgürlükle hemen eyleme geçtiğinizi görürsünüz.

Masum zihinde tıpkı anne rahmindeki çocukta olduğu gibi uzay vardır. Ama kalabalık, kendi çaresizlikleri, korkuları, sevinçleri, hazlarıyla yüklü bir zihin—böyle bir zihin hiçbir zaman boş değildir ve dolayısıyla onun için yeni hiçbir şey yoktur, yeni hiçbir şey ona gelemez. Ancak boşlukta yeni bir şey, yeni bir başkalaşım gerçekleşebilir. Bu boşluk, bu uzay özgürlüktür. Bu uzayın açığa çıkması için bütün kendi yapınızı, bilinci olduğu kadar bilinçaltını da anlamanız zorunludur.

Dolayısıyla özgürlük bir tepki değildir. Özgürlük bir varlık halidir. Özgürlük bir duygudur. Küçük şeylerden bile, karı-

nıza egemen olmanızdan ya da onun size egemen olmasından, hırslarınızdan, açgözlülüğünüzden, kıskançlığınızdan kurtulmalısınız, özgür kalmalısınız. Araya zaman girmesine izin vermeden ve tartışmadan bütün bunları kesip atarsanız, hiçbir çözümleme yapmadan, içe yönelik huysuzluklar ve istekler olmadan gözlemlemenin—şeyleri oldukları gibi, kendine acımadan, onları değiştirme arzusu duymadan görmenin, yalnızca gözlemlemenin—bu uzayın olması anlamına geldiğini görürsünüz.

Toplumun hiç dokunmadığı bu uzay var olduğu anda, o halde bir başkalaşım gerçekleşir. Bu dünyada bir başkalaşıma gereksiniminiz var, çünkü bu başkalaşım bireyin doğuşudur. Bu dünyada bir şey yapabilecek olan, bütünsel bir devrim, bütünsel bir değişim, bütünsel bir dönüşüm gerçekleştirecek olan yalnızca bireydir. Bu dünyada şu anda gerek duyduğumuz şey bu boşluktan doğan bireydir.

Bombay, 1 Mart 1964

Lütfen dinleyin. Yardım arıyoruz, çünkü bir mutsuzluk, karmaşa, çatışma hali içindeyiz ve bize yardım edilmesini istiyoruz. Birinin bize ne yapmamız gerektiğini söylemesini istiyoruz. Biraz yönlendirilmek istiyoruz; bizi bu karanlığın içinden aydınlığa çıkaracak birinin elini tutmak istiyoruz. Öylesine karmaşa içindeyiz ki nereye döneceğimizi bilmiyoruz. Eğitim, din, liderler, azizler—bütün bunların hiçbir yararı olmadı ve sıkıntı içinde, çatışma ve karmaşa içinde olduğumuzdan, bize yardım edecek birini arıyoruz. Büyük olasılıkla çoğunuzun burada olmasının nedeni de bu; bir biçimde gerçekliği ucundan da olsa yakalamayı, yaşamın o güzelliğine götürülmeyi umuyorsunuz.

Şimdi, eğer içinizdeki kulağınızla, açıklıkla dinlerseniz, yardımın olmadığını göreceksiniz. Konuşmacı size yardım edemez; konuşmacı size yardım etmeyi geri çeviriyor. Lütfen bunu anlayın. Buna yavaş yavaş ilerleyin. Konuşmacı size yardım etmeyi bütünüyle, tam anlamıyla geri çeviriyor.

Sizin istediğiniz bozulmayı sürdürmek, bozulmayla yaşamak ve bu durumdayken yardım almak. Bir parça rahat yaşamak, hırslarınızı, kıskançlıklarınızı, acımasızlıklarınızı sürdürmek, her günkü varoluşunuzla yaşamak, ama onu biraz değiştirmek—biraz daha zengin, biraz daha rahat, biraz daha mutlu olmak—için size yardım edilmesini istiyorsunuz.

Bütün istediğiniz bu: daha iyi bir iş, daha iyi bir araba, daha iyi bir konum. Gerçekten sıkıntıdan bütünüyle özgür olmak istemiyorsunuz. Sevginin ne olduğunu, onun güzelliğini, olağanüstülüğünü bulmak istemiyorsunuz. Yaratmanın ne olduğunu bulmak istemiyorsunuz.

Gerçekte istediğiniz, bu rezil dünyada, biraz değişmiş bir biçimde, yaşamlarınızın çirkinliğini, varoluşunuzun acımasızlığını, günlük çatışmalarınızı sürdürerek yaşamanız için size yardım edilmesi. Bütün bildiğiniz bu; buna tutunuyorsunuz ve bunun bir parça değişmesini istiyorsunuz. Ve bu alan içinde yaşamanıza yardım eden herhangi birinin çok büyük bir insan olduğunu, bir aziz olduğunu, olağanüstü bir kurtarıcı olduğunu düşünüyorsunuz.

İşte bu nedenle konuşmacı size yardım etmeyeceğini söylüyor. Konuşmacıdan yardım beklerseniz, yitip gidersiniz. Kimseden hiçbir tür yardım yok—insanın kendisinin fark etmesi gereken korkunç bir şeydir bu. Siz, bir insan olarak, bütünüyle kendi ayaklarınız üzerinde durmanız gerektiğinin, bu şaşırtıcı, korkutucu gerçeğin farkına varmak zorundasınız; kutsal kitaplar yok, liderler yok, sizi kurtaracak hiçbir şey yok; kendi kendinizi kurtarmanız gerekiyor. Bu gerçeğin farkına vardığınızda ne olur biliyor musunuz? Bu bir gerçek. Bu gerçeğin farkına vardığınızda, ya daha çok bozulursunuz ya da bu size toplumun psişik yapısının ağını söküp atmak—her şeyi paramparça ederek kaldırıp atmak—için olağanüstü bir enerji verir. İşte o zaman asla yardım aramazsınız, çünkü özgürsünüzdür.

Özgür bir insan, korkusu olmayan, berrak bir zihni, canlı, güçlü, enerji dolu bir kalbi olan insan yardım istemez. Biz, siz ve ben, kimsenin yardımı olmadan, bütünüyle kendi başımıza ayakta kalmalıyız. Gurulardan dinsel, siyasi, toplum-

sal her türlü yardımı istediniz; onlar sizi aldattılar. Devrimler oldu—siyasi ve ekonomik devrimler, komünizm, toplumsal devrimler. Bunlar yanıt değil; bunlar size yardımcı olamaz, çünkü daha çok zorbalık, daha çok kölelik doğuracaklardır.

Ancak bütünsel bir özgürlük istediğinizde ve bu özgürlüğü sürdürdüğünüzde, edimsel bir yaklaşımla, gerçekliği bulursunuz; insanı özgürleştirecek olan bu gerçekliktir—başka bir şey değil. Bütünüyle kendi başınıza, tek başınıza kalmanız gerektiğini anlamak en zor şeylerden biridir.

Ancak özgür bir insan işbirliği yapabilir. Ve özgür bir insan "İşbirliği yapmayacağım," der. Genelde anlaşıldığı üzere, işbirliği bir insanın çevresinde, bir görüş, bir ütopya için, bir kişinin yetkesi ya da devlet gibi bir ideanın çevresinde yapılan işbirliğini çağrıştırır. Bu tür işbirliğini gözlemlerseniz, bunun kesinlikle işbirliği değil, karşılıklı çıkar olduğunu görürsünüz. Yetke değiştiğinde çıkar sağlamak için siz de değişirsiniz; dolayısıyla bu zorla uyum sağlama biçimidir.

Biz tamamıyla farklı bir işbirliğinden söz ediyoruz, çünkü insan işbirliği yapmalı. İşbirliği olmadan yaşayamayız. Yaşam ilişkidir, yaşam işbirliğidir. Siz ve ben işbirliği yapmadan gerçek anlamda var olamayız. Ama işbirliği yapmak için özgür olmak gerekir. İşbirliği yapabilmemiz için sizin ve benim özgür olmamız gerekir. Özgürlük bizim istediğimizi yapmamız demek değildir: acımasız olmak ve bu sözcükle bağlantılı bütün o aptalca tepkiler gibi. Yalnızca sevme özgürlüğü olan, kıskançlığı, nefreti olmayan, kendisi, ailesi, soyu, grubu için bir şey istemeyen insan; özgür olan ve sevginin ve güzelliğin bütün önemini anlayan insan işbirliği yapabilir.

Dolayısıyla gerekli olan, bu özgürlüğü anlamaktır. Düşünce bu özgürlüğü sağlayamaz. Düşünce kesinlikle özgür değildir. Düşünce yalnızca biriktirilmiş bilgiye gösterilen tepkidir; bu nedenle insanı asla özgürleştiremez. Ama yine de her yaptığımız—her davranışımız, her dürtümüz, her güdümüz—düşünceye dayanır. Dolayısıyla insan düşüncenin önemini, nerede gerekli ve nerede zehirli olduğunu görmeli. Ancak zihin bütün düşüncelerden bütünüyle boş olduğu zaman bir başkalaşım gerçekleşebilir. Zihin rahim gibidir: Çocuk rahime düşer, çünkü rahim boştur ve bunun sonucunda yeni bir doğum olur. Bunun gibi zihin de boş olmalıdır, yalnızca boşlukta yeni bir şey—binlerce yıldır sürüp giden bir şey değil, bütünüyle yeni bir şey—yer alabilir.

O zaman soru zihnin nasıl boşaltılacağı. Dizge değil; *nasıl* sözcüğünü kullandığımda, bu, "Bunları yapın, zihniniz boşalacaktır," anlamına gelmiyor. Dizge yok, formül yok. Şunun gerçekliğini görmelisiniz: İnsanın, sizin ve benim kurtuluşumuz için, sıkıntıdan, yaşamın derin acısından bütünüyle özgür olmak için başkalaşım kesinlikle gereklidir.

Başkalaşıma uğramanız zorunlu; bütünüyle farklı, çevrenin, toplumun, tepkinin, bilginin, deneyimin ürünü olmayan bir zihninizin olması zorunlu—bütün bu saydıklarımız masumluğu, özgürlüğü sağlayamaz; zihne o uçsuz bucaksız uzayı sağlayamaz. Başkalaşım ancak o uzayda gerçekleşebilir. İnsanı ancak o başkalaşım kurtarabilir, çünkü bireyi yaratan o başkalaşımdır.

Bizler birey değiliz. Hepimizin ayrı adları var. Ayrı birer bedeniniz var; belki, eğer yeterince şanslıysanız, bir banka hesabınız var; yoksa içsel, psişik olarak birey değilsiniz. Bir ırka, topluluğa, geleneğe, geçmişe bağlısınız, dolayısıyla

yaratıcı olmaktan uzaksınız. Yaşamın genişliğinin, derinliğinin, güzelliğinin büyüklüğünü fark edebilmekten yoksunsunuz.

Birey olmadığımız için sevmenin ne anlama geldiğini bilmiyoruz. Yalnızca içinde kıskançlık ve nefret olan bir sevgiyi ve düşüncenin oluşturabileceği bütün kötülükleri biliyoruz. İsterseniz sözde şefkatinizi gözlemleyin; kendinizi, karınıza ve ailenize duyduğunuz şefkatinizi gözlemleyin. Bir sevgi kıvılcımı bile yok; bozulmadan, bağlılıktan, acıdan, kıskançlıktan, hırstan oluşan bir birliktelik var. Çocuk yapabilirsiniz, ama bunda sevgi değil haz var. Hazzın olduğu yerde ise acı var. Bu *sevgi* denen şeyi anlamak isteyen kişinin önce özgürlüğün ne olduğunu anlaması gerekir.

Bundan başka cinsellik sorunu da var; cinsellik dünyada çok büyük bir sorun. Cinsellikten uzak olabilirsiniz—yaşınız gereği ya da kendinizi zorladığınız için. Cinsel yaşamınız olmayabilir, çünkü tanrıyı bulmak istiyorsunuzdur. Korkarım tanrıyı bulamayacaksınız. Tanrı özgür insan ister; yaşamış, acı çekmiş, özgürleşmiş insan ister. Bu nedenle cinsellik sorununu da anlamalısınız.

Lütfen konuşmacının söylediklerini dinleyin. Yolculuğun en sonuna kadar gidemeyebilirsiniz, ama dinleyin. Kınamadan, haklı bulmadan, karşılaştırmadan, bütün anıları araya sokmadan dinleyin. Yalnızca özgürce, mutlulukla dinleyin. Çünkü eğer nasıl dinleyeceğinizi bilirseniz, zihnin ne zaman boş olduğunu da bilirsiniz. Bu boşluğu sağlamak için yapabileceğiniz hiçbir şey yok. Yapacağınız her şey geçmişe, düşünceye, zamana bağlı olacak, ama zaman sizi özgür kılamaz. Dinleyin; bir kuşun sesini, tek bir sesi, her bir sesi ayrı, canlı, net olarak dinlemekten zevk alın; şu kargayı dinleyin; konuşmacıyı can kulağıyla dinleyin—her sözcü-

ğü, her önermeyi yorumlamadan, dönüştürmeden dinleyin. Yalnızca dinleyin. Bu dinleyişin sonucunda enerji elde edeceksiniz; bütünsel anlamda devineceksiniz.

Dinlemiyoruz. Çevremizde çok gürültü var; içimizde çok konuşuyoruz, soru soruyoruz, çok şey istiyoruz, pek çok dürtü, zorlama var. Pek çok şeyimiz var, ama bunların hiçbirini sonuna kadar, tam anlamıyla dinlemiyoruz. Böyle dinlerseniz, bu başkalaşımın, bu boşluğun, bu dönüşümün kendinize rağmen açığa çıktığını, hakikatin algılandığını göreceksiniz. Sizin bir şey yapmanıza gerek yok, çünkü yaptığınız şey araya girecek, çünkü açgözlüsünüz, kıskançsınız, nefret, hırs ve düşüncenin üretebileceği her tür kötülükle dolusunuz.

Dolayısıyla eğer mutlulukla, çaba harcamadan dinleyebilirseniz, belki o dingin, derin sessizlikte hakikatin ne olduğunu bilirsiniz. Ancak o hakikat kurtuluşa götürür, başka hiçbir şey değil. Bundan dolayı tek başınıza olmak zorundasınız. Bir başkası aracılığıyla dinleyemezsiniz; bir başkasının gözleriyle göremezsiniz; başkalarının düşünceleriyle düşünemezsiniz. Ama yine de siz başkaları aracılığıyla dinliyorsunuz, etkinlikler, azizler, başkalarının sözleri aracılığıyla görüyorsunuz. Eğer bu ikincil şeyleri, başkalarının yaptıklarını bir yana atabilir ve yalın, sessiz bir halde dinleyebilirseniz, keşfedebilirsiniz.

Bir günbatımına, güzel bir yüze, güzel bir yaprağa ya da çiçeğe baktığınızda, onu gerçekten gördüğünüzde, sizinle o çiçek, o güzellik, o hoşluk arasında, ya da sizinle gördüğünüz o sefillik, o pislik arasında bir uzay vardır. Uzay vardır, ama onu siz yaratmamışsınızdır, kendiliğinden oradadır. O uzayı genişletip daraltamazsınız, oradadır. Ama biz bu uzaya yalın, sessiz, ısrarlı bir biçimde bakmayı yadsırız. Bu

uzay aracılığıyla sanılarımızı, görüşlerimizi, vargılarımızı, formüllerimizi yansıtırız, dolayısıyla uzay kalmaz. Bu uzay dünlerle, anılarla, dünün deneyimleriyle örtülür; bu nedenle hiç görmeyiz, hiç dinlemeyiz, hiç susmayız. Öyleyse, eğer isterseniz, hipnotize olmadan—çünkü bu çok saçma, çok çocukça olur—kabul etmeden, yadsımadan dinleyin. Benim yaşamımla değil, sizin yaşamınızla ilgileniyoruz; sizin sıkıntılarınızla, mutsuzluklarınızla, yetkelerinizle, çaresizliklerinizle, yaşamdaki acı ve sıkıntılarınızla ilgileniyoruz.

Daha önce söylediğimiz gibi, son derece önem kazanan bu cinsellik sorunu var. Neden? Kendi yaşamlarınıza bakın. Neden? Öncelikle başka hiçbir özgür hazzınız yok. Zihinsel olarak köşeye sıkışmışsınız; çocukluğunuzdan öldüğünüz ana kadar hiç durmadan başkalarının söylediklerini yineliyorsunuz. İncelemeleriniz, eğitiminiz, teknik bilginiz—bütün bunlar birer yineleme. Zekanız hapsolmuş. Bağımsızca düşünemiyorsunuz. Karşı çıkmıyorsunuz. Hep 'evet' diyorsunuz. İzliyorsunuz; yetkeye tapıyorsunuz. Dolayısıyla zekanız hapsolmuş ve bu nedenle özgür, özgün olabildiğiniz tek bir alan var: cinsellik.

Cinsellik, insanın yaşamında tek şey durumuna geldiğinde yıkım yaratır. Yinelenici olur, bu da ilişkide farklı egemenlik, baskı, acı biçimlerine götürür. Bunun da sonucunda acımasızlık, zihnin körelmesi—bu yinelenici haz—gerçekleşir. Demek ki yaşamımızda sevgi, güzellik yok, duygusal özgürlük yok. Geriye kalan yalnızca cinsellik denen bu şey.

Öyleyse gerçekliği keşfetmeniz de söz konusu değil. Çünkü dünler, sizin sorgulayan, araştıran, keşfeden insanlar değil, izleyen insanlar olmanıza yol açtı. Sizler yalnızca hiç durmadan yineleyen, kiliseye ya da tapınağa giden, yadsıyan ya da yüzeysel olarak yaşayan insanlarsınız. Dolayısıy-

la dinin gerçekte hiçbir anlamı yok—korktuğunuz, hasta olduğunuz ya da bir tür rahatlık bulmak istediğiniz zamanlar dışında.

Lütfen dinleyin, canınız sıkılmasın. Bu sizin yaşamınız. Bu şeylerle yüzleşmelisiniz. Ve son olarak bu yaratma—çocuk yaratma değil—zamanın ve ölçünün ötesinde olan, zamana bağlı olmadığı için her zaman her şeyi yenileyen bu yaratma var. Ama biz hep sanat dünyasında, estetik dünyasında yeni anlatımlar peşinde koşuyoruz. Yeni anlatımlar—bütün ilgilendiğimiz bu. Yaratmayla ilgilenmiyoruz.

Bunlar karşınıza çıkan pek çok sorundan yalnızca birkaçı ve doğru yanıtı kendiniz bulmak zorundasınız. Doğru yanıt var: Bütünüyle özgür olmalısınız; bu toplumsal yapıdan, toplumun psişik yapısından, yani korkudan, açgözlülükten, kıskançlıktan, hırstan, güç arayışından, konum arayışından, paraya bağımlılıktan özgürleşmelisiniz. Toplumun bozulması—insanın bundan özgür olması gerek. Ama yine de insan bu dünyada canlı, güçlü, enerji dolu yaşamalı. Bunun içinse çalışmalısınız; içsel anlamda, acımasızca çalışmalı, kendinizi toplumun bütün kalıntılarından, bütün bozulmalarından soymalısınız. Bunu bütünüyle kendi başınıza yapmanız gerektiğini ve size hiç kimsenin yardım etmeyeceğini anladığınızda, olağanüstü bir enerjiye kavuşursunuz. O zaman bütün enerjinizi oraya yöneltirsiniz; son derece canlı, etkin bir zihniniz ve kalbiniz olur.

Öyleyse kendini bilmek onu işletmeye bağlıdır; inanç sorunu değildir; onun ardından her gün, ısrarla giderseniz işlev görür, işler. Kendini bilmekle farkındalık oluşur—başka bir deyişle, kuşların, ağaçların, bakımsızlığın, pisliğin, güzelliğin, rengin, dışınızdaki her şeyin farkında olmak. Çünkü dış devinim içi devinimi de getirir. Dış devinimi anlamadan

içte yol alamazsınız. Bu ikisi birdir; denizde bir ileri bir geri devinen gelgit gibi birleşik bir süreçtir. Sizin o gelgit üzerine çaba göstermeden binmeniz gerekir. Düşüncenin bütün ayrıntılarını ve varlığınızın bütün sezinlendirdiklerini gözlemlediğinizde ve dinlediğinizde, yalnızca dinlediğinizde, o gelgite çaba göstermeden binebilirsiniz. Bunun için çözümlemeye, incelemeye gerek yoktur—bunlar anlamsızdır. Bütün gereken bakmanız, dinlemeniz ve gözlemleyenle gözlemlenen arasındaki uzayı korumanızdır. Eğer bu uzayı bütünüyle boş tutabilirseniz, artık ne gözlemleyen biri vardır ne de gözlemlenen şey; yalnızca devinim vardır.

Kendini bilmekten, size hiç kimsenin, hiçbir tanrının, hiçbir azizin, hiçbir toplumun veremeyeceği bir özgürlük ortaya çıkar. Bu özgürlüğünüz olmalı, yoksa örgütlü inançları ve eğlenceleriyle kilise yönetimi eline alır ve siz de mekanik bir biçimde, aptalca, boşu boşuna yaşarsınız. Bu özgürlükten öyle bir zihinsel hal çıkar ki, beyin son derece duyarlıdır, çünkü düşüncenin her devinimini, her duygu dalgasını anlamıştır—çünkü duygu ve düşünce birbirinden ayrı değildir, bütünsel bir süreçtir. Bu anlayışla, bu özgürlükle zihin genç, taze ve masum bir duruma gelir. Ancak bu boşluk sonucunda başkalaşım gerçekleşir ve insan ancak böyle kurtuluşa varır. Ancak zihin zamana bağlı olmayan bu olağanüstü başkalaşımı bütünüyle anladığında—toplumun sınırları içinde kalarak değil, tamamıyla toplumun dışına çıkarak; bir keşiş olarak değil, bu çok çocukçadır—zihin toplumun tüm yapısını, sizin tüm yapınızı anladığında, bu anlayış sonucunda, o olağandışı tek başınalık duygusu açığa çıkar.

O zaman bütünüyle, bozulmamacasına tek başınasınız demektir. Ve ancak o zaman, o eksiksiz tek başınalık hali içinde, her şeyin başlangıcı ve sonu olan o devinim açığa

çıkar. Bu da dinden başka bir şey değildir. O halde sevgi vardır; şefkat ve sonsuz acıma duygusu vardır. Ve o halde ne sıkıntı ne haz, yalnızca canlı, güçlü, arı bir yaşam vardır.

Saanen, 14 Temmuz 1964

Geçen gün özgürlüğün gerekliliği üzerine konuşuyordum, ama bu *özgürlük* sözcüğüyle insanın belirli bilinç düzeylerindeki çevresel ya da parçasal bir özgürlükten söz etmiyorum. Bütünüyle özgür olmaktan—insan zihninin en derinlerinde, insanın bütün etkinliklerinde, fiziksel, psişik ve parapsişik bütün düzeylerde özgür olmaktan—söz ediyorum. Özgürlük hiçbir sorunun olmaması anlamını taşır, öyle değil mi? Çünkü zihin özgür olduğunda gözlemleyebilir ve tam bir açıklıkla işleyebilir; her türlü çelişki duygusundan uzak, olduğu gibi, neyse o olabilir. Bana göre, ister ekonomik ya da toplumsal, isterse özel ya da genel olsun, sorunlarla dolu bir yaşam açıklığı bozar ve çarpıtır. Ama insanın açıklığa gereksinimi vardır. İnsanın her sorunu ortaya çıktığı anda açık seçik görebilen, karmaşası ve koşullanması olmadan düşünebilen, duygusallıkla ya da içlilikle hiç ilgisi olmayan bir şefkat ve sevgi niteliğine sahip bir zihne gereksinimi vardır.

Anlaşılması son derece güç olan ve derinlemesine sorgulamayı gerektiren bu özgürlük halinde olmak için, insanın rahatsız edilmeyen, sessiz, yalnızca çevrede değil merkezde de bütünlüklü olarak işleyen bir zihninin olması zorunludur. Bu özgürlük bir soyutlama, bir ideal değildir. Özgür zihnin devinimi bir gerçekliktir, ideallerin ve soyutlamaların bununla hiçbir ilgisi yoktur. Böyle bir özgürlük, biz sorunların ortaya çıkış ve sona eriş süreçlerini bütünüyle anladı-

ğımızda, doğal olarak, kendiliğinden—herhangi bir zorlama, disiplin, denetim ya da inandırma olmadan—ortaya çıkar. Gerçekten rahatsızlık yaratan bir sorunu olduğunda zihin bu sorundan kaçarsa, yine de aksak, bağımlı bir zihindir; özgür değildir. Psişik, fiziksel, duygusal herhangi bir sorununu, hangi düzeyde olursa olsun, ortaya çıktığı anda çözemeyen bir zihin için özgürlük ve dolayısıyla düşünce, bakış, algı açıklığı söz konusu olamaz.

Çoğu insanın sorunları var. Sorun derken insanın bir zorluk karşısındaki uygunsuz tutumundan—başka bir deyişle, bir sorunu bütünüyle, insanın bütün varlığıyla karşılayamamaktan—ya da sorunları alışkanlıklar yüzünden kabullenmekle ya da onlara katlanmakla sonuçlanan ilgisizlikten doğan ve sürüp giden rahatsızlıktan söz ediyorum. Her konuyla yüzleşip onun yarın ya da daha sonraki bir gün değil, ama ortaya çıktığı anda, her dakika, her saat, her gün sonuna dek gitmeyi başaramadığınızda sorun vardır.

Bilinç ya da bilinçaltı her düzeydeki sorun, özgürlüğe zarar veren bir etkendir. Sorun, bütününü anlamadığımız bir şeydir. Sorun ağrı, fiziksel rahatsızlık, birinin ölümü ya da parasızlık olabilir; tanrının bir gerçeklik mi, yoksa içi boş bir sözcük mü olduğunu keşfedememe olabilir. Aynı zamanda özel ya da genel, bireysel ya da toplumsal ilişki sorunları da vardır. İnsan ilişkilerini bütünüyle anlayamamak sorun yaratır; çoğumuzda zihnimizi ve kalbimizi sakatlayan ve psikosomatik hastalıklar doğuran bu sorunlar vardır. Bu sorunlarla yüklü olduğumuz için çeşitli kaçış yollarına başvururuz: Devlete taparız, yetkeyi kabul ederiz, sorunlarımızı çözecek birini ararız, hiçbir anlamı olmayan dua ve ritüelleri yineleriz, içkiye başlarız, kendimizi cinselliğe, nefrete, kendine acımaya kaptırırız.

Özenle, mantıklı ya da mantıksız, hastalıklı ya da zekice, ortaya çıkan bütün insana özgü sorunları kabul etmemize ya da onlara katlanmamıza olanak tanıyan bir kaçışlar ağı oluşturduk. Ama bu sorunlar kaçınılmaz olarak karmaşa doğuruyor ve zihinlerimiz özgür değil.

*

En baştan beri özgürlüğün gerekli olduğunu söylememin nedeni bu. Karl Marks—komünistlerin tanrısı—bile insanların özgür olması gerektiğini yazmıştı. Bana göre, özgürlük kesinlikle gerekli—başta, ortada ve sonda—ama bir sorunu ertesi güne taşıdığımda özgürlük yadsınır. Bunun anlamı yalnızca sorunun nasıl ortaya çıktığını değil, aynı zamanda onu nasıl bütünüyle sona erdireceğimi de bulmam gerektiğidir, öyle ki bir daha yinelenmesin, sürekli taşınıp durmasın, onu yarın düşünüp çözümü bulacağıma ilişkin bir duygum olmasın. Sorunu bir sonraki güne taşırsam, onun içinde kök salabileceği toprağı da sağlamış olurum, ve sonra o sorunun budanması başka bir soruna yol açar. Dolayısıyla öylesine kesin ve anında bir işlem yapmalıyım ki, sorun tam anlamıyla sona ersin.

*

Söylediğim gibi, bana göre özgürlük en önemli şey. Ama özgürlük zeka olmadan anlaşılamaz, zeka ise ancak sorunların nedeni bütünüyle anlaşıldığında açığa çıkabilir. Zihin tetikte, dikkatli, olağanüstü duyarlı olmalıdır, böylece her sorun ortaya çıktığı anda çözülebilir. Yoksa gerçek özgürlükten söz edilemez; hiçbir değeri olmayan eksik, çevresel bir özgürlük vardır. Bu, zengin bir adamın özgür olduğunu söylemesine benzer. Tanrı aşkına! Bu adam içkiye, cinselliğe, rahatlığa, daha onlarca şeye köle olmuştur. "Özgürüm

çünkü param yok," diyen yoksul insanın da başka sorunları vardır. Dolayısıyla özgürlük ve bu özgürlüğün sürdürülmesi salt bir soyutlama olamaz; bir insan olarak kesinlikle sizin özgürlüğü istemeniz gerekir, çünkü ancak özgür olduğunuzda sevebilirsiniz. Hırslı, açgözlü, yarışmacı biriyseniz, nasıl sevebilirsiniz?

Varanasi, 26 Kasım 1964

Yalnızca bir gözlemci, bir merkez, uzay yaratan bir nesne olduğunda uzayı biliyoruz. Bir mobilya—ya da bir duvar, bir ev—çevresinde uzay yaratır ve bildiğimiz tek uzay budur: dünyadan aya, yıldızlara baktığınızda gözlerinizle gözlemlediğiniz uzay.

Dolayısıyla biz içinde nesnenin olmadığı uzay sorununu sorgulayacağız. Yalnızca bu uzayda özgürlük vardır; nesnenin olmadığı uzay özgürlüktür. Uzayı ve özgürlüğü sorgularken sevginin ne olduğunu da kendimiz keşfedeceğiz. Çünkü sevgi yoksa özgürlük de yoktur. Sevgi duygusallık, içlilik değildir. Sevgi duygusal bir halde olmak değildir, bağlılıkla da ilgisi yoktur.

Öyleyse biz kendimiz bulacağız. Bunun için zihnimizde uzay yaratmalıyız. Kuşkusuz uzay yaratmak için zihnimizi boşaltmalıyız: Düşüncenin sınırlı bir alanında değil, ama sınırsız uzay ve içimizde uzay—eğer böyle bölebilirsek—zihinde ve kalpte uzay yaratmalıyız; yoksa sevgi olmaz, özgürlük olmaz. Sevgi ve özgürlük olmadan insan tutsaktır. Bir gökdelenin on beşinci katında son derece rahat ya da küçük pis bir köyde sefillik içinde yaşıyor olabilirsiniz, ama eğer zihninizde ve kalbinizde, bütün varlığınızda bu olağanüstü, sınırsız uzay yoksa, tutsak olarak yaşarsınız.

Madras, 16 Aralık 1964

Son derece bağımlı, iki milyon yıllık zamanın, uzayın ve uzaklığın, pek çok baskının sonucu olan insan zihni için, zamana bağlı olmayan ve dolayısıyla birdenbire gerçekleşen bir başkalaşımın olanaklı olup olmadığını soracağız kendimize. Bunu sorgulayabilmesi için insanın özgür olmayı istemesi gerekir, çünkü eğer bağımlıysanız sorgulayamazsınız. Özgür, korkmayan, inancı olmayan, kendi koşullanmalarını, umutlarını, arzularını yansıtmayan bir zihniniz olmalı.

Dolayısıyla yalnızca sorgulama yoluyla bulmak olanaklı, sorgulamak içinse insan özgür olmalı. Çoğumuz sorgulamak için gereken bu enerjiyi kaybettik—büyük olasılıkla bu enerjimiz hiç olmadı. Kabul etmeyi, eski yoldan gitmeyi yeğliyoruz, nasıl sorgulanacağını bilmiyoruz. Bilim adamı laboratuvarında sorguluyor. Araştırıyor, bakıyor, soru soruyor, kuşkulanıyor, ama laboratuvarının dışında o da herkes gibi sorgulamayı bırakmış! İnsanın kendisini sorgulaması ise yalnızca özgürlüğü değil, şaşırtıcı bir algılama, görme gücünü de gerektirir.

Biliyorsunuz, aya ya da ayın ötesine gitmek bir oranda kolay—bu kanıtlandı. Ama insanın kendi içine gitmesi şaşırtıcı ölçüde zordur. Kendi içinizde sonsuza dek gidebilmeniz için ilk gereken şeyse özgürlüktür—bir şeyden özgürlük

değil, güdülerden ve başkaldırıdan bağımsız bir edimsel özgürlük. Özgürlük bir başkaldırı olduğunda, yalnızca içinde bulunduğunuz duruma bir tepkidir; bir şeye başkaldırıdır, dolayısıyla özgürlük değildir. Bugünkü topluma başkaldırabilirim. Bugünkü toplum aptal, bozulmuş, yeteneksiz, başarısız olabilir; başkaldırabilirim, ama bu başkaldırı yalnızca bir tepkidir—tıpkı komünizmin kapitalizme bir tepki olduğu gibi. Dolayısıyla bu başkaldırı beni yalnızca aynı modelde değiştirilmiş başka bir konuma oturtur. Öyleyse biz tepki olan bir başkaldırıdan değil, bir şeyden özgürlük olmayan bir özgürlükten söz ediyoruz.

Hesaplanmamış, planlanmamış bir biçimde, birdenbire hiçbir yükünüzün, sorununuzun olmadığını, zihninizin olağanüstü ölçüde canlı ve bütün bedeninizin—kalbinizin, sinirlerinizin, her şeyin—yoğun, titremekte, güçlü olduğunu, özgürlüğün bu doğasını hiç duyumsadınız mı bilmiyorum. Gerekli olan böyle bir özgürlüktür. "İnanıyorum ve sorgulayacağım," diyen, sorgularsa kendisine ne olacağından korkan ve bu nedenle sorgulamayı bırakan bir zihin değil, kuşkusuz özgür olan bir zihin gerçekten sorgulayabilir.

Sorgulamak demek, sağlıklı, mantıklı, kendisinin ya da başkalarının görüşleriyle herhangi bir şeye inandırılmayan, böylece devindiği, aktığı her an her şeyi açık seçik görebilen bir zihin demektir. Yaşam, kendisi eylem olan ilişkide bir devinimdir. Özgürlük yoksa, yalnızca başkaldırının hiçbir anlamı yoktur. Gerçekten dindar bir insan asla başkaldırmaz. Özgür bir insandır—uyruktan, açgözlülükten, kıskançlıktan özgürdür; yalnızca özgürdür o kadar.

Sorgulamak için korkunun doğasının ve öneminin de anlaşılması gerekir, çünkü varlığının herhangi bir düzeyinde korku duyan bir zihin, kuşkusuz hızlı bir sorgulamaya yet-

kin değildir. Gelenek yüzünden, yetkenin ağırlığı yüzünden, özellikle Hindistan'da, insanlar hiç durmadan yedi yüzyıllık kültürleriyle gurur duyup böbürleniyorlar. Hiç durmadan bu kültürden söz eden bu insanların büyük olasılıkla söyleyecekleri başka hiçbir şey yok, bunun için kültürleri hakkında konuşuyorlar. Geleneğin ve yetkenin ağırlığı altında ezilen bir zihin özgür bir zihin değildir. İnsan uygarlığın ve kültürün ötesine geçmek zorundadır. Ancak böyle bir zihin sorgulamaya ve hakikati keşfetmeye yetkindir—başka hiçbir zihin değil. Geleneksel zihin hakikat hakkında konuşabilir ve durmaksızın ona ilişkin kuramlar üretebilir, ama keşfetmek bütün yetkelerden ve dolayısıyla bütün korkulardan özgür bir zihin gerektirir.

Saanen, 18 Temmuz 1965

İnsanın kendi içinde özsel ve köklü bir devrimin gerekliliğinden söz etmiştik. Sözünü ettiğimiz devrim birey olarak insanın kendi canını kurtarması sorunu değildir—bütün öteki insanlarla tümüyle ilişkide olan bir insan olarak kendinde gerçekleştireceği bir devrimdir. Bilinç düzeyinde kendimizi küçük önemsiz bireyselliklere ayırabiliriz, ama derinlerde, bilinçaltında biz bütün zamanların kalıtsal insanlık deneyimleriyiz. Biraz daha rahatlık ve kolaylık sağlasa da, yüzeysel ekonomik ya da toplumsal değişimler yeni bir toplum yaratamaz. Biz yalnızca insanın bütün doğasında gerçekleşecek bir dönüşümle değil, aynı zamanda farklı bir toplum, iyi bir toplum oluşturmakla da ilgileniyoruz, ama iyi insanlar yoksa iyi bir toplum oluşturulamaz. İyi insanlar hapishanelerde yetişmez. İyilik zorbalıkta, siyasi ya da dinsel tek partili sistemlerde değil, özgürlükte yeşerir.

Toplum özgürlüğün topluma tehlikeli olacağını düşünür, çünkü özgür olduğunda birey kendi yolunu izler. Zekası, kurnazlığı yoluyla birey daha az girişken kişilere egemen olur, dolayısıyla özgürlüğün iyi bir topluma karşıt olduğu yönünde genel bir duygu, bir görüş, bir yargı vardır. Bu nedenle siyaset alanındaki zorbalar, hem dinsel hem ekonomik hem de toplumsal açıdan insan zihnini denetlemeye çalışırlar; zihni cezalandırır, insanın özgürce düşünmesine engel olurlar. Sözde demokratik toplumlarda kuşkusuz da-

ha çok özgürlük vardır, yoksa burada oturup bu konuyu tartışamazdık. Bu tartışmaya bazı ülkelerde izin verilmiyor. Ama özgürlüğe, başkaldırı biçimini aldığında, demokrasilerde de karşı çıkılır. Biz siyasi anlamda bir başkaldırıdan değil, yaratıcı bir toplum yaratmada tek yol olan insanın iyiliğinin bütünüyle yeşermesinden söz ediyoruz.

İnsanın iyiliği ancak özgürlükte, bütünsel özgürlükte yeşerebilir ve özgürlük sorununu anlaması için insanın yalnızca toplumsal düzen alanında değil, ama aynı zamanda bireyin toplumla ilişkisi bağlamında bu konuyu ele alması gerekir. Toplum belirli bir düzenin sürekliliği yoluyla varlığını sürdürür. İster sol, ister sağ, isterse merkezde olsun, insan içinde yaşadığı toplumu gözlerse, toplumun düzen istediğini, bireyin başkalarını taşkınlıkla sömürmediği bir toplumsal ilişki istediğini görür. Ama toplumun yapısı, temel psişik yapısı gereği düzene karşı çıkılır. Tersi ileri sürülse de, bizim bildiğimiz gibi toplum yarışmaya, açgözlülüğe, kıskançlığa, kişinin doyumunu, başarısını saldırgan bir tutumla elde etme arayışına dayanır ve böyle bir toplumda gerçekte kesinlikle özgürlük ve dolayısıyla düzen olamaz. İster sağa ister sola eğilimli olsun, böyle bir toplum düzensizdir, çünkü insan zihninde özsel bir dönüşümle ilgilenmez. Bu içsel dönüşüm ya da devrim ancak özgürlükte gerçekleşebilir—özgürlükle bir tepkiden, bir şeyden özgürlükten söz etmiyorum. Bir şeyden özgürlük bir tepkidir ve kesinlikle özgürlük değildir.

Eğer zihin kendisini yalnızca belirli bir tutumdan, belirli görüşlerden ya da kendini dışavurmanın belirli biçimlerinden özgürleştirirse, bu bir şeye tepki olan bir şeyden özgürlükte zihin başka bir belirlenime geçer, dolayısıyla ortada özgürlük yoktur. Öyleyse *özgürlük* sözcüğüyle ne denmek istediği son derece açık olmalı. Özgürlük sorununun pek çok

kitapta tartışıldığını, bu tartışmaların felsefelere, dinsel görüşlere ve kavramlara, sayısız siyasi anlatıma yol açtığını biliyorum. Ama böylesine yıkıcı, üzüntü, mutsuzluk ve karmaşa dolu bir dünyada yaşadığımız, kendi sorunlarımızla, düş kırıklıklarımızla, çaresizliklerimizle böylesine yoğrulmuş olduğumuz için, sizler ve ben—başka insanlarla bütünüyle ilişki içinde olan insanlar olarak biz—özgürlüğün ne olduğunu bulamazsak, iyilik yeşeremez. İyilik salt duygusal bir sözcük değildir, olağanüstü önemlidir, iyilik yoksa içinde mutsuzluğu, korkuyu ve çaresizliği taşıyan tepki olmadan insan nasıl hareket edebilir anlamıyorum.

Dolayısıyla insan zihninin iyiliğin ne olduğunu bütünüyle anlamasının gerekli olduğunu düşünüyorum. *İyilik* sözcüğü olgunun kendisi değildir, sözcük o şey değildir, biz de bu sözcüğe ve tanımına kapılmamak için son derece dikkatli olmalıyız. Daha çok, iyilik halini anlamalıyız. İyilik özgürlük dışında bir yerde yeşeremez, yetişemez. Özgürlük bir tepki değildir, bir şeyden özgürlük değildir, bir şeye karşı direnç ya da başkaldırı da değildir. Bir zihin halidir ve özgürlük olan bu zihin hali uzay yoksa anlaşılamaz. Özgürlük uzay gerektirir.

Dünyada her geçen gün daha az uzay kalıyor; şehirler kalabalıklaşıyor. Nüfus patlaması her birimize uzay tanımaya karşı çıkıyor. Çoğumuz sayısız başka odalarla çevrili küçücük odalarda yaşıyoruz, belki de ancak şehirden, işten, kirlilikten, gürültüden uzaklaşıp kırlara gittiğimizde çevremizdeki uzayı duyumsuyoruz. Bu bize bir tür özgürlük tanıyor, ama içte uzay yoksa iç özgürlükten söz edilemez. Yine *uzay* sözcüğü olgudan farklıdır, bu nedenle size bu sözcüğe takılıp onu çözümlemeye ve tanımlamaya çalışmamanızı öneriyorum. Kolaylıkla bir sözlüğe bakabilir ve sözlüğün uzay için ne karşılık verdiğini bulabilirsiniz.

Şimdi, kendimize "Uzay nedir?" diye soralım ve orada kalalım, sözcüğü tanımlamaya, kendimizce bir şey bulmaya, onu sorgulamaya değil, sözcük anlamının dışında ne anlama geldiğini görmeye çalışalım, bunu yapabilir miyiz? Özgürlüğün olduğu yerde uzay da vardır. Çoğumuza göre uzay bir nesnenin—bir sandalyenin, bir binanın, bir kişinin, zihnin hatlarının—çevresindeki boşluktur.

Lütfen yalnızca söylenenleri dinleyin; katılmayın, karşı da çıkmayın, çünkü şimdi sözcüklere dökülmesi oldukça zor bir şeye girmek üzereyiz, ama özgürlüğün ne olduğunu anlamak istiyorsak buna girmek zorundayız.

Çoğumuz uzayı nesne aracılığıyla biliriz. Bir nesne ve onun çevresinde uzay dediğimiz şey vardır. Bu çadır ve bu çadırın içinde ve çevresinde uzay vardır. Ağacın, dağın çevresinde uzay vardır. Biz uzayı yalnızca bir yapının dört duvarı arasında, yapının dışında ya da bir nesnenin çevresinde var biliriz. Benzer biçimde, içsel olarak da uzaya bakan merkez aracılığıyla uzayı biliriz. Bir merkez, imge vardır—*imge* sözcüğü de yine olgunun kendisi değildir—ve bu merkezin çevresinde uzay vardır; dolayısıyla uzayı ancak o uzayda var olan nesne yoluyla biliriz.

Peki nesnenin olmadığı, kendisinden baktığınız merkezin olmadığı bir uzay var mıdır? Bildiğimiz kadarıyla uzay tasarımla, yapıyla ilgilidir; bir yapının başka bir yapıyla, bir merkezin başka bir merkezle ilişkisinde vardır. Şimdi, eğer nesneden dolayı ya da zihin kendisinden baktığımız bir merkeze sahip olduğu için uzay varsa, o zaman o uzay sınırlıdır, dolayısıyla o uzayda özgürlük yoktur. Hapishanede özgür olmak özgürlük değildir. İnsanın kendi ilişkilerinin dört duvarı arasında—başka bir deyişle, insanın kendi imgelerinin, düşüncelerinin, etkinliklerinin, görüşlerinin, var-

gılarının uzayında—belirli bir sorundan özgür olması özgürlük değildir.

Lütfen, bir kez daha size, bir başkasıyla ilişkide olan, yıkımlar ve acımasızlıklarla dolu bir dünyada yaşayan, belirli bir toplumla ilişki kuran bir insan olarak kendi çevrenizde yarattığınız sınırlı uzayı gözlemlemenizi öneriyorum. Kendi uzayınızı gözlemleyin ve onun ne kadar sınırlı olduğunu görün. İçinde yaşadığınız odanın boyutundan, büyük mü küçük mü olduğundan söz etmiyorum—sözünü ettiğim bu değil. Her birimizin kendi imgesi çevresinde, bir merkez, bir sonuç çevresinde yarattığı iç uzay demek istiyorum. Bildiğimiz tek uzay merkezinde bir nesne olan uzaydır.

Sözlerim yeterince açık mı? Demek istediğim, çevresinde uzay olan bir merkez ya da uzay yaratan bir merkez olduğu sürece özgürlük yoktur. Özgürlük yoksa, ne iyilik vardır ne de iyiliğin yeşermesi söz konusudur. İyilik ancak uzayda—içinde imgenin, merkezin olmadığı uzayda—yeşerebilir.

Başka bir yoldan anlatayım. Bildiğiniz gibi iyi, sağlıklı, güçlü bir zihnin yalnızca kendisi için değil, başkaları için de özgürlük istemesi doğası gereğidir. Ama bu özgürlük sözcüğü dinsel, ekonomik, toplumsal pek çok bağlamda yorumlanmış. Hindistan'da bir biçimde yorumlanmış, burada İsviçre'de başka bir biçimde. Gelin biz özgürlüğün insan için ne olduğu sorusuna girelim. Kendini bir manastıra kapatmak, gezgin bir keşiş olmak ya da düşsel bir fildişi kulede yaşamak—kuşkusuz bunların hiçbiri özgürlük değildir. Kendinizi belirli bir dinsel ya da ideolojik grupla özdeşleştirmek de özgürlük değildir. Öyleyse gelin özgürlüğün ne olduğunu ve her ilişkide özgürlüğün nasıl olabileceğini sorgulayalım.

İlişkide özgürlüğü anlaması için insanın uzayın ne olduğu sorusuna girmesi gerek, çünkü birçoğumuzun zihinleri küçük, dar, sınırlı. Ağır ölçüde koşullanmışız—dinle, içinde yaşadığımız toplumla, eğitimle, teknolojiyle koşullanmışız; sınırlandırılmışız, belirli bir kalıba uymaya zorlanmışız, bu çevrelenmiş alanda hiç özgürlük yok. Ama insan özgürlük ister—bir parça değil, tam anlamda özgürlük ister. Yirmi dört saat bir hapishane hücresinde yaşamak, arada sırada avluya çıkıp bir ağacın çevresinde dolaşmak—bu özgürlük değildir. Bütün karmaşası, sefilliği, çatışmaları, işkenceleriyle bugünkü toplumda yaşayan bir insan özgürlük ister ve bu özgürlük isteği sağlıklı, normal bir şeydir. Toplum içinde—ailenizle, malınızla, düşüncelerinizle ilişkide—yaşayan sizler için özgür olmak ne demek? Eğer zihnin kendi içinde sınırsız uzay—uzay düşüncesiyle yaratılmamış, merkez olarak çevresinde belirli sınırlı bir uzaya sahip imgeyle yaratılmamış bir uzay—yoksa, zihin özgür olabilir mi? Kuşkusuz insanın özgürlükle uzay arasında var olan ilişkiyi keşfetmesi gerekir. Uzay nedir? Merkez olmadan, uzay yaratan nesne olmadan uzay var mıdır?

Bütün bunları izliyor musunuz? Uzayın ne olduğunu bulmamız bizim için çok önemli. Yoksa asla özgür olamayız ve hep işkence görürüz, birbirimizle çatışma içinde oluruz, yalnızca topluma başkaldırırız, oysa bunun hiçbir anlamı yoktur. Yalnızca sigarayı bırakmanın, hippi ya da başka bir şey olmanın hiçbir anlamı yoktur, çünkü bunlar hapishanenin içindeki birkaç başkaldırı biçimidir o kadar.

Öyleyse şimdi başkaldırı olmayan özgürlük—zihnin ideal bir yaratısı değil, gerçek özgürlük—diye bir şey var mı bunu bulmaya çalışıyoruz. Bunu bulmak için uzay sorununu kapsamlı olarak sorgulamak gerekir. Küçük burjuva, orta sınıf bir zihin—ya da aristokrat bir zihin, o da aynı ölçüde

küçüktür—özgür olduğunu sanabilir; ama özgür değildir, çünkü kendi uzayının, içinde işlediği imge tarafından yaratılan bağlayıcı uzayın sınırları içinde yaşamaktadır. Bu açık mı? Dolayısıyla özgürlük olmadan düzen olmaz ve uzay olmadan özgürlük olmaz. Uzay, özgürlük ve düzen—bu üçü biraradadır, ayrı değillerdir. Aşırı solcu bir toplum diktatörlük yoluyla, siyasi bir partinin zorbalığı yoluyla düzen sağlamayı umut eder, ama ekonomik, toplumsal ya da başka bir alanda düzen sağlayamaz, çünkü düzen insanın kendi içinde özgürlük gerektirir—kendi küçük, kirlenmiş ruhunu kurtarmaya çalışan bir birey olarak değil, iki milyon yıl ya da daha uzun süreden beri yaşayan, insanoğlunun engin deneyimlerini taşıyan bir insan olarak.

Düzen erdemdir, erdem ya da iyilik kendi içinde durmaksızın çatışma yaşayan bir toplumda gelişemez. Dış etkiler—ekonomik düzenlemeler, toplumsal yenilikler, teknolojik gelişmeler, Mars'a gitmek, vb.—düzen üretemez. Düzeni üreten, özgürlüğü sorgulamaktır—entelektüel bir sorgulama değil, koşullanmalarımızı, sınırlayıcı önyargılarımızı, dar görüşlerimizi, parçası olduğumuz toplumun bütün psişik yapısını yıkarak edimsel bir iş ortaya çıkarmak. Bütün bunları yıkıp geçmediğiniz sürece özgürlük yoktur, dolayısıyla düzen de yoktur. Bu, küçük bir zihnin dünyanın, yaşamın, güzelliğin büyüklüğünü anlamaya çalışmasına benzer. Anlayamaz. İmgeleyebilir, onunla ilgili şiirler yazabilir, resimler yapabilir, ama gerçeklik sözcükten, imgeden, simgeden, resimden farklıdır. Düzen ancak düzensizliğin farkına varılmasıyla ortaya çıkar. Düzeni siz yaratamazsınız—lütfen bu gerçeği görün. İçte olduğu gibi dışta düzensizliğin ancak farkında olabilirsiniz. Düzensiz bir zihin düzen yaratamaz, çünkü düzenin ne olduğunu bilmez. Düzensiz olduğunu düşündüğü şeye, 'düzen' dediği bir model yaratarak ve sonra da bu modele uyarak tepki gösterebilir. Ama eğer zi-

hin içinde yaşadığı düzensizliğin bilincindeyse—yani olumsuzun farkındaysa, sözde olumluyu yansıtmıyorsa—o zaman düzen olağanüstü yaratıcı, devinen, yaşayan bir şey olur. Düzen günbegün izlediğiniz bir model değildir. Oluşturduğunuz bir modeli izlemek, onu her gün uygulamaya geçirmek düzensizliktir—çabanın, çatışmanın, açgözlülüğün, kıskançlığın, hırsın düzensizliğidir; bugünün toplumu tarafından yaratılan ve koşullanan küçük önemsiz insanlann düzensizliğidir.

Peki düzensizliğin farkında olabilir miyiz—seçim yapmadan, "Bu düzen, bu düzensizlik," demeden onun farkında olabilir miyiz? İnsan seçim yapmadan düzensizliğin farkında olabilir mi? Bunun için olağanüstü zeka, duyarlık gerekir ve o seçimsiz farkındalıkta, aynı zamanda, salt uymaktan farklı bir disiplin de vardır.

Çok mu zorluyorum? Bir sepete birçok fikir doldurup hepsini bir anda mı sunuyorum?

Biliyorsunuz, çoğumuz için disiplin—sevsek de sevmesek de, uygulasak da uygulamasak da, bilincinde olsak da olmasak da—bir uyma biçimidir. Dünyadaki bütün askerler—ister sağın ister solun olsun bütün o zavallı, perişan insanlar—bir modele uymaya zorlanırlar, çünkü yapmaları beklenen belirli şeyler vardır. Geri kalan bizler, başkalarını yok etmek ve kendimizi korumak üzere eğitilmiş askerler olmasak da, bizim üzerimizde de çevre, toplum, aile, işyeri, günlük varoluşumuzun tekdüzeliği tarafından disiplin uygulanır, ya da biz kendi kendimizi disiplin altına alırız.

İnsan, disiplinin bütün yapısını ve anlamını incelediğinde, ister başkası isterse kendimiz tarafından uygulanan disiplin olsun, bunun dışsal ya da içsel bir uygunluk ya da bir mo-

dele, bir anıya, bir deneyime uyum sağlama biçimi olduğunu görür. O zaman o disipline başkaldırırız. Her insan zihni diktatörlerin, rahiplerin, azizlerin, tanrıların koyduğu aptalca uygunluk biçimine başkaldır. Ama yine de yaşamda bir tür disiplin—salt uygunluk göstermek, bir modele uymak anlamına gelmeyen, korkuya dayanmayan bir disiplin—olmak zorundadır; çünkü hiç disiplin yoksa insan yaşayamaz. Öyleyse uygunluk olmayan bir disiplinin olup olmadığını bulmak gerekir; çünkü uygunluk özgürlüğü yok eder, özgürlüğü açığa çıkarmaz. Dünya üzerindeki kurulu dinlere, siyasi partilere bakın. Uygunluğun özgürlüğü yok ettiği ortada, bu noktanın üzerinde uzun uzun durmaya gerek yok. Ya görürsünüz ya da görmezsiniz; size kalmış.

Toplum korkusunun yarattığı ve toplumun psişik yapısının bir parçası olan uygunluk göstermenin neden olduğu disiplin ahlaksız ve düzensizdir ve biz bu ağa yakalanmışız. Peki zihin bir denetleme, biçimlendirme, uymaya zorlama süreci olmayan belirli bir disiplin deviniminin olup olmadığını bulabilir mi? Bunu bulmak için, insan içinde yaşadığı bu olağandışı düzensizliğin, karmaşanın ve sefilliğin; disiplinin kendi içinde olduğunun bütünüyle ve dolayısıyla hiçbir seçim yapmadan farkında olmalıdır.

Ne yaptığımın tam anlamıyla farkındaysam, örneğin elimin deviniminin seçim yapıp yapmamama bağlı olmaksızın farkındaysam, bu farkındalık, içinde uyum sağlamanın olmadığı bir disiplin biçimidir. Bu açık mı? Bunu yalnızca sözel olarak anlayamazsınız, kendi içinizde de gerçekleştirmeniz gerekir. Ancak içinde hiçbir seçimin olmadığı, dolayısıyla bütünsel bir farkındalık, düşüncenin her devinimine eksiksiz bir duyarlık olan bu farkındalık duygusu sonucunda düzen oluşabilir. Bu bütünsel farkındalık, içinde uyum sağlamanın olmadığı disiplindir; bu nedenle düzensizliğin

bütünüyle farkına varılmasıyla düzen oluşur. Düzeni zihin üretmemiştir.

İyiliğin ve güzelliğin yeşermesi demek olan düzen için özgürlük olmalıdır ve uzay yoksa özgürlük de yoktur.

Şimdi size bir soru soracağım—ama lütfen yanıt vermeyin. Uzay nedir? Bu soruyu kendinize sorun, ama öyle gelişigüzel değil, ciddi olarak, tıpkı benim size sorduğum gibi. Uzay nedir? Şu an için zihniniz yalnızca bir odanın sınırlarındaki uzayı ya da bir nesnenin kendi çevresinde yarattığı uzayı biliyor. Tek bildiğiniz uzay bu. Nesne olmadan uzay var mı? Nesne olmadan uzay yoksa, özgürlük de yoktur ve dolayısıyla düzen yoktur, güzellik yoktur, iyiliğin yeşermesi olanaksızdır. Yalnızca sürüp giden bir savaşım vardır. Öyleyse zihnin yalnızca birkaç sözcük dinleyerek değil, çok çalışarak gerçekten merkezsiz uzay olup olmadığını bulması zorunludur. Bu bulunduğu anda özgürlük vardır, düzen vardır, o zaman insan zihninde iyilik ve güzellik yeşerebilir.

Disiplin, düzen, özgürlük ve uzay, zaman anlaşılmadan var olamaz. Zamanın—saatle ölçülebilen, dün, bugün ve yarın olarak zamanın, çalıştığınız ve uyuduğunuz zamanın—doğasını sorgulamak çok ilginçtir. Ama aynı zamanda saatle ölçemeyeceğiniz, anlaşılması çok daha zor bir zaman vardır. Zamanı düzen oluşturma aracı olarak görürüz. "Bize birkaç yıl daha verin, iyi olacağız, yeni bir kuşak, olağanüstü bir dünya yaratacağız," deriz. Şu ya da bu biçimde bütünüyle farklı bir insan yaratmaktan söz ederiz. Dolayısıyla zamanı düzen oluşturma aracı olarak görürüz, ama insan gözlemlerse, zamanın yalnızca düzensizlik doğurduğunu görür.

Saanen, 27 Temmuz 1965

Şimdi yapacağımız şey bir paylaşım sorunu değil, ikimiz de sorgulayacağız; bilmediğimiz bir şeye doğru birlikte ilerleyeceğiz. Lütfen sizde olmayan bir şeyi size söylememi ya da bunu sizinle paylaşmamı beklemeyin; size aydınlanma ya da özgürlük vermemi beklemeyin. Kimse size özgürlük veremez, ya da bunu sizinle paylaşamaz. Çoğumuz birisinin verdiği ötekinin aldığı bir tutuma alışığız, ama bu tutum bütün kötülükleriyle birlikte yetkeyi getirerek yaşamda bölünmeye yol açıyor. Eğer fark edebilirseniz, gerçekte ne izleyen var ne de yönlendiren, ne öğretmen var ne de öğrenci, ve bu olağanüstü. Bunda çok büyük bir güzellik var, özgürlük var, sıkıntının sona erişi var, çünkü insan çalışmak, sorgulamak, yanlış olan her şeyi delip geçmek, yıkmak ve kendi başına bulmak zorunda. Şimdi pek çoğumuz için yaşamda en büyük önemi taşıyan iki şeyi sorgulayacağız: sevgiyi ve ölümü. Sorgulamak, bulmak, keşfetmek için kuşkusuz özgürlük gerekir—sonunda değil, en başından özgürlük. Özgürlük olmadan bakamazsınız, sorgulayamazsınız, bilinmeyene giremezsiniz. Karmaşık bilim alanında olsun, karışık ve incelikli insan bilinci alanında olsun, sorgulamak isteyen bir zihin için özgürlük zorunludur. Özgürlüğe bilginizle, önyargılarınızla, kaygılarınızla ve korkularınızla ulaşamazsınız, çünkü bu etkenler algınızı biçimlendirir, sizi başka yönlere iter ve dolayısıyla gerçek sorgulama sona erer. Benzer biçimde, bu olağanüstü şeyin—sevgi dediği-

miz bu şeyin—ne anlama geldiğini görmeye çalışırken, ona kişisel önyargılarımızla, vargılarımızla, bu ya da şu olması gerektiği yolunda önceden düşünülmüş kavramlarla yaklaşamayız; sevginin aile içinde eşler arasında dile getirilmesi gerektiğini, beşeri ve tinsel sevginin olduğunu söyleyemeyiz, çünkü bütün bunlar bizim soruna kapsamlı olarak, özgürce ve soluk soluğa bir arayışla girmemizi engeller.

Dolayısıyla sorgulamak için özgür olmamız gerekir, bu nedenle en baştan ne kadar koşullanmış, ne kadar önyargılı olduğumuzun farkında olmalıyız; yaşama haz duygusu aracılığıyla baktığımızın ve bunun bizim olanı gerçekten görmemizi engellediğinin farkında olmalıyız. Bunlardan özgür olduğumuzda, belki sevgi denen bu olağanüstü şeyi sorgulayabiliriz.

Bu dünyada sürekli ilişki—kadınla erkek, arkadaşlar, kendimizle düşüncelerimiz, mallarımız, vb. arasında ilişki—halinde yaşarız. Yaşam ilişkiyi gerektirir, ama zihin kendisini etkinliklerinde soyutlamaya çalışırken ilişki var olamaz. Lütfen bu süreci kendinizde gözleyin. Ben merkezli etkinlik varsa, ilişki yoktur. İster bir başkasıyla aynı yatakta yatıyor, ister kalabalık bir otobüse binmiş, isterseniz bir dağa bakıyor olun, zihniniz ben merkezli etkinliğe yakalanmış olduğu sürece, kuşkusuz bu sizi yalnızca soyutlanmaya götürür, dolayısıyla ilişki yoktur.

Çoğumuz ben merkezli etkinliğin bu karmaşası içinde sevginin ne olduğunu sorgulamaya başlarız, bu da yine gerçekten sorgulamayı engeller, bütün ben merkezli etkinlikler haz arayışına ve acıdan sakınmaya dayanır. Kendi hazzı için var olan bir merkezden sorguladığımız sürece, sorgulamamız yararsız ve boşuna olacaktır. Gerçekten sorgulamak için bu ben merkezli etkinlikten özgür olmak gerekir. Bu

son derece zordur ve çok büyük zeka, anlayış, çok büyük içgörü gerektirir, dolayısıyla insanın çok iyi bir zihni, duygusal, içli olmayan, heveslere kapılmayan, ama çok berrak, farkında, çevresindeki her şeye duyarlı bir zihni olmalıdır. Ancak böyle bir zihin sevgi dediğimiz şeyi sorgulamaya başlayabilir.

Roma, 10 Nisan 1966

İnsan gerçekliğin ne olduğunu keşfetmek istiyorsa, içinde yaşadığı koşullanmadan, propagandadan bütünüyle özgür olmalıdır. Çocukluktan başlayarak her gün insana tanrının ne olduğu, ne olmadığı, onun kurtarıcılar aracılığıyla, rahipler, ritüeller aracılığıyla nasıl bulunacağı anlatılır durur. İnsan gerçekten, ciddi anlamda kendi koşullanmalarının farkına vanp bunları en sonunda değil, ama hemen o anda bir yana atmazsa, hiçbir çıkış yolu yoktur. Anladığımız kadanyla, tanrının dışımızda ve içimizde olduğu görüşü hep var olmuş. Ben *tanrı* sözcüğünü kullanmaktan hoşlanmıyorum, çünkü bu sözcük çok çağrışımla yüklü. Böyle bir şeyin, bir hakikatin, bir gerçekliğin, imgelenemez, düşünülemez, koşulsuz bir şeyin var olup olmadığını bulmalıyız.

*

Soran: Evin dışında ve içinde uzay vardır.

Krishnamurti: Evet, bunu bir örnek olarak aldım. Ev uzaydadır, uzay yaratır. Evden dolayı uzayı bilirsiniz. Düşünen biri olmadan uzayı düşünemezsiniz, ama nesne olmadan uzayın olup olmadığını bulmanız gerekir.

Yine sevgiyi ele alalım. Bu sözcüğe pek çok anlam yüklenmiş, ama biz onu duygusallık, coşku, düşkünlük anlamın-

da almıyoruz. Bundan uzak bir anlamda kullanıyoruz. "Ülkemi, eşimi, ailemi, tanrıyı seviyorum," dediğinizde, ister bir görüş ister bir varlık olsun, sevilen bir nesne vardır. Nesne devindiğinde sevgi karmaşıklaşır, kıskançlaşır. Biz nesne olmadan sevgi var mı bunu bilmek istiyoruz. Ne güzellik, ne uzay, ne de sevgi bir nesnenin sonucudur. Bu olağanüstü bir sorgulama. Bu konuda ilerlemek için düzenimiz olmalı—içinde kıskançlığın, hırsın, açgözlülüğün ya da başarıya tapmanın olmadığı bir özgürlük bağlamında düzen; yoksa düzensizlik söz konusu olur ve düzensizlik içindeki bir zihin hiçbir şey keşfedemez.

*

Bütün bu tartıştıklarımız zihni soyutlamaz, ama kesinlikle tek başına olduğu bir hale sokar. İnsan tek başına olmalıdır, ama kendini soyutlamış bir keşiş gibi değil. Gerçekten tek başına olmak özgürlük anlamını taşır. Bu tek başınalık kendine acımanın ve yalnızlığın sonucu olan bir şey değildir; tek başına olduğunuzu görmek olağanüstüdür. Çevrenizdeki herkes ulusçu sloganlar atıp bayrak sallarken siz bunların saçma olduğunu düşünüyorsanız, tek başınasınız demektir.

Yeni Delhi, 19 Kasım 1967

Kendinizi özgürlüğe adamak ve sevginin ne olduğunu bulmak—önemli olan yalnızca bu ikisidir—özgürlük ve 'sevgi' denen bu şey. Bütünsel bir özgürlük olmadan sevgi de olamaz, ciddi bir insan yalnızca bu iki şeye kendini adar, başka bir şeye değil. Özgürlük zihnin kendisini bütün koşullanmalardan tümüyle özgürleştirmesi anlamını taşır—öyle değil mi? Başka bir deyişle, kendisini koşullardan—bir Hindu, Sih, Müslüman, Hıristiyan ya da Komünist olmaktan—kurtarması için zihin bütünüyle özgür olmalıdır, çünkü insanlar arasında Hindu, Budist, Müslüman, Hıristiyan ya da Amerikalı, Komünist, Sosyalist, Kapitalist gibi bölünmeler yıkıma, karmaşaya, sefilliğe, savaşlara yol açmıştır.

Dolayısıyla ilkin gereken zihnin kendisini koşullanmalardan özgürleştirmesidir. Bunun olamayacağını söyleyebilirsiniz. Böyle söylerseniz çıkış yolu yoktur. Hapishanesinde yaşayan ve "Dışarı çıkamam," diyen bir adam gibi olursunuz. Böyle bir adamın yapabileceği tek şey hapishanesini süslemek, cilalamak, onu daha rahat, daha kullanışlı bir duruma getirmek, kendisini ve davranışlarını kendi yaptığı dört duvar arasında sınırlamaktır. Zihni özgürleştiremeyeceğinizi söyleyen çok insan vardır—bütün Komünistler dünyası bunun olanaksız olduğunu söyler, böylece zihni başka bir biçimde koşullandırmayı, önce beyni yıkamayı, sonra onu komünist sisteme göre yeniden koşullandırmayı önerir.

Dindar insanlar da tam tamına aynı şeyi yapmışlar, çocukluktan başlayarak Hindu, Sih, Müslüman, Katolik olduklarına inandırılarak koşullandırılmışlardır. Dinler sevgiden ve özgürlükten söz eder, ama zihni koşullandırmakta diretirler. Dolayısıyla eğer insanın kendisini özgürleştiremeyeceğini söylüyorsanız, sorununuz yok. O zaman hapishaneyi kabullenirsiniz ve orada savaşlarla, kargaşayla, çatışmalarla, mutsuzlukla, acıyla, yaşamın yalnızlığıyla, şiddetle, acımasızlıkla ve nefretle birlikte yaşarsınız; zaten yaptığınız da bu. Ama eğer "Zihni koşullanmalarından kurtarmak olanaklı olmalı," diyorsanız, bu konuya girebiliriz; o zaman birlikteyiz demektir—sizi yönlendiren bir yetke, elinizden tutup sizi adım adım ilerleten bir öğretmen yok demektir—çünkü özgürlük varsa yetke yoktur. Özgürlük hem sonda hem de başta vardır; başlangıçta bir yetkeyi kabul ederseniz, sonunda her zaman bir köle olursunuz. Öyleyse özgürlüğü sorgulamalısınız; lütfen bunu anlamaya çalışın. Konuşmacı size ne yapmanız gerektiğini söylemiyor, kendisini bir yetke olarak sunmuyor—yetkeleriniz oldu, bütün saçmalıklarına ve olgun olmamalarına karşın bunlara katlanabilirsiniz—ama eğer sorguluyorsanız (sorguluyorsanız yetke yoktur), o zaman yolculuğa birlikte çıkabiliriz, onu birlikte paylaşabiliriz, yönlendirilmeden. Gerçek bir bilim adamı hiçbir hükümete bağlı değildir, uyruğu yoktur; bir sonuca ulaşmaya çalışmaz. Sonuna dek, tam bir bilim adamı olarak, nesnel bir biçimde araştırır, kişiliğini, uyruğunu, hırslarını yansıtmaz.

Öyleyse özgürlük sorununu yalnızca entelektüel değil gerçek anlamda, kanınızla, kalbinizle sorgulayın. Ancak özgürseniz yaşayabilirsiniz ve ancak özgürlükte huzur vardır. O zaman o özgürlükte zihin dolaşmak için son derece huzur doludur, ama özgür olmayan, bir inanca, hırsa, bir aileye ya da kendi uydurduğu küçük önemsiz bir tanrıya tutsak olan

bir zihin, böyle bir zihin özgürlükle çıkagelen olağanüstü güzelliği ya da sevgiyi asla anlayamaz. Bu özgürlük, biz koşullanmayı anlamaya başladığımızda doğal olarak, kolayca geliverir, ama belirli dininizin ya da hırslarınızın dört duvarı arasında sıkışmışsanız, bu koşullanmaların farkında olamazsınız. Koşullanmayı sorgulayabilmesi için insanın önce farkında olması zorunludur. Farkında olmak: başka bir deyişle, kendi düşüncelerinize, inançlarınıza, duygularınıza bakmak ve onları sorgulamak. Ama baktığımız zaman ya yargılıyoruz, ya haklı görüyoruz ya da "Bu doğal," diyoruz. Seçim yapmadan bakmıyoruz; koşullanmış olduğumuzun farkında değiliz. Yalnızca hoşa giden ve gitmeyen şeyler arasında seçim yaparak koşullanmamızın farkına varıyoruz. Ama gerçekte, hiç seçim yapmadan koşullanmamızın farkında değiliz.

Bir ağacı ya da bir bulutu, çimenlerin ya da bir dalın üzerindeki bir kuşu hiç gözlemlediniz mi? Gerçekten ne olduğunu hiç gözlemlediniz mi? Bir ağaç, kuş ya da bulut gördüğünüzde gerçekten ne duyumsuyorsunuz? Bulutu mu görüyorsunuz, yoksa o buluta ilişkin imgenizi mi görüyorsunuz? Lütfen bunu keşfedin. Bir kuş gördüğünüzde onu ya adlandırıyorsunuz ya da "Bu kuşu beğenmedim," "Ne kadar güzel bir kuş," diyorsunuz. Bunları söylediğinizde aslında o kuşu hiç görmüyorsunuz; ister beğenin ister beğenmeyin, sözleriniz, düşünceleriniz sizi bakmaktan alıkoyuyor. Ama önceden bildiğiniz şeyler araya girmeden, seçimsizce bir şeye bakma farkındalığı da vardır. Sonuç olarak bir başkasıyla ilişkide olmak yalnızca dinlediğinizde olanaklıdır. Aynı biçimde, sanki aynaya bakıyormuşsunuz gibi kendinize bakın—ne olmanız gerektiği ya da ne olmak istediğinize değil, gerçekte ne olduğunuza bakın. Ama bakmayı göze alamıyoruz; bakarsak da "Ne kadar çirkinim" ya da "Ne kadar öfkeliyim" gibi sözler söylüyoruz. Bakmak, gör-

mek ve dinlemek ancak düşüncelerden, duygulardan, kınamalardan ve yargılardan özgürlük varsa olanaklıdır.

Büyük olasılıkla kannıza ya da kocanıza onunla ilgili sahip olduğunuz imge olmadan bakmadınız. Lütfen bunu kendi yaşamınızda gözlemleyin. Sizin ona ilişkin bir imgeniz vardır, onun da size ilişkin bir imgesi vardır ve ilişki bu iki imge arasındadır. Bu imgeler hazla, çekişmeyle, acıyla, öfkeyle, eleştiriyle, kızgınlıkla, tiksinmeyle, düş kırıklığıyla dolu pek çok yıl boyunca oluşmuştur. Dolayısıyla biz her şeye yarattığımız imgeler aracılığıyla bakarız. Konuşmacıyı dinliyorsunuz, ama ona ilişkin bir imgeniz var, bu nedenle imgeyi dinliyorsunuz, onunla ya da yaşamınızdaki herhangi bir şeyle doğrudan temas halinde değilsiniz. Doğrudan temas halinde olduğunuzda, ne olur biliyor musunuz? Uzay ortadan kalkar, iki insan arasındaki uzay ortadan kalkar ve bu nedenle olağanüstü bir huzur vardır—bu ancak özgürlük varsa, imge oluşturmaktan, mitlerden, ideolojilerden özgürlük varsa olanaklıdır, böylece doğrudan temasa geçebilirsiniz. O zaman, gerçek şeyle doğrudan temas halindeyken, bir dönüşüm gerçekleşir.

Dünyada neler olup bittiğini biliyorsunuz. İnsanlar deneyler yapıyorlar, uyuşturucular alıyorlar; uyuşturucu aldığınızda gözlemleyenle gözlemlenen arasındaki uzay ortadan kalkar. Masanın üzerinde duran bir demet çiçeği hiç seyrettiniz mi? Ona dikkatle baktıysanız, sizinle gözlemlediğiniz şey arasında uzay olduğunu görmüşsünüzdür. Uzay zamandır, uyuşturucu bu uzayı ve zamanı kimyasal olarak kaldırır, bu nedenle duyarlı bir duruma gelirsiniz ve çok duyarlı olduğunuz için daha çok şey duyumsarsınız, çünkü o anda çiçekle doğrudan temas içindesinizdir. Ama böyle bir temas geçicidir, sürmesi için art arda uyuşturucu almanız gerekir. İnsan kendisini gözlemlediğinde, ne kadar koşullan-

mış olduğunu, ne kadar çok şeye inandığını, şeylerle doğrudan temas kurmasını engelleyecek kadar çok boş inancı olan ilkel bir insana benzediğini görür. Ama doğrudan temas halinde olduğunuzda, hiçbir gözlemleyenin olmadığını görürsünüz. Bölünmeye neden olan gözlemleyendir.

İnsan öfkeli olduğunda, bu öfke "Ben öfkeliyim," diyen varlıktan açıkça farklı bir şeydir. Dolayısıyla öfke gözlemleyenden farklıdır. Gerçekten öyle midir? Gözlemleyenin kendisi öfke değil midir? Bu bölünme bütünüyle sona erdiğinde, gözlemleyen gözlemlenen olur ve artık öfkenin var olması olanaksızdır. Öfke ve şiddet yalnızca gözlemleyenle gözlemlenen arasında bölünme varsa söz konusudur. Bu oldukça çok sorgulama, kavrayış, içgörü gerektiren çok karmaşık bir sorundur. Ancak bütün çatışmalardan özgürlük olduğunda barış vardır ve bunun sonucunda sevgi açığa çıkar. Ama zihin kendisinin farkında değilse, kendisini koşullanmalarından kurtarmamışsa ve dolayısıyla özgür değilse, bu sevgi niteliğini bilemez.

Yeni Delhi, 23 Kasım 1967

Geçen gün insanın yalnızca iki temel sorununun olduğunu söylemiştik: özgürlük ve sevgi. Özgürlük düzeni çağrıştırır. Ama düzen, toplumsal düzen bugün karmaşıktır, çelişiktir; düzensizdir. İçinde yaşadığınız toplumu gözlemlerseniz, düzen dediğiniz şeyin özünde düzensizlik olduğunu görürsünüz, çünkü her yerde şiddet var. Herkes birbiriyle yarışıyor, insanlar acımasız, birbirlerine zarar vermek için yarışıyorlar, bu da temelde düzensizliktir. Savaş, nefret, hırs düzensizliktir ve biz düzensizliği düzen olarak kabul ederiz, öyle değil mi? Bu ahlakı, toplumsal ahlakı düzen olarak kabul ederiz, ama yakından gözlemlediğinizde bu düzensizliktir. Bence bu oldukça açık, elbette insan geleneklerle, kendi uygun bulduğu şeylerle körelmemişse.

•

Bunların ve bu farkındalığın köklü bir devrim gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğinin farkına varılabilir mi? —Şimdi! Bir şeyden özgürlük özgürlük değildir—lütfen bunu anlayın, oldukça zor şeylerden söz ediyoruz ve açıklama gerçek şeyle kesinlikle aynı değil; ne yazık ki bir şeyi açıkladığımızda anladığımızı sanırız, oysa anlamayız. Açıklama bir şeydir, gerçeklik başka bir şey. *Ağaç* sözcüğü ağacın kendisi değildir, ama biz sözcükle ağacı birbirine karıştırırız. Dolayısıyla özgürlük dediğimiz şey, bir şeyden—öfke-

den, şiddetten, bu aşırı boyuttaki çaresizlikten—özgürlüktür. Peki bir şeyden özgürseniz, gerçekten özgür olmuş olur musunuz? Lütfen kendi içinize inin, gözlemleyin. Yoksa özgürlük bir şeyden özgürlük değil de bütünüyle başka bir şey midir? Bir şeyden özgür olmak bir tepkidir ve tepki hiç durmaksızın yinelenebilir. Ama bizim sözünü ettiğimiz özgürlük bundan bütünüyle farklı—herhangi bir şeyden olmayan bütünsel bir özgürlük duygusu. Bir şeyden özgür olmanın ne çağrıştırdığının farkında olma, onun bütün yapısının farkında olma niteliği, doğal olarak, tepki olmayan bir özgürlük açığa çıkartacaktır.

*

Öyleyse farkındalık, hiçbir onaylama ya da kınama, hoşlanma ya da hoşlanmama, kabul etme ya da etmeme söz konusu olmaksızın gözlemleyen—yalnızca gözlemleyen—zihnin niteliğidir. Duygularınızın karmakarışık olması, güvenliğinizin, ailenizin, görüşlerinizin, yargılarınızın ve inançlarınızın sarsılması oldukça zor bir durumdur—ama bunlar sarsılacak. Güvenli hiçbir şey yok; her şey değişiyor, ama biz bu değişimi kabul etmiyoruz, dolayısıyla içimizde savaş sürüyor. Öyleyse kendinizi ve çevrenizdeki dünyayı sessizce gözlemlerseniz, bu gözlemin sonucunda özgürlük açığa çıkar—ama bir şeyden özgürlük değildir bu. Yeterince açık mı?

Bu noktayı yakalayabiliyor musunuz bilmiyorum. "Ölümden korkuyorum;" ölüm yarın ya da sonraki gün, zaman içinde olacak bir şey. Olandan olacağa bir aralık var. Düşünce bu durumu gözleyerek deneyimler ve "Öleceğim," der. Düşünce ölüm korkusunu yaratır; yaratmasa hiç korku olur muydu? Peki öyleyse korku düşüncenin sonucu mudur? Düşünce eski olduğundan korku da hep eskidir.

Lütfen bunu dikkatle izleyin. Düşünce eskidir, yeni düşünce yoktur. Aklınıza yeni bir düşünce gelse bile o artık eski bir düşüncedir. Öyleyse korktuğumuz şey eskinin yinelenmesidir; daha önce olanı geleceğe yansıtan düşüncedir. Korkudan düşünce sorumludur, bu böyle, kendiniz de görebilirsiniz. Bir şeyle dolaysızca karşı karşıya kaldığınızda korkunuz yoktur. Yalnızca araya düşünce girdiğinde korku vardır. Öyleyse sorumuz şu: Zihnin bütünüyle, tam anlamıyla şu anda yaşaması olanaklı mı, öyle ki ne geçmiş var olsun ne de gelecek? Ancak böyle bir zihnin korkusu olmaz. Ama bunu anlamanız için düşüncenin, belleğin, zamanın yapısını anlamalısınız. Bunu entelektüel, sözel olarak değil, gerçekten tüm kalbinizle, zihninizle anlamadıkça özgürlük yoktur. Ama bütünsel bir özgürlük olduğunda, zihin düşünceyi korku yaratmadan kullanabilir.

Dolayısıyla korkudan özgürlük kesinlikle gereklidir. Özgürlük kesinlikle gereklidir, çünkü özgürlük yoksa barış yoktur, düzen yoktur, bu nedenle sevgi yoktur; ama sevgi olduğunda istediğinizi yapabilirsiniz. O zaman günah yoktur, çatışma yoktur. Ama sevgiyi ve özgürlüğü anlaması için, insanın önce düzensizlik anlaşıldığında açığa çıkan özgürlük niteliğini sözel anlamının ötesinde anlaması gerekir. Düzensizlikse düşüncenin yapısını ve doğasını anladığınızda anlaşılır, ama konuşmacıya, bir psikoloğa göre değil; onlara göre anladığınızda kendiniz anlamış olmazsınız, bir yetkeye göre anlamış olursunuz. Kendinizi anlamanız için bütün yetkeyi toptan bir yana atmalısınız. Lütfen onaylamayın, bu onay yalnızca sözel, hiç anlamı yok; bunun neden önemli olduğunu görün, çünkü bütün yetkeler, kutsal kitaplar, gurular, dinsel liderler sizi bu korkunç, umutsuz, yalnız, sefil, karmaşık duruma düşürdüler. Onları izlediniz, en azından izler gibi yaptınız, ama şimdi yolculuğa kendi başınıza çıkmalısınız, sizi herhangi bir kitapta, tapınakta bulu-

namayacak bir mutluluğa götürebilecek hiçbir yetke yok. Bu yolculuğa tümüyle kendi başınıza çıkmak zorundasınız. Kimseye güvenemezsiniz; niye birisine güvenesiniz? Niye bir yetkeye güvenesiniz? "Kafam karıştı," "Bilmiyorum," "Sen bilirsin, sen söyle," diyorsunuz. Bu ne demek? Kendi karmaşalarınızdan kaçıyorsunuz, ama karmaşalarınızı anlamak için size bundan kurtulmanızda yardım edecek birini arayamazsınız. Karmaşanın ortaya çıkmasının nedeni bu dışsal yetkedir. Bakın buna, o kadar açık ki.

Özgürlük ve Düzen Üzerine Krishnamurti Eğitim Üzerine*'den, 4. Bölüm*

Düzen olmadan özgürlük var olamaz. Bu ikisi birbirine bağlıdır. Düzeniniz olamıyorsa özgürlüğünüz de olamaz. İkisi birbirinden ayrılamaz. "İstediğimi yapacağım. Yemeğimi istediğim zaman yiyeceğim. Derse istediğim zaman geleceğim," derseniz, düzensizlik yaratırsınız. Başka insanların ne istediğini de göz önüne almalısınız. Her şeyin yolunda gitmesi için okula zamanında gelmelisiniz. Bu sabah on dakika geç gelmiş olsaydım, sizi bekletmiş olurdum. Öyleyse bazı şeyleri göz önünde tutmalıyım. Başkalarını da düşünmeliyim. İnsanlara karşı kibar, düşünceli, ilgili olmalıyım. Bu hem dışsal hem de içsel ilginin, düşünceliliğin, dikkatin aracılığıyla düzen oluşur ve düzenle birlikte özgürlük gelir.

Bildiğiniz gibi dünyanın her yerinde, her gün askerlere emirler verilir, ne yapmalarının zorunlu olduğu, sırayı bozmadan yürümeleri söylenir. Askerler de bu emirlere hiç düşünmeden harfi harfine uyarlar. Bunun insanlara ne yaptığını biliyor musunuz? Size ne yapmaya, ne düşünmeye, neye uymaya, neyi izlemeye zorunlu olduğunuz söylendiğinde, bunun size ne yaptığını biliyor musunuz? Zihniniz körelir, girişkenliğini, çabukluğunu yitirir. Disiplinin bu dışarı-

dan uygulanışı zihni aptallaştırır, sizin öykünmenize, uymanıza yol açar. Ama seyrederek, dinleyerek, çok saygılı, çok düşünceli davranarak kendinizde disiplin sağlarsanız, bu dikkatin, bu dinleyişin, başkalarına saygılı davranışın sonunda düzen açığa çıkar. Düzenin olduğu yerde her zaman özgürlük de vardır. Bağırırsanız, konuşursanız, başkalarının ne söylediğini duyamazsınız. Yalnızca sessizce oturduğunuzda, dikkatinizi verdiğinizde açık seçik duyabilirsiniz.

Seyretmek, dinlemek, saygılı olmak için özgür değilseniz düzeniniz olamaz. Bu özgürlük ve düzen sorunu yaşamdaki en zor ve en önemli sorunlardan biridir. Bu çok karmaşık bir sorundur. Matematikten, coğrafyadan ya da tarihten daha çok üzerinde düşünülmesi gerekir. Gerçekten özgür değilseniz, hiçbir zaman tomurcuk veremezsiniz, iyi olamazsınız, hiçbir zaman güzellik olamaz. Kuş özgür değilse uçamaz. Tohum tomurcuk vermek için, topraktan fışkırmak için özgür değilse yaşayamaz. İnsan dahil her şeyin özgür olması gerekir. İnsanlar özgürlükten korkarlar. Özgürlüğü istemezler. Kuşlar, ırmaklar, ağaçlar, hepsi özgürlük ister, insanlar da istemeliler, ucundan kıyısından değil, bütününü istemeliler. İnsanın düşündüğünü dile getirme, istediğini yapma özgürlüğü, bağımsızlığı yaşamdaki en önemli şeylerden biridir. Öfkeden, kıskançlıktan, acımasızlıktan, zorbalıktan gerçekten özgür olmak—kendi içimizde gerçekten özgür olmak—en zor ve en tehlikeli işlerden biridir.

Yalnızca siz özgür olamazsınız. "Her istediğimi yapmak için özgür olacağım," diyemezsiniz. Çünkü özgür olmak, ne duyumsadıklarını açıklamak, dilediklerini yapmak isteyen başka insanlar da var. Herkes özgür olmak ister—ayrıca öfkelerini, acımasızlıklarını, hırslarını, yarışma arzularını açığa vurmak ister. Dolayısıyla sürekli çatışma vardır. Ben bir şey yapmak isterim, sen de bir şey yapmak istersin, böylece ça-

tışınız. Özgürlük istediğimizi yapmak değildir, insan kendi başına yaşayamaz. Keşiş ya da sanyasi bile istediğini yapmakta özgür değildir, çünkü yapmak istediği şeyden dolayı kendisiyle savaşır, tartışır. Özgür olmak için son derece zeki, duyarlı, anlayışlı olmak gerekir. Ama hangi kültürden olursa olsun, her insan kesinlikle özgür olmalıdır. Dolayısıyla, gördüğünüz gibi, özgürlük düzensiz var olamaz.

Öğrenci: Özgür olmak için disiplinin olmaması gerektiğini mi söylüyorsunuz?

Krishnamurti: Düzen olmadan özgürlüğün olmayacağını ve düzenin disiplin olduğunu dikkatle açıkladım. *Disiplin* sözcüğünü kullanmaktan hoşlanmıyorum, çünkü pek çok anlamla yüklü. Disiplin uyma, öykünme, boyun eğme demek—ama insanlar bütünüyle özgür olmalılar, yoksa yetişemezler, gerçek insanlar olamazlar—düzenli olmanın, dakik, kibar, cömert, korkusuz olmanın ne anlama geldiğini siz kendiniz bulmalısınız. Bütün bunların keşfi disiplindir. Bu da düzeni sağlar. Bulmak için araştırmalısınız, araştırmak içinse özgür olmalısınız. Saygılıysanız, seyrediyorsanız, dinliyorsanız, o zaman özgür olduğunuz için dakik olursunuz, sınıfa hep zamanında gelirsiniz, derslerinize çalışırsınız, öylesine canlı olursunuz ki her şeyi doğru bir biçimde yapmak istersiniz.

Ö: Özgürlüğün insan için tehlikeli olduğunu söylediniz. Neden?

K: Özgürlük neden tehlikeli? Toplumun ne olduğunu biliyor musun?

Ö: Size ne yapmanız ve ne yapmamanız gerektiğini söyleyen büyük bir insan kümesi.

K: Size ne yapmanız ve ne yapmamanız gerektiğini söyleyen büyük bir insan kümesi.

Toplum aynı zamanda belirli bir topluluğun kültürüdür, töreleridir, alışkanlıklarıdır; insanın içinde yaşadığı toplumsal, ahlaksal, törel, dinsel yapıdır, buna genellikle toplum denir. Şimdi, bir toplumdaki her birey istediğini yapsaydı, o toplum için bir tehlike sayılırdı. Burada okulda her istediğini yapsaydın, ne olurdu? Okulda senin dışındakiler için bir tehlike sayılırdın. Öyle değil mi? Bu nedenle insanlar genellikle başkalarının özgür olmalarını istemezler. Gerçekten özgür olan, düşüncelerinde değil, içsel olarak açgözlülükten, hırstan, kıskançlıktan, acımasızlıktan özgür olan biri insanlar için tehlike sayılır, çünkü bu kişi sıradan insandan tümüyle farklıdır. Dolayısıyla toplum ya ona tapar, ya onu öldürür ya da ona ilgisiz kalır.

Ö: Özgürlüğümüzün ve düzenimizin olması gerektiğini söylediniz, peki ama bu nasıl olacak?

K: Öncelikle sırtınızı başkalarına yaslayamazsınız; birisinin size özgürlük ve düzen vermesini bekleyemezsiniz, bu kişi ister babanız, ister anneniz, ister kocanız, isterse öğretmeniniz olsun fark etmez. Bunu siz kendiniz gerçekleştirmelisiniz. Anlamanız gereken ilk şey bir başkasından yiyecek, giyecek ve barınak dışında hiçbir şey isteyemeyeceğiniz. Bir başkasına, gurularınıza, tanrılarınıza büyük olasılıkla soru soramıyorsunuz, hatta onlara bakamıyorsunuz. Hiç kimse size özgürlük ve düzen veremez. Dolayısıyla kendi içinizde düzeni nasıl sağlayacağınızı siz kendiniz bulmalısınız. Başka bir deyişle, kendi içinizde erdemi oluşturmanın ne anlama geldiğini izlemeli ve bulmalısınız. Erdemin—ahlaklı olmanın, iyi olmanın—ne olduğunu biliyor musunuz? Erdem düzendir. Öyleyse kendi içinizde nasıl iyi, kibar, say-

gılı olacağınızı bulmalısınız. Bu saygının, seyredişin sonucunda düzeni ve dolayısıyla özgürlüğü sağlarsınız. Sizlere ne yapmanız gerektiğini, pencereden bakmamanız, dakik olmanız, kibar olmanız gerektiğini söyleyen insanlara bağlısınız. Ama eğer "İstediğim zaman pencereden dışarı bakacağım, ama çalıştığım zaman kitaba bakacağım," derseniz, başkaları size bir şey söylemeden siz kendi içinizde düzeni sağlarsınız.

Ö: Özgür olunca insanın eline ne geçer?

K: Hiçbir şey. Eline ne geçtiğinden söz edersen, gerçekte bunun bir alışveriş olduğunu düşünmüş olursun, değil mi? Bunu yapacağım, siz de lütfen bunun karşılığında bana şunu verin. Size kibar davranıyorum, çünkü bundan kazancım olacak. Ama bu kibarlık değildir. Öyleyse bir şey elde etmekten söz ettiğim sürece, özgürlük yoktur. "Eğer özgür olursam şunu şunu yapabileceğim" derseniz, bu özgürlük olmaz. Bunun için yararcı bir biçimde düşünmeyin. Böyle düşündüğümüz sürece, özgürlük söz konusu olamaz. Özgürlük yalnızca dürtü yoksa varolabilir. Birini size yiyecek, giyecek, barınak verdiği diye sevemezsiniz. O zaman bu sevgi olamaz.

Özgürlük ve Alan
Gelenek ve Devrim'*den, 19. Söyleşi, Madras, 16 Ocak 1971*

Bir formül, bir sonuç olmayan bu özgürlüğe duyulan *ilgi*nin özgürlük olmadığını anlarım. Tamam mı? O zaman zihin şöyle der: "Eğer bu değilse, özgürlük ne?" Sonra da "Bilmiyorum," der.

Bu bilmeyişte bir bilme beklentisinin olduğunu görür. Özgürlüğün ne olduğunu bilmediğimi söylediğimde, bir bekleyiş ve bulma beklentisi vardır. Bu da zihnin gerçekte bilmediğini söylemediği, ama bir şeyin olmasını beklediği anlamına gelir.

Bunu görüyorum ve bir yana atıyorum.

Dolayısıyla gerçekten bilmiyorum.

Beklemiyorum, beklenti içinde değilim. Bir şeyin olmasını, dışarıda bir aracıdan bir yanıt gelmesini ummuyorum. Hiçbir şey beklemiyorum. Bu kadar. İşte ipucu bu.

Bunun 'o' olmadığını biliyorum. Burada özgürlük yok. Ye-

nilik var ama özgürlük yok. Yenilik özgürlük yaratamaz. İnsan, asla özgür olamayacağı, bu dünyada yaşamaya mahkum olduğu düşüncesine başkaldırır. Başkaldıran akıl değildir, bütün organizmadır, bütün algıdır. Doğru mu? "Bu 'o' olmadığına göre, özgürlüğün ne olduğunu bilmiyorum" der. Bir şey beklemem, özgürlüğün ne olduğunu bulmayı ummam ya da denemem. Gerçekten bilmiyorumdur. Bu bilmeyiş özgürlüktür. Bilmek tutsaklıktır. Mantıksal olarak bu doğrudur.

Yarın ne olacağını bilmiyorum. Bunu için geçmişten, bu alandan özgürüm.

Alanın bilinmesi tutsaklıktır, alanın bilinmemesi de tutsaklıktır.

Bakın beyefendi, dünü biliyorum. Dün ne olduğunu biliyorum. Dün ne olduğunu bilmek tutsaklıktır.

Öyleyse bir bilmeme hali içinde yaşayan zihin özgür bir zihindir. Değil mi?

Gelenekçiler "Bağlanmayın" dediklerinde yanıldılar. Bütün ilişkileri yadsıdılar. İlişki sorununu çözemiyorlardı, ama "Bağlanmayın" dediler ve bütün ilişkilerden kaçtılar. "Uzak durun" dediler ve bu nedenle geri çekilip soyutlandılar.

Bu alanın bilgisiyle yaşamak tutsaklıktır. Ama tutsaklığı bilmemek de özgürlük değildir.

Dolayısıyla bilinenin alanında yaşayan bir zihin her zaman tutsaktır. Hepsi bu.

Zihin "Bilmiyorum," başka bir deyişle "Dün bitti" diyebilir

mi? Tutsaklık sürekliliğin bilgisidir.

Soran: Bunun peşinden gitmek katı olmayı gerektiriyor.

Krishnamurti: Katı sözcüğünü kullanmayın. Bu olağanüstü incelik gerektiriyor. Gerçekten bilmediğimi söylediğimde gerçekten de bilmiyorum. Nokta. Bunun ne demek olduğuna bakın. Bu gerçek bir alçakgönüllülük, gerçek bir ciddilik duygusu demektir. O zaman dün sona ermiştir. Öyleyse dünü sona erdiren insan gerçekten yeniden başlıyordur. Bunun için ciddi olması gerekir. Gerçekten bilmiyorum; bu ne kadar da olağanüstü bir şey. Yarın ölüp ölmeyeceğimi bilmiyorum. Dolayısıyla hiçbir zaman hiçbir sonuca varma olasılığı yok, bu da hiçbir yükün olmaması anlamına gelir. Yük bilmektir.

S: Biri bu noktaya gelip orada kalabilir mi?

K: Kalmanız gerekmez.

S: Zihnin bir geri dönüş yolu var. Sözcükler sizi yalnızca bir noktaya kadar götürüyor. Geri dönmek için yer yok.

K: Yavaş ilerleyin. Bunu böyle ortaya koymayalım. Bunu görüyoruz. Ayrılmaktan söz eden adamı, atman'ı uyduran adamı görüyoruz. Diyoruz ki: "Bak, bunların ikisi de yanlış. Bu alanda özgürlük yok."

Sonra soruyoruz: "Hiç özgürlük var mı?" Ben diyorum ki: "Gerçekten bilmiyorum." Bu benim geçmişi unuttuğum anlamına gelmez. Bu "Bilmiyorum"da geçmişi ne hesaba katmak vardır, ne bir yana atmak, ne de kullanmak.

Bütün söylenen şu: "Geçmişte özgürlük yoktur." Geçmiş

bilgidir, geçmiş birikimdir, geçmiş akıldır. Bunda özgürlük yoktur.

"Özgürlük var mıdır" diye sorulduğunda, insan "Gerçekten bilmiyorum" der.

S: Ama beyin hücrelerinin yapısı aynı kalır.

K: Beyin hücreleri son derece esnekleşir. Esnek olduğu için karşı koyabilir, kabul edebilir; devinim vardır.

S: Eylem diye bir şeyin olduğunu görüyoruz. Biz şu ana kadar yalnızca etkinliği biliyoruz. Etkinliğe kesinlikle karşı koyamıyoruz. Sürüp gidiyor. Salt etkinlikten vazgeçtiğimizde, bu artık eyleme engel olmaktan çıkıyor. Normal gündelik yaşam bitmek bilmeyen bir süreç.

K: Eylemin ne olduğunu mu soruyorsunuz? Bilmeyen biri için eylem ne demektir? Bilen adam bilgiden yola çıkarak hareket eder; eylemi, etkinliği her zaman tutsaklıktır, tutsaklığı geleceğe yansıtır. Her zaman bilinenin alanı içindedir.

Brockwood Park, 9 Eylül 1972

İnsan özgürlüğün ne olduğunu nasıl öğrenecek? Baskıdan, korkudan, kaygı duyduğumuz bütün o küçük şeylerden özgürlük değil, ama korkumuzun, düşmanlığın ana nedeninden özgürlük, içinde bu şaşırtıcı çelişkinin, bu korkutucu haz arayışının, bütün kiliseleri ve rahipleriyle yarattığımız bütün tanrıların bulunduğu varlığımızın en derinlerdeki köklerinden özgürlük—bunları siz de biliyorsunuz. O zaman, bana öyle geliyor ki, varlığınızın çevre kenarlarında mı yoksa tam merkezinde mi özgürlük istediğinizi kendinize sormalısınız. Eğer özgürlüğün ne olduğunu varoluşun ta kaynağında öğrenmek istiyorsanız, o zaman düşünceyi öğrenmeniz gerekir. Bu soru açıksa, sözel açıklama değil, açıklamadan çıkardığınız fikir değil, ama duyumsadığınız şey gerçek saltık gereklilikse, o zaman birlikte bir yolculuğa çıkabiliriz. Çünkü bunu anlayabilirsek, bütün sorularımız yanıtlanacaktır.

Öyleyse insan öğrenmenin ne olduğunu bulmalı. Öncelikle düşünceden özgürlüğün olup olmadığını öğrenmek istiyorum—düşünceyi nasıl kullanacağımı değil, bu daha sonraki bir sorudur. Zihin hiç düşünceden özgür olabilir mi? Bu özgürlük ne anlama gelir? Biz yalnızca bir şeyden özgürlüğü biliriz—korkudan özgürlük, şundan bundan özgürlük, kaygıdan, onlarca şeyden özgürlük. Hiçbir şeyden özgürlük olmayan, kendi başına, kendinde özgürlük olan bir özgürlük var mıdır? Ve bu soruyu sorduğumuzda yanıt dü-

şünceye mi bağlıdır? Yoksa özgürlük düşüncenin var olmaması mıdır? Anlıyor musunuz? Öğrenmek dolaysızca algılamak demektir, bu nedenle öğrenme zaman gerektirmez. Bunu görüyor musunuz bilmiyorum. Lütfen, bu gerçekten de olağanüstü ölçüde önemli!

*

Öğrenmek zamanı çağrıştırır. Bir dil, bir teknik, bir yöntem öğrenmek, mekanik konusunda belirli bir bilgi elde etmek zaman alır; aylar, yıllar gerektirir. Piyano ya da keman çalmayı, bir dili öğrenmek gerçekte bilgi ezberlemek, elde etmek, uygulama yapmaktır, bu da edime dönüştürülür ve biz yalnızca bununla ilgileniriz; bütün insanlar yalnızca bununla ilgilenir, çünkü bu onlara güç, konum, bir geçinme aracı, vb. kazandırır. Ama ben kendime öğrenmenin dolaysızca olması gerektiğini, öğrenmenin görme ve eyleme geçirme olduğunu, öğrenmeyle eyleme geçirme arasında boşluk olmadığını söylüyorum. Başka bir deyişle, bir dil öğrenmek için zaman gerekir. Peki özgürlüğü öğrenmek için zaman gerekir mi? Anlıyor musunuz? Zihnin, ne kadar genişletilirse genişletilsin, bu genişleme ne kadar yapmaya değer, olağanüstü olursa olsun, düşünce kalıbı içinde işlediği sürece özgürlük olmadığını görmesi için zaman gerekir mi? Bunu görmesi için, özgürlüğün o kalıp içinde olmadığı gerçeğini anlaması için zaman gerekir mi? Başka bir deyişle, bunun hakikatini görmek zamanınızı alacak mı? Sorumu anladınız mı? Bakın, bana düşüncenin bu dünyada neler yaptığını açıkladınız, yine düşüncenin ürettiği yeni bir modelin farklı bir davranış getirmeye yardımcı olacağını açıkladınız. Sizin açıklamanız ve benim bu açıklamayı kabullenmem, bu mantıksal süreç, sözlü iletişim, bana tanıdık gelen sözcüklere başvurmanız—bütün bunlar zaman alır, öyle değil mi? Bütün bunların sonunda zihin yine de özgür

değildir, yine de o kalıbın içindedir. Birbirimizi izleyebiliyor muyuz? Ve siz bana özgürlüğü öğrenmenin dolaysızca olduğunu ve özgürlüğü anlamak için hiç düşünceden yararlanmamamı söylüyorsunuz. Ben de kendi kendime sen neden söz ediyorsun diyorum. Anlamıyorum, çünkü tek bir aracım var, o da düşünmek. Onu yanlış, doğru, kurnaz ya da soylu bir biçimde kullanmış olabilirim, ama o benim elimdeki tek araç. Ve siz bana o aracı bir yana bırakmamı söylüyorsunuz. Düşüncenin etkinliklerini öğrenmeyin, bunlan zaten biliyorsunuz, bakmayı öğrenin—öğrenmek dolaysızdır. Zaman olmadan özgürlüğün ne olduğunu öğrenin. Birbirimizi izleyebiliyor muyuz? Sorumu anlıyor musunuz? Başka bir deyişle, algılamak öğrenmektir ve zaman gerektirmez, zaman temelde düşüncenin devinimidir ve düşünce yoluyla özgürlüğün ne olduğunu öğrenemezsiniz. Özgürlüğü öğrenebilmeniz için düşünce bütünüyle sessiz olmalıdır.

Soran: Nasıl sessiz olabilir?

Krishnamurti: Dinleyin. 'Nasıl' yok—görüyor musunuz? 'Nasıl' dediğiniz anda bir yöntem, bir uygulama istiyorsunuz demektir, bu da yine düşünce kalıbının içinde olmaktır.

Öyleyse sorunumuz şu: Düşünce yerli yerindedir, yoksa siz ve ben birbirimizle iletişim kuruyor olamazdık. Ama iletişimi öğrenebilmem için dili öğrenmem gerekir, siz de ben de İngilizce bildiğimiz için iletişim kurabiliriz, İngilizce öğrenmekse zaman alır. Özgürlük içgörüsü zaman almaz, ama "Özgürlüğün ne olduğunu öğrenmeliyim," diyen düşünce işlerse, devinirse, özgürlük içgörünüz olamaz—değil mi? Dolayısıyla şöyle bir sorun ortaya çıkar: Düşünmeye alışığım, bu benim tek aracım, düşünmek üzere eğitildim, ye-

tiştirildim, bütün koşullanmam, bütün varoluşum buna dayalı, bütün ilişkilerim düşüncenin yarattığı imgelere bağlı. Ve siz çıkıp bana "O aracı kullanma, bak, algıla, öğren, içgörü sahibi ol," diyorsunuz. Ben de "Zihnim böylesine koşullanmışken, düşünceye ilişkin şeylerle böylesine yüklüyken nasıl içgörü sahibi olabilirim, nasıl bir başka şeyi görebilmek için bundan özgür olabilirim?" diye soruyorum. Öyle değil mi? Yanlış soruyu sordunuz. "Bundan özgür olmalıyım"—mekanik düşünme sürecidir bu—diyorsanız, yanlış bir soru sormuş olursunuz, çünkü yeni olanı öğrenmiyorsunuz demektir. O anda bile eskiyle ilgileniyorsunuz demektir ve eskiyle ilgilendiğiniz sürece eskiyle kalırsınız. Bütün bunları anlıyor musunuz?

Dolayısıyla gerçek soru şu: Zihin, eskinin bütün içeriğini bildiği halde, şimdi onunla ilgilenmeyebilir mi, çünkü şimdi bir şeyi bambaşka bir boyutta sorguluyoruz? Bu sorgulama özgürlük gerektirir; eskiyi anlamanız ve onu tersyüz etmeniz, denetlemeniz, bastırmanız, ona egemen olmanız değil, eskiden tümüyle uzaklaşıp yeniyi öğrenmeniz gerekir, bu da zaman almaz. Anladınız mı? Bütün bunlar kulağa çelişkili ve saçma gibi geliyor—ama öyle değil.

S: Kuşkusuz düşünce algıdan önce gelmek zorunda, değil mi? Düşünmeyi durduramayız.

K: Tam da öyle. Düşünmeyi durduramazsınız.

S: Gökten düşen bir şey değil.

K: Bunu anlıyorum. Yeni bir şey görmek isterseniz ne yaparsınız? Siz buluşlarla ilgileniyorsunuz, bir mucitsiniz. Bütün o eski şeyleri biliyorsunuz, yeni bir şey bulmak istiyorsunuz. Ne yaparsınız? Eskiye mi tutunursunuz? Alışık oldu-

ğunuz eski; eskinin ne olduğunu bilirsiniz, eskinin bütün düzeneğini. Bunu şimdiye taşırsanız, yeni bir şey bulamazsınız. Peki o zaman ne yaparsınız? Yapmanız gereken eskiyi bırakmak. Eskiyle aranızda bir boşluk olmalı, böylece yeni bir şey ortaya çıkabilir. Bir boşluk olmalı. Eskinin bütün anlamını—eskinin yeniyi doğuramayacağını—gördüğünüzde bu boşluk oluşur. Hepimiz yeniyi isteriz, çünkü eskiden sıkılırız, artık ona dayanamayız, eskinin ne olduğunu bilirsiniz, yeniyi istediğimiz halde zinciri nasıl kıracağımızı bilemeyiz. Bu nedenle "Sana zincirin nasıl kırılacağını öğreteceğim," diyen gurular, öğretmenler ve bütün o saçma insanlar vardır. Ama onların zinciri kırması da yine düşünce kalıbı içindedir—öyle değil mi? "Bunu yap, şunu yap, bunu düşün, şunu düşün," derler—düşünce dizgesine sıkışıp kalmışlardır. Bunu görürseniz, bu konuda bir içgörünüz olursa, içgörünüzün olması zaman gerektirmez. Bunu görebiliyor musunuz? Bütün bu dinsel yapının, çevresindeki bütün o örgütün, papaların, rahiplerin ne kadar saçma olduğunu—izleyebiliyor musunuz?—bütün bunların saçmalığını bir anda görürsünüz. Çocukça şeylerle oynayan yetişkin insanlar. İçgörünüz olduğu anda hepsi sona erer. "Nasıl içgörü sahibi olacağım?" derseniz, gerçekten dinlememişsiniz demektir. Kiliselere, inançlara, ideolojilere tutunuyorsunuz ve "Bunların gitmesine göz yumamam, çünkü korkuyorum," "Komşum ne düşünür?" "İşimden olurum," diyorsunuz demektir. Öyleyse dinlemek istemiyorsunuz, öyleyse sorun bu; algıyı, içgörüyü nasıl elde edeceğiniz değil, düşüncenin oluşturduğu bütün her şeyin tehlikesini dinlememeniz. İçgörünüzün olması için dinlemelisiniz, her şeyi bırakmalı ve dinlemelisiniz. Şu güvercini dinlerseniz—adlandırmadan, yargılamadan, gerçekten dinlemektir bu—o zaman dinlediğinizde içgörünüz de vardır, tamam mı?

Dolayısıyla özgürlük—göreceli değil, saltık özgürlük—yal-

nızca zihin düşünceyi, düşüncenin yerini ve düşünce özgürlüğünü anladığında olanaklıdır. Peki bütün bunlan söyledikten sonra hangi noktadayız? Çünkü siz ve ben birlikte öğreniyoruz. Buraya gelmek için zaman harcadınız, enerji ve para harcadınız, peki öğreniyor musunuz, yoksa yalnızca ezberliyor musunuz? Yalnızca ezberliyorsanız, o zaman başkalarının söylediklerini yineleyeceksiniz, bu nedenle ikinci el insanlara dönüşeceksiniz. Lao-Tze'nin, Buda'nın, Marks'ın söyledikleri yerine K'nın söylediklerini yineleyeceksiniz ve yine ikinci el olacaksınız; oysa eğer öğrenirseniz, o sınıftan, bütün o çöplükten tümüyle çıkacaksınız.

Öyleyse neredeyiz? Özgürlüğe ilişkin bir içgörü, düşünceden özgürlüğe ilişkin bir içgörü var mı? Düşünceden özgürlüğe ilişkin bir içgörü varsa, o özgürlükte düşünce mantıklı, sağlıklı, nesnel, kişisellikten uzak işleyebilir. O zaman ben (I), böylesine ağır bir biçimde koşullanmış olan, sabahtan akşama kadar, uyurken, düş görürken, uyandığında düşünceyi kullanan ben—zihin durmaksızın düşünceyle uğraşır—böyle biri içinde düşüncenin olmadığı özgürlüğe ilişkin nasıl bir içgörü sahibi olabilir? Lütfen bu soruyu kendinize sorun. Bu soruyu kendinize sorduğunuzda, düşünce bu soruya yanıt veriyor mu? Eğer yanıt veriyorsa özgürlük yoktur, ama bu soruyu gerçekten ciddi, yoğunlukla, tutkuyla soruyorsanız, bulmak istediğinizde, peşinden koşmadığınız özgürlüğün orada olduğunu göreceksiniz. Arayış düşüncenin devinimidir.

Saanen, 1 Ağustos 1976

Soran: Özgür olmak için tek başına olmanız zorunlu mu ve bu özgürlükte başka bir insanla ilişkiniz nedir? İnsan ilişkisinde özgürlük olamaz mı?

Krishnamurti: Soru şu: Özgürlük tek başınalığı mı gerektirir? Soru buydu değil mi? *Tek* sözcüğü sözlükte 'bire indirgenmiş, tümüyle bir' anlamını taşır. Tek başınalığı engelleyen ben merkezli etkinlik varsa nasıl özgürlük olabilir? Öyle değil mi? Hiç durmadan kendimle—sorunlarımla, kaygılarımla, kanımla, yemeğimle, bunun gibi şeylerle—ilgilenirsem, hiç durmadan bunlarla uğraşırsam, zihnim ben merkezli pek çok şeyle uğraşırsa, tek başınalık olamaz, olabilir mi? Öyleyse özgürlük hiçbir şeyle uğraşmayan bir zihindir. Ne olursa olsun, zihin bir şeylerle, tanrıyla, kaygılarla, parayla, cinsellikle, hazla uğraştığı sürece—hepimiz bunu yapıyoruz, hepimiz bir şeyle uğraşıyoruz—bu uğraşma sürdükçe, kuşkusuz özgürlük olamaz.

Özgürlük varsa şöyle sorulur: Bu özgürlükte—eğer böyle bir özgürlüğünüz varsa—ilişki nedir? Önce bu özgürlüğünüz olsun, önce onu bulun. Ama özgür olmadan ilişkinin ne olduğunu soruyoruz. Soruyu küçümsemeye çalışmıyorum. Ama gerçek şu ki, zihinlerimiz konuşup durmakla, gururla, kendini beğenmişlikle, her türlü şeyle, kendine acımayla uğraşıp duruyor. Böyle bir zihin hiç özgür olabilir

mi? Özgür olduğunda tek başına değil midir? Çünkü zihni uğraşıp duran başka birinden bütünüyle farklıdır. Bunu görebiliyor musunuz acaba? Tamam mı?

Öyleyse, eğer bir adam, bir insan sürüp giden uğraşından özgürse, ilişkisi nedir? Bunu bulabilir mi? Bunu bulabilmesi için kendisini uğraşlarının, bilincinin bütün içeriğinden kurtarmalıdır, bu da özgürlüktür. Siz özgürseniz, ama bir başkası özgür değilse, ne olur? Siz bir insan olarak bütün kaygılardan, uğraşlardan özgür olabilirsiniz, ama bir başkası değilse, ikinizin arasındaki ilişki nedir? Özgür insanın özgür olmayana karşı sorumluluğu nedir?

Sevgiden konuşmak istemiştiniz. Olağanüstü uğraşlarla, sorunlarla yüklü olmayan bir insanın özgür olmayan bir başkasıyla ilişkisi nedir? Bu ilişkide sevgi var mıdır? Yoksa ancak o zaman mı sevgi vardır? Şimdi bakın, *sevgi* sözcüğüyle ne demek istiyoruz? Dikkatli olun! Sözcüğü o şeyden ayırmak; sözcüğü duygudan ayırdığınız zaman bu şey nedir? Bir başkasını seviyorsunuz—sevdiğiniz şey nedir? Lütfen, bir başkasını seviyorsunuz, değil mi—karınızı, kocanızı, kızınızı, oğlunuzu seviyorsunuz. O sözcüğü kullandığınızda, sözcük sizin için ne anlama geliyor? Sevginin dürtüsü var mı? Lütfen başınızı sallamayın, bizim için var. Çünkü bir başkasıyla sevişiyorsunuz, onu rahatlatıyorsunuz, ona yemek yapıyorsunuz, ona bağımlısınız, sahipsiniz, egemensiniz, onu itip kakıyorsunuz—sahiplenme, bağlılık, bu sözcük bütün bunları çağrıştırır. Kıskançlık, öfke, nefret, endişe, korku—çünkü o insanı kaybedebilirsiniz, bütün bu duygular kabarır ve biz buna sevgi deriz. Alay etmiyoruz, yalnızca olgulara bakıyoruz.

•

Sevginin ne anlama geldiğini keşfetmesi için, insanın bütün bunlardan özgür olması gerekmez mi? Bağlılıktan özgürlük—şimdi bunu ele alalım. Bağlı olduğunuzda, neye bağlısınız? Bir masaya bağlı olduğunuzu varsayalım, bu bağlılık neyi çağrıştırır? Haz, sahiplenme ve onu kullanma gibi şeyler. Peki bir insan başka bir insana bağlıysa ne olur? Birisi size bağlıysa, size bağlı olan kişinin duyguları nedir? Bu bağlılıkta sahip olma gururu, egemenlik duygusu, onu, o kişiyi yitirme korkusu, dolayısıyla kıskançlık, daha çok bağlanma, daha çok sahiplenme söz konusudur—öyle değil mi? Bundan da kıskançlık, endişe doğar. Peki bağlılık yoksa, sevgi, sorumluluk da yok mu demektir? Sorumu anlıyor musunuz? Çoğumuz için sevgi insanlar arasındaki bu korkunç çatışma anlamını taşır, böylece ilişki sürekli bir kaygıya dönüşür—bütün bunları söylememe gerek bile yok, siz de biliyorsunuz—biz buna sevgi deriz. Ve sevgi dediğimiz bu korkunç gerginlikten kaçmak için her tür eğlence aracımız vardır: televizyon ya da—kullandığım sözcükler için kusura bakmayın—din. Olağanüstü! Kavga eder sonra kiliseye ya da tapınağa gideriz, sonra eve döner yine kavgaya başlarız. Bu böyle hiç durmadan sürüp gider.

Öyleyse bir insan bütün bunlardan özgür olabilir mi? Yoksa bu olanaksız mı? Olanaklı değilse, yaşamımız sürekli bir kaygı içinde kalır, bundan da her tür sinirsel davranış, inanç, tutum doğar. Bunca şey çağrıştıran bağlılıktan özgür olunabilir mi? İnsanın bağlılıktan özgür olması, ama yine de sorumluluk duyması olanaklı mı?

Bağlılıktan özgür olmak, karşıtı—ayrılmak—anlamına gelmez. İzliyor musunuz? Bunu anlamak çok önemli. Bağlı olduğumuz zaman, bu bağlılığın acısını, kaygısını biliriz ve "Tanrı aşkına, kendimi bütün bu dehşetten uzaklaştırmalıyım," deriz. Bu kez de ayrılma savaşı ve çatışma başlar. Oy-

sa gözlemlerseniz, olgunun ve sözcüğün—bağlılık sözcüğünün ve bu sözcükten, duygudan özgürlüğün—farkında olursanız, o duyguyu yargılamadan gözlemlerseniz, bu gözlem sonucunda ne bağlılık ne de ayrılık olan oldukça farklı bir devinimin gerçekleştiğini görürsünüz. Bunu anlıyor musunuz? Bunu konuştuğumuz sırada anlıyor musunuz, yoksa yalnızca sözcükleri mi dinliyorsunuz? Bağlı olduğunuzu biliyorsunuz, değil mi—neye bağlı olduğunuz önemli değil, bu ileri ölçüde bağlı olduğunuz bir şey ya da kişi, bir inanç, önyargı, sonuç, ev, insan, ideal olabilir. Bağlılık insana çok büyük güven verir, ama bu bir yanılsamadır—değil mi? Bir şeye bağlı olmak yanılsamadır, çünkü o şey elinizden gidebilir. Dolayısıyla bağlı olduğunuz şey ona ilişkin oluşturduğunuz imgedir. Bunu anlayabiliyor musunuz?

Bu bağlılıktan özgür olabilir misiniz, öyle ki görev olmayan bir sorumluluk ortaya çıksın? O zaman, bağlılık olmadığında sevgi nedir? Sorumu anlıyor musunuz? Bakın: Eğer bir ulusa bağlıysanız, o ulusun soyutlanması amacına tapıyorsanız, ki bu yüceltilmiş bir kabilecilik örneğidir; ona bağlısınız demektir. Bu neye yol açar? Her şeyi parçalar, öyle değil mi? Ben bir Hindu olarak ulusuma son derece bağlıyım, siz de ulusunuza bağlısınız: Alman, Fransız, İtalyan, İngiliz. Ayrıyız. Bu yüzden savaşlar ve bütün o karmaşalar sürüp gidiyor. Peki bağlılık yoksa, bağlılığınız yoksa ne olur? Bu sevgi midir? Bunu anlıyor musunuz acaba? Birbirimizi biraz olsun anlıyor muyuz?

Öyleyse bağlılık ayırır—değil mi? Ben kendi inancıma bağlıyım, siz kendi inancınıza bağlısınız, bu nedenle ayrılık var. Bunun sonuçlarını, etkilerini görün. Bağlılığın olduğu yerde ayrılık vardır, dolayısıyla çatışma vardır. Çatışmanın olduğu yerde ise sevgi olamaz. Peki bir adamla bir kadının, bir adamla bir başka adamın, vb. ilişkisi nedir? Özgürlük ol-

duğunda bir başkasıyla ilişkisi nedir? Anlıyor musunuz? Bağlılıktan, onun bütün etkilerinden özgürlük. Bu başlangıç mıdır—yalnızca *başlangıç* sözcüğünü kullanıyorum, hemen üzerine atlamayın—bu şefkatin başlangıcı mıdır? Anlıyor musunuz? Ulus yoksa, herhangi bir inanca, sonuca, ideale bağlılık da yoktur, o zaman o insan özgür bir insandır. Ve bir başkasıyla ilişkisi özgürlüğün, sevginin, şefkatin sonucudur, öyle değil mi? Bütün bunları anlıyor musunuz acaba?

Saanen, 13 Temmuz 1978

Bedenlerimizle, deneyimlerimizle, evle, aileyle, ulusla, belirli bir ideoloji ya da inançla özdeşleşme, 'kendi', 'ben' (me), 'ego' üzerinde sıkça durmaya yol açtı. Bu da birey fikrini, biz insanların birbirimizden ayrı, farklı bireyler olduğumuz fikrini doğurdu. Bireyselliğe verilen bu önem pek çok zarara yol açtı. Aileleri parçaladı—bunun farkında mısınız bilmiyorum—gelişmede, teknolojide kusursuzluğu, tikel insan, birey, bireysel girişim açısından en yüksek çabayı sağladı. Buna karşın totaliter ideolojiler de var. Öyleyse bu iki karşıt söz konusu. Bir yanda özgürlük, sözde özgürlük, öte yanda birkaç kişininki dışında hiç özgürlüğün olmaması. Dünyayı gözlemlerseniz göreceksiniz, bireyin yetkinliği yalnızca teknoloji dünyasında değil, sanat dünyasında da belirli yararlı sonuçlar getirdi. Peki birey özgür olduğunu düşünse de, gerçekten özgür mü? İşin öte yanında yalnızca az sayıda kişinin özgür olduğu, bunun dışında özgürlüğün olmadığı totalitercilik var.

Şimdi, bunun hakikati ne? Özgürlüğün olması gerektiği ortada. *Özgürlük* sözcüğüyle ne demek istiyoruz? Bir kez daha bu soruyu kendimize sorduğumuzu, soruyu konuşmacının değil, sizin sorduğunuzu anımsayalım. Dediğimiz gibi, burada konuşmacı yok. Siz de ben de konuşmacıyız. Siz ve ben—konuşan bu kişi—şu soruyu sorguluyoruz: Bir yanda bütün belirlenimleri, ulusu, evi, ailesi, kapitalizmi ve sosya-

lizmiyle bireyselliğe verilen olağanüstü önem; öte yanda ideolojik toplumla özdeşleşme söz konusu. Bu durumda az sayıda insan için toplum en önemli şey haline gelir. Bunu sorgularken, öncelikle biz insanların ne yapmaya çalıştığını sormamızı öneriyorum. Biz insanlar—Bay Şu ya da Bayan Şu değil—etiketleri, ulusları, başka insanların ağzımızdan içeri tıktığı ve bizim başkalarının ağızlarından içeri tıktığımız bütün o çöpler olmadan biz insanlar—bu dünyada ne yapmaya çalışıyoruz? Neyin peşinde koşuyoruz, ne araştırıyor, ne arıyoruz? Bunlarla ilgili bir soru da şu: Özgürlük nedir? Özgür olduğumuzu düşünüyoruz, çünkü paramız ve isteğimiz varsa yolculuk edebiliyoruz, Amerika'ya ya da istediğimiz başka bir yere gidebiliyoruz.

Peki özgürlük nedir? Çoğumuz, en azından ciddi, düşünceli ve farkında olanlarımız, kaçınılmaz olarak bu soruyu sormuştur: Özgürlük nedir? Bir birey olarak istediğinizi yapabilmek özgürlük müdür? Özgürlük izin verme etkinliği midir? Başka bir deyişle, herkes istediğini yapar. Tanrıya inanmak istiyorsa inanır. Uyuşturucu alıp seks yapmak ya da bunun gibi şeyler istiyorsa özgürdür, parası ve eğilimi varsa istediğini yapar. Bu tür bir etkinliği özgürlük olarak kabul etmişiz: ne isterseniz, neden hoşlanırsanız, neyi gerçekleştirmek isterseniz onu yapmak ya da özgürlükte kimlik bulmak. Bütün bunları biliyorsunuz, değil mi? Bu özgürlük mü? Yoksa özgürlük tümüyle farklı bir şey mi? Biz özgürlüğün bir şeyden, yoksulluktan özgürlük, evlendiğimiz ama artık istemediğimiz birinden özgürlük olduğunu, bu kişiden boşanmakta özgür olduğumuzu düşünürüz. İş dünyasında ya da psişik dünyada etkinlik alanımızı seçmekte özgür olduğumuzu, inanmak istediğimize inanmakta özgür olduğumuzu düşünürüz. Katolik, Protestan olmayı ya da hiçbir şeye inanmamayı seçmekte özgür olduğumuzu düşünürüz. Bütün bunları biliyorsunuz.

Peki bu özgürlük mü? Lütfen bu soruyu kendinize sorun, bana değil. Aynaya bakıyorsunuz, kendinize bakıyorsunuz, bütün psişik yapımızı sorguluyorsunuz. Bizim koşullanmamız yapmak istediğimiz şeyi yapmak oldu. Bizi bir şey yapmaya, sağa ya da sola gitmeye ya da başka bir şeye itenin ne olduğunu hiç sorgulamadık. Bir ulusla, aileyle, kocayla, kız arkadaşla, inançla, dogmayla, ritüelle, gelenekle kendimizi özdeşleştirme olduğu sürece özgürlük var mı? Bütün bunları izliyor musunuz? Bu soruları siz soruyorsunuz. Ben yalnızca sizin sorgulamanızı dile getiriyorum. Yeniden vurgulayalım, biz burada yetke değiliz, konuşmacı söz konusu olduğunda yetke, üstünlük diye bir şey yok. Dogmalar yok, inanç yok. Ve eğer konuşmacı biraz üzerinize gidiyorsa, söyledikleri saldırgan, ısrarcı açıklamalar değil, kendisi doğalında öyle.

Dolayısıyla biz bir şeyden başka bir şeye ya da başka bir şeyden daha başka bir şeye geçmek anlamına gelmeyen bütünsel bir özgürlüğün olup olmadığını sorguluyoruz. Bu bütünsel özgürlük duygusunu, böyle bir şeyin olup olmadığını sorguluyoruz. Zihin, düşünce, duyum, duygular kendilerini belirli bir nesneyle, bir eşya parçasıyla, bir insanla ya da bir inançla özdeşleştirdikleri sürece özgürlük var mı? Kuşkusuz yok. Kendinizi bir şeyle özdeşleştirdiğiniz anda özgürlüğü yadsımış olursunuz. Üstün bir varlık ya da bunun gibi bir görüşü beğendiğim için kendimi bununla özdeşleştirirsem ve buna dua edip tapınırsam, özgürlük olabilir mi? Böylece bir özdeşleştirme süreci olduğu sürece özgürlüğün olmadığını keşfediyoruz—öyle değil mi?

Lütfen, sözcükler tehlikelidir. Size önerim, söylenenleri kendi sözcüklerinize, kendi dilinize, kendi görüşünüze dönüştürmeyin, kullandığımız sözcükleri gerçekten dinleyin, çünkü o zaman doğrudan bir iletişim kurabiliriz. Tamam,

şöyle söyleyeyim: Dil—yani sözcüklerin kullanılması, anlamları, dizilişleri—bizi yönlendirir, değil mi? "Ben bir Fransızım," dediğinizde sözcük etkindir ve bizi belirli bir kalıba zorlar. Dolayısıyla dil bizi kullanır—değil mi? Bunu fark ettiniz mi bilmiyorum. *Komünizm, Sosyalizm, Kapitalizm, Katolik, Protestan, Hindu, Yahudi* ya da başka bir sözcük kullandığınızda, bu sözcükler bize etki eder ve bizi belirli biçimlerde düşünmeye zorlar—öyle değil mi? Öyleyse dil bizi yönlendiriyor, bizi kullanıyor. Bunun farkında mısınız bilmiyorum. Ama dili siz kullanıyorsanız—onun sizi kullanmasına olanak vermiyorsanız—o zaman sözcükleri duygusal içeriklerinden uzak kullanıyorsunuz demektir. O zaman tam bir iletişim kurmak olanaklıdır. Birlikte yol alabiliyor muyuz? Lütfen bunu anlayın, çünkü özgürlüğü sorgulamamızın sonucunda, kimliğin özgürlüğü yok ettiği, engellediği, sınırladığı yönündeki farkındalığımızın sonucunda ortaya çıktığını düşündüğüm—henüz emin değilim—bir konuya gireceğiz. Özgürlüğün sınırlanmasıyla yetinebiliyorsanız, bunun sonuçları olan ayrılığın, sürekli iletişim kopukluğunun, çaba, savaş, şiddet ve başka pek çok şeyin de farkında olmalısınız.

Kendimizi sorgularken de, dilin bizi yönlendirmediğinin, *Komünizm* sözcüğünü kullandığımızda bundan duygusal olarak uzak olduğumuzun farkına varmalıyız. Ya da eğiliminiz varsa kapitalist Amerikan dünyası da diyebiliriz, fark etmez. Öyleyse eğer bu konulara girmek istiyorsanız—sizi buna kesinlikle zorlamıyorum—dilin bizi yönlendirmediğinin ciddi boyutta farkında olmalısınız, böylece sözcükleri bütün yalınlıklarıyla, hiçbir duygusallık katmadan, gerçek anlamlarıyla kullanabiliriz. O zaman siz ve ben sürekli iletişim kurabiliriz—tamam mı? Bunu yapabilir misiniz? Yann değil, şimdi? Öyleyse birlikte ilerleyebiliriz; yavaş adımlarla değil, dolu dizgin.

Ancak kendinizi hiçbir şeyle, kiliseyle, tanrılarla, inançlarla, bir heykelle, hiçbir şeyle özdeşleştirmediğinizde özgürlük vardır—izliyor musunuz? Bana bir şey söylersiniz, acımasız sözcükler kullanırsınız, bana bir ad verirsiniz. Ben de incinirim. Dünyadaki çoğu insan incinir, yalnızca fiziksel olarak değil, hatta daha çok psişik olarak. Siz de inciniyorsunuz, değil mi? Bu incinmeler nedeniyle pek çok şey yapıyoruz: direniyoruz, geri çekiliyoruz, korkuyoruz, şiddet dolu ya da acımasız oluyoruz. Çok yakından incelerseniz, bu incinme düşüncenin imge oluşturma sırasındaki devinimidir—öyle değil mi? Düşünce birisiyle ilgili bir imge oluşturmuştur, onun güzel, entelektüel açıdan olağanüstü, şöyle ya da böyle biri olduğunu düşünmüştür. Kötü bir söz söylediğinizde, bir şeyi kızgınlıkla gösterdiğinizde imge incinir; yani düşünce—lütfen bunları izleyin—düşünce kendisine ilişkin bir imge yaratmıştır; bu imge incinir. İnsan yaşamı boyunca bir kez bile incinmeden yaşayabilir mi? Ancak o zaman özgürlük, ancak o zaman zihinsel sağlık vardır.

Brockwood Park, 12 Eylül 1978

Bence çoğumuz köleyiz, ya dinsel kavramların, inançların ve simgelerin kölesi, ya deneyimlerin kölesi ya da kurumların ve kavramların kölesi. Bütün bunların tutsağı olduğuna göre, insan kendisini nasıl aydınlatabilir? İnsan kendisini belirli bir yaşam kalıbına, belirli bir yaşam biçimine adamışsa, bir iş adamı, bilim adamı ya da felsefeci olsun, bir ağa yakalanır, onun içine çekilir ve yaşamının geri kalan bölümü geçip gider. Biz tartışmamızda yaşamın yalnızca bir parçasıyla, bir bölümüyle, belirli bir eğilimle, bir meslekle ilgilenmiyoruz, yaşamın bütünüyle ilgileniyoruz. Ben de dahil hepimiz, özgürlüğe engel olan bir tekdüzeliğe kapıldığımızı fark edebilir miyiz? Bu tekdüzelik özgürlüğe engel olur ve insan kendi içinde hiçbir zaman açık ve net olamaz. İnsan bir şeye bağımlıysa kendi derinliğini asla anlayamaz; kendisini aydınlatamaz.

Zeka, Bilgisayarlar ve Mekanik Zihin
Zekanın Yolu'*ndan, Rishi Vadisi, 4 Aralık 1980*

Şimdi başka bir konuya geçebilir miyiz? Haz her zaman bilinenin alanındadır. Bugün haz almıyorum, ama yarından sonraki gün alabilirim. Bunun olacağını düşünmekten hoşlanırım. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Haz zamanın bir devinimidir. Bilgiye dayanmayan haz var mıdır? Bütün yaşamım bilinendir. Bilineni geleceğe yansıtarak onu değiştiririm, ama o yine de bilinendir. Bilinmeyen bana haz vermez. Bilgisayar da bilinenin alanı içindedir. Şimdi asıl soru bilinenden özgürlük olup olmadığıdır. Gerçek soru budur, çünkü haz bilinendedir; acı, korku, zihnin bütün devinimi oradadır. Zihin bilinmeyeni tasarlayabilir, kurgulayabilir, ama bu bir olgu değildir. Dolayısıyla bilgisayarlar, kimyasal maddeler, genetik, kopyalama, bütün bunlar bilinendir. Peki bilinenden özgürlük olabilir mi? Bilinen insanı yok ediyor. Astrofizikçiler bilinenden uzaya gidiyorlar. Düşüncenin oluşturduğu araçlarla gökleri, olağanüstü evreni keşfediyorlar, onu seyrediyorlar; ama yine de bilinenin alanındalar.

Soran: Şu anda çok ilginç bir şey beni çarptı. Bugünkü insan zihni, işlediği biçim açısından tehdit altında. Yok edili-

yor. Ya makineler onun yerini alıyor ve onu yok ediyor ya da öteki, yani bilinenden özgürlük de onun şimdiki işleyişini yok edecek. Bu çok büyük bir meydan okuma.

Krishnamurti: Evet. Ben de bunu söylüyorum. Anladınız. Sizi doğru anladıysam, zihinlerimizin içinde işlediği bilinenin bizi yok ettiğini söylüyorsunuz. Bilinen aynı zamanda makine, uyuşturucu, genetik, kopyalama gibi geleceğe yönelik tasarımlar. Her ikisi de bizi yok ediyor.

S: İnsan zihni hep bilinenin alanında, haz arayışıyla devindi. Bu da onu yok edecek teknolojiyle sonuçlandı. Ayrıca öteki devinim, bilinenden özgürlük de bizim bugün bildiğimiz zihni yok edecek.

K: Evet. Bilinenden özgürlük mü? Ne diyorsunuz?

S: Diyor ki, iki devinim var. Bilinenin devinimi zihnin her geçen zaman yıkımına neden oluyor. Bundan çıkış yolu olan bilinenden özgürlük de bilinenin devinimini yok ediyor.

K: Bekleyin. Bir şeyden özgürlük özgürlük değildir. Özgürlük bir sona eriştir. İzleyebiliyor musunuz?

S: Bu bilinenden özgürlüğün, devinimi yok etmediğiniz, düşüncenin yerinin ayrı, zihnin yerinin ayrı olduğu bir doğaya sahip olduğunu mu söylüyorsunuz? Bunda özgürlüğün olduğunu mu söylüyorsunuz?

K: Yalnızca özgürlük olduğunu, bunun bilinenden özgürlük olmadığını söylüyorum.

S: Ben de zihnin belirli bir biçimde işlediğini söylüyorum.

İnsan zihni dediğimiz şey belirli bir biçimde işliyor. Bu insan zihni teknolojik gelişmeler nedeniyle baskı altında. Bu öteki, bilinenden özgürlük de, zihnin bu işlevinden zarar görüyor. Bu nedenle ister teknolojiden doğsun, isterse bilinenden özgür olsun, yeni bir zihin kaçınılmaz. Yalnızca bu ikisi, şimdiki durum olanaksız.

K: Daha açık olalım. Ya yeni bir zihin olmalı ya da şu andaki durum zihni yok edecek. Öyle değil mi? Ama yeni zihin yalnızca gerçekte var olabilir, kuramsal olarak değil; yalnızca bilgi sona erdiğinde var olabilir. Makineleri bilgi yarattı, biz de bilgiyle yaşıyoruz. Bizler makineyiz, şimdi ikisini ayırıyoruz. Makine bizi yok ediyor. Makine bilginin ürünü; biz de bilginin ürünüyüz. Dolayısıyla soru şu: Bilgi sona erebilir mi? 'Bilgiden özgürlük olabilir mi' değil. O zaman bilgiden sakınıyor ya da kaçıyorsunuz demektir.

S: Soru bilginin ya da bilgiden doğan eylemin sona erip eremeyeceği. Bilgiden doğan eylem sona erebilir. Bilgi sona eremez.

K: Erebilir.

S: Bilgiden doğan eylem mi?

K: Eylem bilgiden özgürlüktür.

S: Bilgi sona eremez.

K: Erebilir bayım.

S: Bütün bilginin sona ermesiyle ne demek istiyorsunuz?

S: Yalnızca bilgi mi var?

K: Yalnızca bilgi var, bilginin sona ermesi değil. Yeterince açık anlatabiliyor muyum acaba?

S: Öyleyse, kendini korumaya yönelik olağanüstü bir güç ve yalnızca bilgi var. Siz de bilgi sona erebilir mi diye soruyorsunuz ki bu da kendini yok etmek demek.

K: Ne dediğinizi anlıyorum. Ama şimdilik kendinin sona ermesini bir yana bırakıyorum. Söylediğim şu: Bütün teknolojiyi içinde taşıyan bilgisayar da benim yaşamım da bilgiye dayanıyor. Öyleyse bu ikisi arasında ayrım yok.

S: Bunu izleyebiliyorum.

K: Bu olağanüstü bir şey. Ve biz bilgide yaşadığımız sürece, beynimiz tekdüzelikle, makineyle yıkıma uğruyor. Dolayısıyla zihin bilgidir. Zihnin kendisini bilgiden özgürleştirmesi diye bir şey söz konusu olamaz. Bunu görmelisiniz. Yalnızca kendisi bilgi olan zihin var. Size bir şey söyleyeceğim. Gördüğünüz gibi kendi önünüzü kestiniz. Bunun olanaksız olduğunu söylemeyin. Olanaksız derseniz, bilgisayarlan bulmuş olamazdınız. Buradan yola çıkın. Zihin, özgür olması gerektiğini söylediğinde, ne yaparsa yapsın, bilginin alanındadır. Peki kendisinin bütünüyle bilgi olduğunu bilen, bunu farkında, bilincinde olan bir zihnin durumu nedir?

Devindim. Bunu görmüyor musunuz? Şimdi ne oldu?

Açıkçası bilgi devinimdir. Bilgi devinim yoluyla elde edilmiştir. Dolayısıyla bilgi devinimdir. Dolayısıyla zaman da devinimdir.

S: Zamanın durduğu bir zihin halinden söz ediyorsunuz.

K: Bu hal özgürlüktür. Zaman devinimdir. Bu ne demek? Çok ilginç. Şöyle açıklayayım. Bilgisayarı zihin buldu. Bilgisayar sözcüğünü bütün o teknolojiyi, genetiği, kopyalamayı, kimyasal maddeleri kapsadığı için kullanıyorum. Bilgisayar insanın elde ettiği bilgiden doğmuştur. Ama yine de bilinendir, varsayımlarıyla, kuramıyla, kuramın çürütülmesiyle bilinenin ürünüdür. İnsan da makineyle tıpa tıp aynı şeyi yapmıştır. Dolayısıyla ikisi arasında ayrım yoktur. Zihin bilgidir. Ne yaparsa yapsın, yaptığı şey bilgiden doğacaktır—insanların tanrıları, tapınakları bilgiden doğmuştur. Bilgi bir devinimdir. Devinim durabilir mi?

Bu gerçek özgürlüktür. Algı bilgiden özgür ve eylem bilginin sonucu değil demektir. Yılanın, tehlikenin algılanması bir eylemdir, ama bu algı yılan hakkında yüzlerce yıllık bir koşullanmaya dayalıdır. Üç yüzyıldır sürüp giden Hindu olduğum algısı da aynı şeydir. Ve bizler hep bu alan içinde yaşıyoruz. Yıkıcı olan bu, makineler değil. Bilgisayar değil, bu zihin makinesi durmadıkça, kendi kendimizi yok edeceğiz.

Öyleyse bilgiden doğmayan bir algı var mı? Çünkü bu devinim durduğunda, eylem olmak zorunda.

İnsanın Geleceği
Zekanın Yolu*'ndan, 3. Bölüm*
Yeni Delhi, 5 Kasım 1981

Dünyada çok büyük dengesizlik, bozulma var; insanlar son derece dengesiz. Sokaklarda yürümek tehlikeli. Korkudan özgürlük hakkında konuştuğumuzda, dışsal özgürlük, kargaşadan, düzensizlikten, zorbalıktan özgürlük istiyoruz. Ama hiç içsel bir özgürlüğün, zihinsel özgürlüğün olup olmadığını sorgulamıyoruz, böyle bir özgürlüğü istemiyoruz. Böyle bir özgürlük edimsel midir, kuramsal mıdır? Devletin özgürlüğe bir engel olduğunu düşünüyoruz. Komünistler ve başka totaliter insanlar özgürlük diye bir şeyin olmadığını; devletin, hükümetin tek yetke olduğunu söylüyorlar. Her türlü özgürlüğü bastırıyorlar. Peki biz ne tür bir özgürlük istiyoruz? Orada, dışımızda bir özgürlük mü? Yoksa bir iç özgürlük mü? Özgürlük hakkında konuştuğumuzda, bu söz konusu özgürlük bu ya da şu hükümet, burası ya da şurası, dış ya da iç özgürlük arasında bir seçme özgürlüğü mü? İç psişe her zaman dışı yener. Psişe, yani insanın içsel yapısı—düşünceleri, duyguları, hırsları davranışları, açgözlülüğü—her zaman dışı yener. Öyleyse özgürlüğü nerede anyoruz? Bize güvende olduğumuz duygusunu veren uyruğumuzdan özgürlük olabilir mi? Bütün boş inançlardan, dogmalardan ve dinlerden özgürlük olabilir mi? Yeni bir uygarlık boş inançla, dogmayla ya da geleneksek dinle değil, yalnızca gerçek dinle kurulabilir.

Saanen, 10 Temmuz 1984

Özgürlüğün; sağlığın; ve insan 'şimdi'de kapsanan zamanın hakikatini kavradığında, gördüğünde, algıladığında açığa çıkan enerji niteliğinin ne olduğunu sorgulamalıyız. Öyle değil mi? Özgürlük nedir? Çağlar boyunca bütün insanlar tarihsel, dinsel ya da başka bir tür özgürlük peşinden koşmuşlar. Bugün özgürlük, hepinizde olduğu gibi, insanın tam olarak istediğini yapması, seçim yapabilmesi olarak yorumlanıyor—bir yerden başka bir yere gidebilir, bir işten başka bir işe geçebilirsiniz; elbette tam bir zorbalığın olduğu ve her şeyin denetlendiği bir yerde değilseniz. Böyle bir yerde düşünceleriniz, duygularınız bile bir kalıba uydurulur. Dolayısıyla totaliter devletlerde özgürlük yadsınır, böyle devletler gerileyicidir—anlıyor musunuz? Geriye doğru giderler, devinmezler.

Özgürlüğün ne olduğunu sorgulamalıyız. Özgürlük seçim hakkı mıdır? İki araba, iki mal arasında seçim yapmak, istediğiniz yere gitmek, herkese karşın başarı sağlamak? Olduğumuzun daha çoğu—daha iyi, daha soylu, daha zeki, daha bilgili—olmak, bir şey olma yani başarma sürecidir. "Başarmalıyım," "Bir yerlere kök salmalıyım." İzleyebiliyor musunuz? Bütün bunların ardındaki anlam bir şey olmaya çalışmadır. Bir işçiyken işveren olma, bir çırakken usta olma gibi yalnızca fiziksel bağlamda değil, aynı zamanda içsel bağlamda. "Buyum, şu olacağım. Kıskancım, açgözlüyüm,

şiddet yüklüyüm"—şiddet sözcüğünü kullanacağız, şiddet yüklüyüz. "Bir gün şiddetten uzak olmayı başaracağım." Belki bir iki yıl içinde ya da belki yaşamımın sonunda, tam ölmek üzereyken—öyle değil mi? Bütün bunlar psişik olarak bir şey olmaya çalışmayı çağrıştırır. Bu açık. Bu olmaya çalışmakta özgürlük var mı? Sorumu anlıyor musunuz? Yoksa özgürlük bundan tümüyle farklı mı? Lütfen, birlikte sorguluyoruz, keşfediyoruz. Ben açıklıyorum ve siz yalnızca alıyorsunuz diye bir şey yok. Birlikte sorguluyoruz, bu da beyninizi çalıştırmanızı gerektirir, konuşmacının söylediği her şeyi kabul etmenizi değil. Dolayısıyla sorgulama konuşmacının değil sizin sorgulamanız olmalı. Konuşmacı bir taslak çizebilir, bunu söze dökebilir, ama etkinlik, kavrayış sizin olmalı. Bunu birlikte paylaşıyoruz—öyle değil mi? Size onaylayacağınız ya da karşı koyacağınız bir şey dayatmıyorum—bunda bir paylaşım olamaz. Ama birlikte sorguluyoruz, soruyoruz, derinine iniyoruz, düşündüğümüz ve duyumsadığımız her şeyden ve bunun zamanla ilişkisinden kuşkulanıyoruz, bir şey olmaya çalışmanın özgürlüğü engelleyip engellemediğine bakıyoruz—tamam mı? Bu noktada bir parça birlikte miyiz? Biraz daha açıklayayım mı?

Başka bir deyişle, kişi üniversitede adım adım profesör olmak isteyen bir öğretmense, ya da herhangi bir meslek dalında bir çıraksa, her an bir şey olmaya—daha iyisi olmaya, çok daha büyük becerisi, bilgisi olan bir uzman olmaya—çalışır. Belirli bir konuya harcanan bu enerji sınırlıdır. Dolayısıyla özgürlüğü yadsır. Anlıyor musunuz? Bu noktada bir parça birlikte miyiz?

Gördüğünüz gibi biz gerçekte özgürlük istemiyoruz. Özgürlüğü yalnızca duygularımıza göre, hoşlandıklarımıza ve hoşlanmadıklarımıza göre davranacağımız sınırlı bir alanda istiyoruz ve bu alan içinde özgürüz; sizinle bir başkası ya

da başka iki şey arasında seçim yapabilirim. Dolayısıyla bütün etkinlikler çok, çok sınırlı ve sınırlılık özgürlüğü yadsıyor. Kuşkusuz! Aynı zamanda sözel olarak da, dil alanında da sınırlıyız. Gelin dilin özgürlüğü sınırlayıp sınırlamadığını bulalım. Konuşmacı İngilizce'yi kullanıyor—bu dil, sözcükler beyni koşullandırıyor ve dolayısıyla beyin sınırlanıyor. Dil beyni koşullandırır mı, yoksa sınırlamaz, koşullandırmaz mı? Sorguluyor musunuz? Lütfen bu konuya benimle birlikte girin. Yalnızca siz ve konuşmacı olsaydı, bu kadar çok seyirci olmasaydı, yalnızca iki arkadaş olsaydık, bunu çok içten bir biçimde tartışabilirdik. Ben de bunu yapacağım—tamam mı? Başka bir deyişle siz arkadaşımı temsil edeceksiniz, ben de konuşmacıyı. Konuşmacı ve arkadaşı şu soru üzerinde tartışıyorlar: Özgürlük her zaman bir şey olma çabasına mı dayanır? Özgürlük hırsı açığa vurmaya mı dayanır? Özgürlük kendi arzularınızı gerçekleştirme çabasına mı dayanır? Arkadaş şöyle diyor: "Neden söz ettiğini gerçekten anlamıyorum. Biz buna alışığız; koşullanmamız, alışkanlığımız böyle. Hem dış hem de iç dünyada hep başarmaya, bir şey olmaya çalışıyoruz. Bir şeyleri başarmalıyız, yoksa gelişme olmaz." Arkadaşım bunu söylüyor, benim söylediğim, yani konuşmacının söylediği her şeye karşı çıkıyor. Konuşmacı da ona heyecanlanmamasını söyleyip buna birlikte bakmayı öneriyor. Dış dünyada ve psişik dünyada hırslıysanız, çok zengin olma hırsı, nirvanaya, cennete ulaşma, aydınlanma ya da sessizliğe ulaşma hırsı aynı şeydir. Konuşmacının arkadaşına söylediği şey, bu hırsın sınırlı olduğu, özgürlük olmadığı. Bu *özgürlük* sözcüğünü yanlış kullanageldik. Herkes kendi görüşüne, yargısına, değerlendirmesine, dogmasına, inancına sımsıkı sarılarak kendisini öne çıkartmaya çalışıyor. Biz bütün bunlara özgürlük diyoruz. Bu özgürlük mü? Arkadaşım "Neden söz ettiğini anlamaya başlıyorum. Doğru," diyor. Ben de ona söylediklerimi onaylamamasını, ama bunun gerçeğini, hakika-

tini görmesini söylüyorum—tamam mı?

Öyleyse özgürlük bütünüyle farklı bir şey olmalı. Bu özgürlüğü bulmak, onu gerçekleştirmek olanaklı mı? Başka bir deyişle, kesinlikle hırslı olmamak. Bu konuya girin, bu sizin bir şey yapma aşkınıza engel olmaz. Bütün dünyadaki bilim adamları da tıpkı bizim gibi çok hırslı. Ruslara ya da başkalarına karşı en üstün silahları elde etmeyi istiyorlar. Bu oyun, bu oynadıkları oyun çok korkunç. Dünyadaki her insan, ne kadar eğitimsiz, aptal, son derece entelektüel olursa olsun, hep bu sürece kapılıyor. Buna da genellikle özgürlük deniyor. Konuşmacı da bunun özgürlük olmadığını söylüyor. Arkadaşı "Dil beynin sınırlı etkinliğini engeller mi, yoksa ileri mi götürür? diye soruyor. Tüm bunları izliyor musunuz? Bu sizi ilgilendiriyor mu? Emin misiniz? Yoksa benimle oyun mu oynuyorsunuz? Dil beyni koşullandırır mı? Sözcükler önem kazanırsa elbette koşullandırır. Sözcükler ister İngilizce, ister Fransızca, Almanca, İtalyanca ya da Rusça olsun, derinliğini yitirdiğinde, dikkatsizce kullanıldığında, sözcüğün her birimiz için özel bir anlamı olduğunda, sözcükler beynin şebekesi durumuna geldiğinde—anlıyor musunuz, izliyor musunuz?—o zaman sözcükler beyni koşullandırır. Ama sözcükler iletişim amacıyla kullanıldığında, ki bu belirli bir duyarlık, dikkat, esneklik, içtenlik gerektirir, sınırlayıcı nitelikleri olmadan da kullanılabilirler. O zaman beyin sözcüklerle koşullanmaz. Ama şimdiki durumumuzda, sözcükler beynimizi koşullandırır. "Totaliter devletler" dediğiniz anda hemen buna ilişkin bir resim oluşur. Gözünüzün önüne dünyanın çeşitli yerlerinden çeşitli diktatörler gelir, çünkü bunların resimleri son elli yıldır her gazetede çıkmıştır. İmge açığa çıkar ve bu imge beyni koşullandırır. Bütün bunları izliyor musunuz? Guru sözcüğünü kullandığımda (gülüşmeler)—işte, hemen tepki verdiniz bile! Ya da bir Hıristiyana İsa dediğiniz anda—o da hemen

aynı tepkiyi verir. Hinduya ya da Budiste onlara özgü sözcüğü söylediğinizde de durum aynıdır. Lütfen dilsel koşullanmanın önemini ve bu koşullanmada her türlü sorunun, çatışmanın—Hindu ve Müslüman; Müslüman, Arap ve Yahudi; tanrıya inanan Hıristiyanlar ve totaliterler arasında çatışmanın—ortaya çıkıp çıkmadığını görün; izliyor musunuz? Sürüp giden bu.

*

Bu durumda dilsel tutsaklıktan özgür olunabilir mi? Beyler, zihninizi buna vermiyorsunuz. Öyle değil mi? Burada otururak sözcüklerin imgelerinden bütünüyle özgür olup olamayacağınızı görün. Olmaya çalışmakta özgürlük yoktur. Bir kadın ya da erkek hırslı, açgözlü, kıskançsa özgürlük yoktur. Hırsını açığa vurduğu için özgür olduğunu sanabilir, ama olmaya çalışmakta özgürlük yoktur. Beyin, imgeleriyle birlikte sözcüklere kapıldığında ya da tutsak olduğunda da özgürlük yoktur.

*

Öyleyse özgürlüğü sorgulayın, sağlığın ne olduğunu sorgulayın, çünkü eğer sağlıklı değilseniz özgür olamazsınız, çünkü bu size engel olur. Özürlü ama yine de sağlıklı olabilirim—anlıyor musunuz? Açık seçik görebilecek tek bir gözüm olabilir, ama bu beni sağlıklı olmaktan alıkoymaz. Sağlık bu sürekli çatışmayla, başarı elde etme çabasıyla, hırsla, belirsizlikle, karmaşayla, yaşamdaki bütün acılarla bozulur. Ve enerji—enerji de boşa tüketilir. Bunu anlıyor musunuz? Konuşup durmakla, tartışmakla, yaptıklarınıza tutunup "Bu doğru. Buna sıkı sıkıya yapışacağım," demekle tüketilir. Anlıyor musunuz? Enerji sürekli devinimi, teknolojik değil psişik anlamda sürekli yeni bir şey keşfetme-

yi çağrıştırır. Öyle ki beyniniz olağanüstü ölçüde etkinleşir ve enerjiyi boşa tüketmez. Bu enerjiniz olduğunda, sorunlara bakabilirsiniz—anlıyor musunuz? Ve zamanı anlarsınız. Bütün sorunlar örtüşür, birbirine tıpatıp uyar, bir sorun öbüründen ayrı değildir. Bu uzun, düzenli bir devinimdir.

Brockwood Park, 31 Ağustos 1985

Daha önce söylediğimiz gibi, son derece ciddiyiz, en azından konuşmacı son derece ciddi. Son yetmiş yıldır ya da daha uzun bir süredir bu işin içinde. Yalnızca birkaç toplantıya katılmak ya da yazıya dökülmüş sözcükleri okumak sorunlarımızı çözmeyecek, bize yardım etmeyecek. Konuşmacı da size yardım etmeye çalışmıyor. Lütfen buna inanın, konuşmacının yetke olmadığından emin olun, dolayısıyla konuşmacı yardım alma umuduyla yönünüzü çevirebileceğiniz biri değil. Size yardım edebilecek başka insanlar var. Eğer size yardım edilmesini istiyorsanız, en saygılı biçimde şunu söyleyeyim ki, o zaman sorunlarınızın çözümünü bir başkasına bırakıyorsunuz ve bu kişiler de bu sorunları kendi arzularına, ilgilerine, güçlerine, konumlarına göre çözecekler. Bizler hep birlikte konuşan sıradan insanlarız. Birlikte sorgulayacağız, olgularla yüzleşeceğiz, olgulara ilişkin görüşlerle değil, olgularla yüzleşeceğiz. İdeolojilerle de değil, bunlar anlamsızdır. Kuramlarla, kimin aydınlandığı kimin aydınlanmadığı—ya da başka ne?—kimin tanrıya sizden daha yakın olduğu gibi varsayımlarla uğraşmayacağız, ama birlikte özgürlük sorununa, özgürlüğün zamanla ve zamanın düşünce ve eylemle ilişkisine gireceğiz. Çünkü biz eylem halinde yaşarız, yaptığımız her şey bir eylemdir, iş dünyasındaki, bilim dünyasındaki ya da adına felsefe dedikleri varsayımlar dünyasındaki belirli bir eylemden söz etmiyoruz. Ama daha çok şeylere oldukları gibi bakacağız.

Dünyada büyük ölçüde karmaşa, anarşi, düzensizlik var, peki bunu kim ortaya çıkardı? İlk sorumuz bu. Ekonomik, toplumsal ya da siyasi olsun, dünyada savaşla sonuçlanan bu karışıklıktan kim sorumlu? Savaşlar oluyor, korkunç savaşlar oluyor. Her birimiz yalnızca entelektüel olarak değil, günlük yaşamımızda gerçekten, içinde yaşadığımız evin, yalnızca dışımızda kurduğumuz evin değil, içimizdeki evin ne durumda olduğunu fark ediyor muyuz? Bu evin ne kadar düzensiz, çelişik olduğunu, ne kadar az özgürlüğümüz olduğunu fark ediyor muyuz? Bu *özgürlük* sözcüğü yalnızca istediğiniz zaman, istediğiniz yerde, istediğiniz şeyi yapma özgürlüğünü değil, sevgiyi de çağrıştırır. Hepimiz bu dünya üzerinde yaşıyoruz, ama her birimiz kendi özgürlüğümüzle, kendimizi dışavurmakla, başarmakla, kendi aydınlanma yolumuzla—her ne demekse—kendi belirli din biçimimizle, inançlarımızla, boş inançlarımızla ve bunun sonucu olarak siyasi ya da dinsel yetkeyle, yetkenin derecesiyle uğraşıyoruz. Bundan ötürü özgürlüğümüz çok az. İster zorbalığın şaşırtıcı ölçüde olduğu Rusya'da, isterse sözde demokratik dünyada her psikopat ve her insan tarafından serbestçe kullanılan bu sözcüğe, özgürlüğe, her insanın bilinçli ya da bilinçsiz olarak içsel anlamda gereksinimi var, tıpkı dünyadaki her ağacın büyümek için, o onur, sevgi niteliğine sahip olabilmek için özgürlüğe gereksinim duyduğu gibi.

Peki özgürlüğün çıkarla ilişkisi nedir? Lütfen, bu konuları birlikte konuşuyoruz, size anımsatmama izin verin, bir konuşmacıyı, kürsüdeki bir adamı dinlemiyorsunuz. Konuşmacı hiç önemli değil. Ve bu söylediğinde çok ciddi; konuşmacı önemli değil. Ama belki, sanki iki arkadaş çok ciddi bir konuşma yapıyormuş gibi, konuşmacının söylediklerine kulak verebilirsiniz. Şunu soruyoruz: Özgürlükle çıkar arasındaki ilişki nedir? Özgürlükle çıkarı nereden ayırıyor-

sunuz? Çıkar nedir? Düşünceyle ve zamanla ilişkisi nedir? Lütfen, bütün bu sorular özgürlükle ilgili. Özgürlüğün insanın kendi hırslarını, açgözlülüğünü, kıskançlığını doyurması anlamına gelmediğini aklımızın bir köşesine yazalım. O zaman çıkarla özgürlüğün ilişkisi nedir? Çıkarın ne olduğunu biliyor musunuz? Çıkar, yaşamımızda karşımıza çıkan her taşın altından çıkabilir—değil mi? Birlikte konuşuyor muyuz? Birlikte konuştuğumuzdan—birinin daha üst bir konumda olmadığından, ama hepimizin aynı düzeyde oturduğundan—emin miyiz?

Çıkar nedir? Bunu bilinçli, açık seçik sorgulayabilir miyiz? Ne kadar derin ya da yüzeysel olduğunu, nerede gerekli, nerede hiçbir yerinin olmadığını sorgulayabilir miyiz? Sorumu anlıyorsunuz, birlikte sorguluyoruz. Çıkarcılık dünyaya çok büyük ölçüde karmaşa, çok büyük ölçüde düzensizlik, kargaşa, çatışma getirdi. Çıkar ister bir ülkeyle, bir toplulukla, bir aileyle, isterse tanrıyla, inançlarla özdeşleştirilsin, yine de çıkardır, aydınlanma arayışı vardır—tanrı aşkına, sanki onu arayabilirmişsiniz gibi! Bu arayışta da çıkar vardır, bir ev yaptığınız, sigorta ve ipotek yaptırdığınızda da. Çıkar hem ticari hem dinsel açıdan yüceltilir; kurtuluştan söz ederler, ama gerçekte en önce çıkarlar gelir. Bu dünyada yaşamak, iş görmek, para kazanmak, çocuk yapmak, evlenmek, belki de evlenmemek durumundayız. Bu dünyada, yirminci yüzyılda yaşarken çıkarlarımız ne kadar derin ya da yüzeysel? Bunu sorgulamak önemli. Çıkarlar insanları bölüyor—öyle değil mi? Biz ve onlar, sen ve ben, benim çıkarım karşısında senin çıkarın, benim aile çıkarlarım karşısında senin aile çıkarların, senin ülken ve benim uğrunda savaşmaya ve öldürmeye gönüllü olduğum, duygusal ve fiziksel çıkarlar yatırdığım ülkem. Çıkarlarımızı fikirlere, inançlara, dogmalara, ritüellere, bütün bu döngüye yatırıyoruz. Bunun kökünde ise büyük ölçüde kişisel çıkarcılık var.

İnsan bu dünyada günü gününe, açık seçik, yalnızca gerekli olduğu yerde—lütfen, bu sözcüğü çok dikkatle kullanıyorum; fiziksel olarak gerekli ve psişik, içsel olarak bütünüyle terk edilmiş olduğu zaman çıkarlarını gözeterek yaşayabilir mi? Bu olanaklı mı? Anlıyor musunuz? Birlikte miyiz? Her birimizin bu çok karmaşık, yarışmacı, anlaşma ve anlaşmazlık arasında bölünmüş, bir inancın ötekine karşı çıktığı, bu büyük bölünmenin yalnızca bireysel değil toplu olarak da sürüp gittiği bir toplumda yaşaması ve bu toplumda yaşarken kişisel olan ve olmayan çıkarlar arasındaki çizgiyi psişik anlamda çekebilmesi olanaklı mı? Bunu yapabilir miyiz? Bu konuda durmaksızın konuşabilirsiniz, konuşmalara, toplantılara gidip birilerini dinlemeyi sevdiğimiz gibi—ama birlikte gözlemlemeliyiz; yalnızca birbirinizin söylediklerini dinlemekle kalmamalı, içte, derinlerde hem çıkarcılığı hem de çıkarcılığın neye dayandığını bulmalısınız. İçsel, psişik olarak insan çıkarcılıktan ve onun özü olan 'kendi'den, 'ben'den (me) söz etmeksizin yaşayabilir mi? Bir başkası "Bu çıkarcılık, bu değil," diyemez, bu çok korkunç olur. Ama insan kendi kendine, adım adım, dura kalka, herhangi bir sonuca varmadan dikkatlice sorgulayarak bulabilir. Çünkü bize yardım edecek hiç kimse yok. Bence bize hiç kimsenin yardım etmeyeceğinden son derece emin olmalıyız. Eminmiş gibi davranabiliriz, ama gerçek olan şu ki, iki buçuk milyon ya da kırk bin yıl sonra bile yardım aramaktayız, sıkışıp kalmışız. Artık katlanılmaz bir duruma gelmişiz.

Çıkarları sorgularken özgürlüğün ne olduğu sorusuna da girmeliyiz. Özgürlük sevgi demektir; özgürlük sorumsuzluk, dünyada bunca karışıklığa neden olan her istediğinizi yapmak demek değildir. Aynca çıkarcılığın özgürlükle ilişkisi nedir? Zaman, aynca düşünce, düşünme sorunlarına geçen gün girmiştik. Zamanın ve düşüncenin ne olduğuna

kısaca değinelim mi—gerek var mı? Bunu hiç durmadan yinelemenin bir anlamı yok, yineledikçe tekdüze oluyor, en azından konuşmacı için. Bunun için sözcüklerini değiştirmesi gerekiyor, özel söyleyiş biçimleri bulması, tümceleri arasında sessiz kalması gerekiyor. Ama yalnızca sözcükleri, bitmez tükenmez sözcükleri dinleyip durur ama eyleme geçmezseniz, bize yalnızca küller kalır.